SOME PAGES IN THE ORIGINAL CONTAIN FLAWS AND OTHER DEFECTS WHICH APPEAR ON THE FILM

Digitized in 2006
by
Thrinaina Informatics Ltd, Secunderabad, A.P., India.
(http://www.thrinaina.com)

From the original owned by
Sundarayya Vignana Kendram
and its partner Institutions

as part of the
British Library Endangered Archives Programme
supported by the
Lisbet Rausing Charitable Fund

Except for individual research purpose
any reproduction should be made with
written permission from the

Sundarayya Vignana Kendram,
1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampally, Hyderabad - 500 044
Andhra Pradesh, India

COPYRIGHT STATEMENT

The copyright laws of the United States (Title 17, United States Code) and of India (Copyright Act of 1957) govern the making of photocopies or other reproductions of copyrighted material including foreign works under certain conditions. In addition, the United States extends protection to foreign works by means of various international conventions, bilateral agreements, and proclamations.

Under certain conditions specified in the laws, libraries and archives are authorized to furnish a photocopy or other reproduction. One of these specified conditions is that photocopy or reproduction is not to be used for any purpose other than private study, scholarship, or research. If a user makes a request for, or later uses, a photocopy or reproduction for purposes in excess of "fair use," that user may be liable for copyright infringement.

These institutions reserve the right to refuse to accept a copy order if, in their judgment, fulfillment of the order would involve violation of the copyright laws of the United States or India.

శ్రీనివాసమ్మ, వి

సేతుపిండారి

రాజమహేంద్రవరము, 1916

Record no. 375

Śrīnivāsamma, Vi

Sētupiṇḍāri

Rājamahēndravaramu, 1916

Record no. 375

SUNDARAYYA VIGNANA KENDRAM

1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampalli
Hyderabad – 500 044, Andhra Pradesh, India

Bibliographic Record Target

శ్రీనివాసమ్మ, వి.

సేతుపిండారి / వి. శ్రీనివాసమ్మగారిచే రచియింపఁబడినది.-
రాజమహేంద్రవరము : శ్రీమనోరమా ముద్రాక్షరశాల, 1916.

231 p. ;17 cm.

Record no. 375

Śrīnivāsamma, Vi.

Sētupiṇḍāri / Vi. Śrīnivāsammagāricē raciyimpam̐baḍinadi.-
Rājamahēndravaramu : Śrīmanōramā Mudrākṣaraśāla, 1916.

231 p. ;17 cm.

Record no. 375

35 mm microfilm

Image placement: IA (IIA) IB IIB Date filming began:

సారస్వత నికేతనము
వేటపాలెం

పుస్తకము పేరు [illegible]
గ్రంథకర్త [illegible] గారు
పుస్తకము సంఖ్య 232

రాజా రామమోహనరాయ్ లైబ్రరీ ఫౌండేషన్
కలకత్తావారి గ్రాంటుతో బైండింగ్ చేయబడినది

232

Saraswata Niketanam, Vetapalem.

Book No. 232 *Class No.*

This book should be returned on or before the date last noted below

232

232

బహుమానము

రు 20—0—0 లు

కథ ప్రధానముగాఁ బుస్తకము నొకసారి చదివి మూలఁ బడవేయక పలుమాఱులు దానిసార మరయఁజేయుటకై మాగ్రంథమాల చందాదారుల కొఱకు నవీనబహుమానపద్ధతి యేర్పాటు చేయడమైనది. ప్రతిపుస్తకమునందు వివరించిన పరీక్షలోఁ గృతార్థులైనవారికిఁ దత్పరీక్ష కుచితమగు విధంబున బహుమాన మొసంగఁబడును. ప్రతిపుస్తకమునకుఁ బరీక్షావిధానము మారినను మారుచుండును.

ఇతరు లీ పరీక్షకు దరఖాస్తులు చేయునెడల ప్రవేశరుసుము రు 0—8—0 లు ముందు పోష్టుద్వారా చెల్లింపవలెను.

బహుమానపరీక్షావిధానము.

ఈపేరు పిండారీనవలలోనున్న యీక్రింది యక్షరములుగల సంపూర్ణవాక్యముల నేరి తీయవలెను.

క క కు గ గు జ త తు ద దా దా న న నా ను మి ము ము ము
మొ య ర ల ల వ స స స ం ం ం.

అట్టివాక్యములో ఈపైయక్షరము లన్నియు నుండవలెనుగాని యెక్కువ యొక్కువ యుండవలదు. అక్షరములవరుసలో నెంతమార్పున్నను నుండవచ్చు. అట్టివాక్యము లెక్కువ తీసినవారికి బహుమానముగ నిరువది రూప్యము లొసంగబడును. సమానసంఖ్యగావాక్యము లేరినవా రొకనికంటె నెక్కుడుమంది తటస్థించినచో పారితోషికము వారికి సమానముగ పంచబడును. వాక్యములు వ్రాసి వాటి కెదురుగా నవియున్న పుటసంఖ్యయుఁ బంక్తిసంఖ్యయు వ్రాయవలెను.

ఈవాక్యములు మార్చి 15 వ తేదినాటికి మాకార్యస్థానమునకుఁ జేరవలెను. ఆతేది మించి పంపఁబడినవి అంగీకరింపఁబడవు. దరఖాస్తుదారు పేరు విలాసమును స్పష్టముగ సాగ వ్రాయవలెను. ఈపరీక్ష పర్యవసానము ముందుపుస్తకములోఁ బ్రకటింపఁబడి, కృతార్థుఁడైనవానికిఁ దత్పారితోషికము వెంటనే పంపఁబడును.

సిద్ధౌషధములు

—:పరిశ్రమచింతామణి:—

సమస్తమేహములు, నిక్కాకలు, నిద్రయందును, స్వప్నములందును కలుగు శుక్లనష్టములను మాన్పుటకిది వజ్రాయుధము. దీనివలన నీరువంటి శుక్లము గట్టిపడి శీఘ్రస్ఖలనము కాకుండును. స్త్రీపురుషుల కుల్లాసము కలిగించును. ఇది నిశ్చయము. విరేచనబద్ధకము పోగొట్టి కాలవిరేచనము జారీచేయును. పూట కరతులము చొ॥ పుచ్చుకొని ఆవుపాలు త్రాగినయెడల వెంటనే గుణము కనిపించును. పాలు మానినను మానవచ్చు. ఇచ్ఛాపథ్యము. నూనె, ఆవ, పులుసు, మాత్రము మానవలెను. వెల డబ్బీ 1 కి రు 0—8—0

—:సుగంధ్యాదిలేహ్యము:—

ఇది రక్తమును శుభ్రపరచి, అజీర్ణము, నిస్సత్తువ, కడుపులోమంట, మందబుద్ధి, గజ్జి, మేహవ్రణములు మొదలైనవి మాన్పును. అన్నివిధసుఖవ్యాధులకిది పెట్టినపేరు.
ఇచ్ఛాపథ్యము. వెల డబ్బీ 1 కి రు 0—8—0 లు

—:ఎలుకలకుమందు:—

ప్రతిగృహమునకు నిది ముఖ్యావసరము. దీనిని కొంచెము అరటిపండులోగాని రొట్టెముక్కలోగాని పెట్టి యెలుకలు తరుచు సంచరించు స్థలములలో పెట్టిన అవి దీనిందిని చచ్చిపోవును. ఒకనాడిట్లు చేసిన మరల నాయింటికి యెలుకలు రావు.
వెల డబ్బీ 1కి 0—8—0 లు.

పోస్టుఖర్చులు కొనువారే భరించవలెను.
అడ్రస్:—కృష్ణమాచారిబ్రదర్సు,
రాజమండ్రి, గోదావరిజిల్లా.

సహాయులు

—:o:—

1. శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ రంగనాధతాతరాజగారు, మందసాయువరాజు.
2. ,, V రాజా యం. వి. కృష్ణారావుపంతులు జమీందారుగారు చిలకలూరుపేట.
3. ,, అలవల శేషగిరిరావు జమీందారుగారు చింతలపూడి.,
4. మ. రా. శ్రీ కె. పార్ధసారధిగారు, మిర్జాపురప్రయస్టేటు [illegible], మదరాసు.

,, ముసర్ల శ్రీనివాసరావు పంతులుగారు, డిప్యూటికలెక్టరు, తిరువణ్ణామల.

,, యస్. రామానుజంశెట్టిగారు, యం. ఏ. బియల్. హైకోర్టువకీలు మదరాసు.

7. ,, యి. సీతారామారావుగారు, బియె బియల్. దివాన్ పుంగనూరు.
8. ,, టి. వి. గోపాలరావునాయుడుగారు, హుజూరుశిరస్తాదారు, కలక్టరేటు, కాకినాడ.
9. ,, టి. అనంతాచారిఅయ్యంగార్, డిస్ట్రిక్టుమునసబు; తిరుపతి
10 ,, డబ్లియు. రామయ్యగారు, తహశ్శీలుదారు, రాజంపేట
11. ,, సి. బాలాజీరావుగారు, బియె. బియల్. బళ్ళారి.
12. ,, పి. నారాయణరావుగారు, తహశ్శీలుదారు, పెనుగొండ.
13. ,, యన్. నారాయణరావుగారు, హైకోర్టువకీలు, బళ్లారి.
14. ,, మిస్. బెర్తాయం. యివాన్సు, ఏ. బి. యం. ట్రయినింగు స్కూలు, మేనేజరు, ఒంగోలు.
15. ,, యం. వెంకోబారావుగారు, పోలీసు ఇనస్పెక్టరు, నంద్యాల.
16. ,, టి. హనుమంతరావుగారు, గవర్నమెంటుట్రయినింగు స్కూలుహెడ్ మాస్టరు, బళ్ళారి.

17 ,, ఆర్. శీతారామయ్యగారు, పోలీసుఇనస్పెక్టరు, పుంగనూరు.

18. ,, వి. అప్పన్నశాస్త్రిగారు, డిప్యూటితహశ్శీలుదారుగారు బల్లిగూడ

19. ,, యం. నరసింహంగారు, సబురిజిష్ట్రారు, వినుకొండ.

20. ,, ఎ.డి. గుండురావుగారు, బి.యె.సబుమేజస్ట్రీటు, కదిరి

21. ,, డి. కృష్ణమాచార్యులుగారు, బళ్ళారి.

22. ,, ఆమంచాలనరశింగరావుగారు, డిప్యూటితహశ్శీలుదారు, తిరుత్తాని.

23. ,, జి. బ్రిహ్మన్నగారు, సబురిజిష్ట్రారు మార్కాపురం.

24. ,, నిప్పల సుబ్రహ్మణ్యంగారు, డిటో గిద్దలూరు.

25. ,, వి. జగన్నాధరావుగారు, సబుమేజస్ట్రీటునందియాల.

26. ,, వి. నరసింహారావుగారు, సబురిజిష్ట్రారు, బొబ్బిలి.

27. ,, యం. మాధవరావుగారు, సబుమేజస్ట్రీటు హోసుపేట.

28. ,, ఎ. కృష్ణస్వామి నాయుడుగారు, తహశ్శీలుదారు. కడప.

29. ,, ఎ. యస్. వీరాస్వామి అయ్యర్ అవర్గళ్, డిస్ట్రిక్టు మునసబు, వందలూరు.

30. ,, ఎ. లోకనాధం ముదలియార్, అవర్గళ్, పోలీసు యినిస్పెక్టరు రాజంపేట

31. ,, టి. బాలకృష్ణమశెట్టిగారు బి, ఏ, బియల్, హైకోర్టు వకీలు, మదాసు.

32. ,, టి. ఆర్. విశ్వనాధరావుగారు సబురిజిస్ట్రారు. రాయదుర్గము.

గ్రంథమాల 12.

సేతుపిండారి

Saraswata Niketan
VETAPALEM.

శ్రీమతి వి. శ్రీనివాసమ్మ గారిచే

శ్రీమతి వి. శ్రీనివాసమ్మగారిచే

రచియింపబడినది.

రచియింపబడినది.

Saraswathy
Saraswathy
Saraswathy
Saraswathy
Saraswathy
... YOUTHS ...
హిందూ యువజన
సంఘము.
VETAPALEM.
V. Anjaneyalu ...

రాజమహేంద్రవరము.

శ్రీమనోరమా ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపబడియె.

1916

వెల 1—0—0.

విజ్ఞప్తి

—:o:—

ఆంధ్రసోదరులారా!

చిన్ననాఁటనుండియు నాకాంధ్రసాహిత్యమునం దెక్కుడు (ప్రీతి యగుటచే నించుక పరిశ్రమతోఁ బెక్కుగ్రంథములు పఠించి, (అ)మితముగా నెఱువదు నవలలఁ గూడఁ జదువుచుఁ బూర్వకాలం(బున) స్త్రీలలోఁ గూడ పెక్కండ్రు కవు లుండుటయు, వారు సకలజనశిరోమణు లగుటయు నెఱింగియున్నదాన గాన, నాకును నవలలు రచియించు కుతూహలంబు వొడమినది. నాయనుంగుచేడియలు మదీయోద్యమంబున కెంతయుఁ బ్రోత్సాహపఱచుటచే నా నేర్పొప్ప రచియించి యిదివర(కు) మదీయకృత ప్రియాన్వేషణమును బ్రకటించిన శ్రీ లీలావతీసమాజమువారికిఁ బంపుకొన వారును నన్ను గారవించి నాపొత్తంబు ననతికాలం(బు)ననే యచ్చొత్తించి ప్రకటించిరి. అందులకు వారికి నాకృతజ్ఞతాపూర్వకవందనంబు లాచరించెదను.

ఇందు ప్రమాదదోషంబు లుండిన నుండవచ్చును. వాటిని వచో ద్వితీయముద్రణంబున సవరించుకొనుటయేగాక ముందు వ్రాబోవు గ్రంథములకును మార్గదర్శకులై నాకు నతిం(త) ప్రో[illegible] లగుదు రని నమ్ముచున్నదానను.

ఇట్లు,

వి. శ్రీనివాసము

K. Anjaneya Guptha

సేతుపిండారి

ప్రకరణము:—I

క్రీస్తుశకము 1812 వ సంవత్సరంబునం దాశ్వయుజమాసంబున నొకనాఁడు సూర్యుం డస్తాచలసామీప్యంబునఁ జేరుచుండు నంత గిరిజాపురంబునందలి సత్రముఖంబున కొక యాశ్వికుం డరుదెంచె.

ఆతం డిరువదిరెండేండ్లకు మీఱని తరుణవయస్కుం డయ్యు, పుష్టినిష్ఠురంబుల నిడుమీఱిన యవయవంబులతో బలిష్ఠమై యొప్పు దీర్ఘకాయం బాతని శౌర్యపరాక్రమంబులు చాటిచెప్పుచుండ, మిడుగురులు వాఱు నేత్రంబులు చూపఱులకు భయవిభ[illegible] చక్కనివట్రువమొగం బాతని గాంభీర్యంబుఁ బ్రకటింపఁ గోమరుమీసంబు నివురుకొను చుండె అతని మొలకట్టు కాసెలో నొకచిక్కటారియు, నిడుపాటికరవాలంబును జెఱివియున్నవి. గుఱ్ఱపుజీనిలోఁ బాశ్చాత్యదేశీయంబు లగుచిఱుతుపాకులును రెండు పొందుపఱిచియున్నవి. ధరించినవలువ లంతవిలువ గలవి కాకున్నను నీటు మీఱి, యప్పటికాలంబున శూరాగ్రేసరులకు లక్షణం బగు కుచ్చుతురాయి శిరంబునఁ గానుపించకున్నను మిసమిసలాడు జరీపట్టుతలపాగతోఁ దులఁదూగుచుండె.

ఈతనిరాకఁ గాంచినతోడనే యాప్రాంగణమున నంగడిపెట్టుకొని భక్ష్యములు విక్రయించుచున్న సత్రాధికారి గౌరవపురస్సరముగా వానిని లోనం బ్రవేశపెట్టుటకును, వలసిన భక్ష్యపదార్థంబు లొసంగుటకును బఱతెంచెను. కాని, యత్తెరువరి వానిబహ్వాకృతి నలక్ష్యపఱిచి యశ్వమునుండి దిగకయే యిట్లనియె “ఆర్యా! యిచ్చటి కిందూరునగరం బెంతదూరం బుండును?”

ఏబదిసంవత్సరములయీడు మీఱిన సత్రపుబ్రాహ్మణుం డయ్యశ్వికునిమృదుమధురవచనంబుల కలరి. “సుమారు తొంబదిక్రోశములున్నది. తమ రెంతశూరాగ్రేసరులైన నిట్టిప్రొద్దుకుంకున నీఘోరరాజ్యంబున, మంచిబాటలులేక దోపిడికాండ్రతో నిండియున్న యడవిదేశంబున నొంటరిగాఁ జనుట మిగులఁ బ్రమాదకరము” అని నుడివెను.

అశ్వి—ఏమి? దోపిడికాండ్రా?

సత్రి—ప్రాణమునం దాసగలయెట్టిమనుజుండైన నెంతటిస్థైర్యశాలియైన సూర్యాస్తమయానంతర మాకాఱడవి మధ్యంబున నరుగుటకు సాహసింపఁడు.

అశ్వి—బాటసారుల సురక్షితమున కంతపరాఙ్ముఖుఁడై సింధియారాజు తనదేశంబును తస్కరుల కాశ్రయంబుగా నొనర్చెనా?

సత్రి—ఆదవ్వునఁగల కాఱడవి సింధియారాజునకుఁ జెందినదికాదు. హోల్కారుప్రభువురాజ్యములోనిది.

H. anjaneyagupta

అశ్వి—ఎట్లు? ప్రియునివాక్యంబులే శాసనంబులుగా గైకొని రాజ్యశకటంబు నడుపుచున్న తులసీబాయిపుత్రుండని చెప్పంబడు హోల్కారు దేనా?

సత్రి—ఆతండే. కాని మనము సింధియాహోల్కారులవిషయమై యిట్లు బహిరంగముగా ముచ్చటించుట, చిమ్మచీఁకటిలో నాకాఱడవిలో పయనముసలిపినట్లె ప్రమాదకరము.

ఆతెరువరి యించుకసేపు సంశయించినట్లు చూపట్టి తుదకు కృతనిశ్చయుండైనట్లు గుఱ్ఱమునుండి క్రిందికి దుమికి “యెట్లయిన నేనీరేయి ప్రయాణము సలుపక తప్పదు. ఇంచుకవిశ్రమంబునకై నీయంగడిలోని భక్ష్యములను చవిచూచునంతలో దిట్ట లగునిరువురుజెట్టికాండ్ర నా కంగరక్షకులుగా నడుటకై కొనిరమ్ము. ఈలోపల నాహయంబునకు నాహారపానీయంబులొసంగున ట్లేర్పాటుసేయుము.”

అని నొడివి యొకరూక వానిచేతం బెట్టి యాతగుణుండు భక్ష్యశాల కరిగి యం దాబ్రాహ్మణుని భార్యవలనఁ దనకు వలయు పదార్థంబులు వడసి భుజియింపఁ జొచ్చె. ఆతం డరిగినవెంటనే సత్రాధికారియు నతని దాపున నున్నయితర పురుషులును మెల్లగా నేకాంతంబునఁ గొంతతడవు గుసగుసలాడిరి. తరువాత సత్రపుబ్రాహ్మణుఁడు బాటసారికోర్కె చక్కఁజేయ [illegible]. బాటసారియు శీఘ్రగతిఁ [illegible] మిగించి తృప్తికరముగా మంచితీర్థముఁ ద్రావి దానికి సమూల్యం

బొసంగి తనవారువంబు చెంత కరిగెను. అదియును సేవకుం డిడినకసవు మేసి నీరంబుఁద్రాగుచున్నది. బ్రాహ్మణుండును చనుదెంచె.

ఆశ్వి — రక్షకభటులం గొనివచ్చితివా?

సత్రి — ఎందుఁదిరిగిన నొక్కఁడును దొరకలేదు. గ్రామంబున సామంతుండైన సహూజీగారియింట వివాహమగుటచే వేడుకచేతను డబ్బునందాశచేతను గూడ నొక్కరుండును రానొల్లఁడయ్యె.

ఆశ్వి — అట్లైన నేనొక్కండనే యరుగవలె. దొంగలు దోఁచుకొనుటకు నావద్ద నేమియు లేదు; నాప్రాణముం బోరి గొన వారి కవసర ముండదు.

సత్రి — మీరు చాలదూరము ప్రయాణము చేసినట్లు కనుపించుచున్నది. ఈరేయి కిందు విశ్రమించి యుదయముతో బయలుదేరుట యుత్తమ మని తోఁచుచున్నది.

ఆశ్వి — మిక్కిలిదూరమునుండియే వచ్చుచుంటి. ఈ రాజ్యంబుల కేను క్రొత్త నగుటచే దారి తప్పి యిట కరుదెంచితి. కాని హోల్కారు తనయిరుగుపొరుగురాజులైన సింధియా బోంసరావులతో సఖ్యంబున లేఁడని విందు.

సత్రి — అట్లనే చెప్పుకొందురు.

ఆశ్వి — అతఁడు తనతల్లియగు తులసీబాయిని కూడ స్వజనకుఁడగుయశవంతరావు హోల్కారు చెఱలోఁ గట్టి పడవైచెననియు వదంతి కలదు.

సత్రి — వదంతి యున్నది. కాని యీవిషయంబులం గూర్చి ముచ్చటింపకుఁడు.

ఈవచనంబులకుఁ జిఱచిఱమని కోపించిన యువకుండు వానిమొగంబున నించుకవడి మిడుగుఱులువాఱఁ జూచి సిద్ధముగ నున్నతనయశ్వంబుపై కెగిరి ప్రయాణము వెడలెను.

అతఁడు కనుచూపుమేర దాటి చన్నపిదప సత్రపుబ్రాహ్మణుఁడు నతనిసహచరులును మరల గుమిగూడి గుసగుసలాడఁజొచ్చిరి. దానిపర్యవసాన మేమన వారిలో బలిష్ఠదేహుండైన యొకండు త్వరితగతి సైనికోచితవేషంబుఁ బూని యాయుధధారియై యొకహయంబు నెక్కి యాతెరువరియరిగినదారి పట్టి చనియె.

—♦—

ప్రకరణము: — 2

పయిప్రకరణములో నొడివినవిషయములు జరుగుచున్నకాలంబుననే హిందూరునగరరాజమార్గంబున నదీతీరంబున రెండు వటవృక్షములక్రింద నొండుపటాలము విడిసినది. చూపరుల కాపటాలము చిన్నసైన్యభాగముగాఁ గనుపట్టు.

కల్లోలంబులు మిక్కుటమైనయిక్కాలంబున, యుద్ధములు డాయ వచ్చుచున్న వనువదంతులు దిక్కుల వ్యాపియ, స్వగ్రామంబున బనిపాటులు లేక సోమరిపోతు తనతోఁ బడు

గురిని వెంటఁబెట్టుకొని హిందూస్థానంబునఁ గాని దక్షిణదేశంబునఁ గాని యెట్టిరాజువద్దనైన నగుపించిన సైనికులుగాఁ జేర్చుకొనఁబడకుండుట లేదు. సింధియా హోల్కారు పీష్వా నైజాము గాక తుద కాంగిలేయులు సహా హెచ్చుజీతములిచ్చి పెక్కుసైనికులఁ బోగుచేసికొనుచుండిరి. ఇతరవ్యాపారము మఱొకదానికంటె నష్టప్రో యిట్టిప్రభువులఁ గొలుచుటయే మిక్కిలి లాభకర మయ్యె. కావున నందఱును సైన్యంబులఁ జేరుచుండిరి.

సకలసాధనాయుధధారులై సమానైక వేషంబులతో మంచితురంగముల నెక్కినయీభటు లందఱికిని జీనులలోఁ దుపాకులును, మొలకుఁజట్టినకావిదట్టీల నిడుపాటిఖడ్గంబులు, కటారులు, డాలులు మున్నగునవి కలవు. అందఱును జవంబున నున్నవారును, నతిపుష్టినిష్ఠురశరీరులును, నాజానుదీర్ఘబాహులునై కదలినను నడచినను సిపాయిలతీరు గంభీరత వెలికిఁ జిమ్ముచుండిరి. కావునఁ జూపరులు వీరినొకపటాలముగా నమ్ముటకెట్టివిపరీతమును లేదు. వీరినాయకుండయినయాతఁ డందరి సహమనెత్తుగాఁబఱచినపట్టుదిండులమీఁద నాసీనుఁడై హుక్కా పీల్చుచుండె. ఈపటాలములోనివా రొకజాతినియమము లేక సకలజాతులవారు నుండుట చదువరులు కనిపెట్టుదురుగాక.

నాయకుని పరివేష్టించి యున్నభటులకు[illegible]ను నతఁడు వినుపించుకథల కానందించుచుండు నంత రా మార్గంబున నొక యశ్వారోహకుండును నతనివిఱుంద విలు[illegible]దుస్తులు ధరిం

చిన యొకపురుషుండును నవ్వెంట నొకబండియుఁ గానుపించినవి. వారింగన్నంతనే భటులందఱును సంతసమునఁ జిఱునవ్వులొలుక నొకరిమొగం బొకరు చూచుకొని యందఱును దమనాయకుని మొగంబున దృష్టి నిగిడించిరి. ఇంతలో బండిని మార్గంబున నాపినతెరువరు లాశ్వికపురస్కృతులై చనుదెంచి యిట్లనిరి. "రాం రాం. అమీరాలీసాహేబ్! మీభటుండైన యీభద్రినాథుండు మాపూర్వపుణ్యవశంబున మీచెంతకుఁ గొనివచ్చె. ఇయ్యెడవిప్రదేశంబున మార్గనిరోధకు లగు బందిపోటులు గలరని వినినప్పటినుండియు గుండె లదురుచున్నవి. కావున మమ్ముగూడ మీచెంత నేఁటిరేయికిఁ దల దాచుకొననిచ్చిన మీకెంతేని కృతజ్ఞులమై యుందుము.",

అమీ — మాయభ్యంతర మేమియు లేదు. మాతోపాటు మీరు నొకపజ్జ బస విడియుఁడు.

భద్రి — గణేశచందుజీ! మీరు మిక్కిలి యదృష్టవంతులుగనుకనే పొద్దుగ్రుంకువేళకు మాపరివారమును గలసికొనఁ గలిగితిరి. లేదా నేఁటిరాత్రి మీరు లోకాంతరగతులు కావలసినదే. దోపిడికాండ్రంగూర్చి మీకుఁ జెప్పినయతఁడు సుంతయు నసత్యము పలుకలేదు. క్రిందటినెలలో నీప్రాంతములకు వచ్చినవర్తకులలో నొక్కండును మరల గనుపించ లేదఁట. [illegible]దఱును మార్గమధ్యంబునఁ గొల్లకొట్టఁబడి దొంగల కెరవైరి. ఈసంగతు లన్నియు వినుటచేతనే మేము సంఘముగాఁ జేరి ప్రయాణము సలుపుచుంటిమి. సకలాయుధధా

రుల మగుమే మింతమంది యెట్టి ఘోరారణ్యంబున విడిసిన నేమిభయము ?

గణేశ—మీ దేయూరు, ఇప్పుడెచ్చటి కేగుచుంటిరి ?

అమీ—హైదరాబాదున బాబుగారి కొలువులో నా పినతండ్రి గొప్పయుద్యోగమున నున్నవాఁడు. అతఁడు మా కందఱకు నుద్యోగములు హెచ్చుజీతములు నిప్పించునని పోవుచుంటిమి. ఇదివరలో సింధియాసైనికులుగా నుంటిమి గాని నెలనెల్లకు సరిగా జీతము లీయఁడయ్యె.

గణే—„నేనును హైదరాబాదునకే పోవుచుంటిని. కాశీనుండి కొన్ని వర్తకపుసరకులను దీసికొనిపోవుచుంటిని. అవి హైదరాబాదులో విక్రయించి యచ్చట నూతనవస్తువర్గముం గొనుటకుఁ బోవుచుంటి.'' ఈవచనంబుల కించుకముఖంబులు వికసింప వారిరువురు నొండొరులమొగంబులు చూచుకొనిరి. అది యావర్తకుఁడు కనిపెట్టలేదుగావున వెండియు నిట్లనియె. "కాశీనుండి నెలదినములక్రిందటనే ప్రయాణమైతిని కాని పురోహితుం డీరోజు బాగులేదు, ఆరోజున వర్జ్యము మున్నగా పలువిధము లగునాటంకములు చెప్పెను. ఎన్నిదినంబు లట్లు వృథా కాలయాపనసేయుదు ? తుదకు సర్వేశ్వరుఁ డగునారాయణునిమీఁదనే భారముంచి బయలుదేరితిని. ఆమహానుభావుఁడే మమ్ము దొంగలనుండియు తగ్గీలనుండియు రక్షించుగాక.'' అని కేలుజోడించి ఆకసమువంక నమస్కారం బొనర్చె.

Anjaneya Gupta

అమీ.—ఈరాజమార్గంబుల తగ్గీలుకలరని చెప్పిరా ! తగ్గీలనఁగా నెట్టివారు ?. ఎన్నఁడును విననైతి.

గణేశ—వారిచరిత్ర నాకైనం బూర్తిగాఁ దెలియదు. తగ్గీలనువారు కపటోపాయంబులచే బాటసారులను మోసగించి తమలోనికి రప్పించుకొని వారిని చంపివేతు రని చెప్పుకొందురు. అంతియకాక వారితో నిరుపమానసౌందర్యవతు లగుయువతులు నుందురనియు, వారు మార్గమధ్యంబుల విపత్తు నటించి తమకు సహాయ మొనర్ప నరుదెంచిన తెరువరుల వచోవిలాసంబున మనస్సువిఱిచి ప్రయాణముల నాపి తగ్గీలలోనికిం గొనిపోవుదు రనియు విందు. ఎట్టివారైన నిట్టి తగ్గీలో దోపిడికాండ్రో మఱియొకవిధమగు 'దురాత్ములో రాజమార్గంబుల నుండుటమాత్రము నిక్కము. ఏలనన ననేకవర్తకులు ప్రతిమాసము కారణమెవ్వరికిని దురూహ్యమగున ట్లదృశ్యు లగుచుండిరి. అయిన నాకిం కేమియు భయము లేదు. న్యాయాత్ముల శరణుఁ జొచ్చితిని. ఇంతమంది యాయుధపాణులమీఁదికిఁ బిశాచము లైనను రానోడును.

అమీరాలీ యావణిజుని భయకారణంబునకు నవ్వి గణేశచందుజీ! మీరు వలికిన యీతగ్గీలు దారి నొంటరిగాఁ జనువారల వధింతురుగాని మనవలె నింతగుంపుగా నున్నవారి దరికి రారు. అట్లెవ్వఁడైన మనదాపున నగుపించెనేని వాని చర్మము నొలిపించనా ? ఖడ్గముగాని తుపాకిగాని చూచినమాత్రమున వాండ్రు నిలువక పాఱిపోవుదురు. ఒక్కఁడును

నెదురుకొనఁడు. కనుక నీభయంబంతయు వీడి నీపరివారమును దోడ్కొనివచ్చి యిందు స్వేచ్ఛగా విడిసి యీరేయి హాయిగా నిదురింపుము.

గణేశచంద్రట్లు సెలవుగైకొని చని మార్గంబుననిలిపిన తన కుటుంబమును పరివారమును బండ్లను దోడుకొనివచ్చి యిమ్ముగానున్న యొకతలంబున సైనికులమధ్య విడిసెను. స్త్రీలసంరక్షణమునకై నిండుగుడారములఁ గప్పఁబడిన కొల్లారుబండి తన యనుచరుల కప్పగించి, చక్కనిబాలుం డయిన ముద్దుకుమారుంగును దానును మరల నరిగి అమీరాలీచెంతఁ బట్టుతివాసిపై నాసీనులైరి. భటనివహంబు వారిచుట్టునుం గూరుచుండి నాయకుని కథాప్రసంగమునకుఁ జెవులొగ్గిరి. అతఁడునొడవు కథలన్నియు హాస్యరసములు చిప్పిల మనోల్లాసంబుల కలిగించుచున్నవి. ఈసంతోషకరసంఘము లభించినందున నాకుటుంబీకుని కెంతయో యానందము పొరలుచున్నది.

గణేశ—ఏగ్రామంబుననైన బసచేసితిమేని తత్స్మూహధ్వనుల సందడి కలుకుచు దొంగలభీతికి గుండెలదుర బిక్కుబిక్కుమనుచు నుండవలసి వచ్చునుగదా. ప్రపంచానుభవశాలులైన మీయట్టిసంఘమున నెవ్వరు ప్రేరితోత్సాహులు కాకుందురు? మిగుల భద్రము సేతుమని తమరు సెలవిచ్చుటచే మాసొత్తునకుఁ గావలియైన నవసరముఁ దు.

—నిక్కముగ నెద్దియుఁ గావలి యగత్యము లేము. మీ బండిచుట్టు మాజనము కూరుచుండి ప్రసంగించుకొనుచుం

H. Anjaneyagupta

డిరి. మిక్కిలి భద్రము సేయుట కేమియు సంశయము లేదు.” అని యతని వెనుకప్రజ్జనే యున్న యొకఁ డనియె. గణేశచంద్రుఁడు సంతసమున వానివంక దిరిగిచూచె. ఇతఁడు కూరుచుండి చేతనున్నరుమాలుకొంగు ముడివెట్టుచుండె. ప్రసంగమిప్పుడు మిగుల చమత్కారకథ పట్టున నున్నందున నందఱు నందుఁ దగిలి యుండిరి. ఇంతలో నొకఁ డరుదెంచి తమనాయకునితో వేఱొకభాష నెద్దియో చెప్పి చనియె. ఇంచుకసేపు కథ సాగించి “తాంబాక్ లావ్” అని అమీరాలీ కేకవెట్టెను. ఆసంజ్ఞ యైనతోడనే తలచినంతకంటె నతివేగంబున రుమాలు గణేశచంద్రుని గొంతుకకుఁ జుట్టుకొనెను. అతనివెన్నునఁ గూరుచుండిన యతండా రుమాలట్లు విసరి రెండవకొంగు నందుకొని బిగ్గబిగించిన మఱుసటి క్షణములో నతఁను మరణవేదనచే గిజగిజ గింజుకొనుచు నేలంబడెను. వానినోటనుండి గొంతుకలోఁ గళవళపడురవంబు దక్క నొకమాటయైన నొక శబ్దమైన బయలు వెడలదయ్యె. అంతయు నంతసూక్ష్మకాలములో జరిగినది. బాలుండు నిదేవిధంబున వేఱొకనిచే వధియింపఁబడియె. వారిగొంతుకలమీది యురులు సడలించునంతఁ జచ్చినవారికన్నులు చారెడేసియను సామెత కనుగుణ్యముగ నిరుశవంబులనేత్రములుఁ బత్తికాయలవలె నుబికి తెఱచుకొని సర్వము జూచుచున్నట్లు చూపట్టె. అందఱు నివ్వెరచే వారినేత్రవైచిత్ర్యంబుఁ జూడసాగిరి. కఠినహృదయులైనయామారకులకు సైతఁ జుక్కళేబంబుల భీకరలోచనంబులఁ గాంచునప్పటికి శరీరంబులు పులకితంబులై యించుక వడంకకమానవయ్యెఁ గదా!

వెంటనే కొందఱు పఱతెంచి నిరపరాధులు సన్మాన శూన్యులునై యొకచెట్టుక్రిందఁ బరుండియున్న బండివానిని పరిచారకుని ముట్టడించిరి. మఱికొందఱు బండిలోనున్న స్త్రీలకై చనిరి. కొంతసేపు నోటమాటరాని పెనకుపసందడి యయ్యోఁ గాని కేకపెట్ట నోరుదెఱచు పూర్వమే గొంతుకలు బిగిసి యందఱు శవంబులై పడిరి.

ఆసమయంబున రాజమార్గంబుదెసనుండి తురంగఖుర పుటధ్వనులు వినవచ్చినంత నందఱు వివర్ణులై పరస్పరముఖావలోకనంబులు సలుపుచు నిశ్చేష్టులగునంత నొకయాశ్వికుండు దృగ్గోచరుండై సమీపించె. వెంటనే అమీరాలీ చేయునది తోఁచక శవంబులమీఁద త్వరలో బట్టలు కప్పి నిదురించుచున్నవారివలెఁ జూపట్టునట్లొనర్చుఁడని యాజ్ఞాపించి, అనుమానాస్పదంబు కాకుండునట్లు కొందఱిని పరుండుటకును, గొందఱు కూర్చుండుటకును గొందఱు సగము ముసుఁగులుపెట్టుకొనుటకును నియమించె. అందఱు నదేవిధంబునఁ బ్రవర్తించుచుంతలో నాశ్వికుండు వారిం గలిసె. అందఱికంటెను ముందునకరిగి అమీరాలీ "సలాంజీ! ఎచ్చటనుండి వచ్చుచున్నారు? మీరు విడిచివచ్చిన మజిలీ యెంతదూరమున్నది" యని యడిగెను

ఆశ్వికుండు నిర్వికారపాటున నతనివంకను చెంగట నచ్చటచ్చట ముసుంగులువెట్టి యున్నశవంబుల వంకను సారెసారెకు దృష్టిపచరించుచు నోరవెఱుకుటకు సిద్ధముగనున్నట్లు కరంబు కరవాలుపిడిపైన హత్తుకొని "స్వామీ! గిరిజాపురపు మజిలీనుండి వచ్చుచుంటి. అయ్యది ఇచ్చటి కాఱు

V. Anjaneya Gupta

కోసుల దూరమున్నయది." యని ప్రత్యుత్తర మొసంగి హయంబును మరలఁ దెఱువునకుఁ ద్రిప్పుచుండె. ఈతని తలంపుఁ గనిపెట్టిన తురుష్కుఁడు "మనల నీతం డనుమానించెను, గ్రహించెను, పోనీయఁడు. మనరహస్యము వెల్లడి సేయును. ఇతనింబట్టి చచ్చినవారిలోఁ జేర్పవలె" ననియఱచి తనదట్టీనుండి చిఱుతుపాకి తీసి బాఱుచేసెను.

"అవును. మీవైఖరిని బట్టియే మిమ్ము గ్రహించితిని మీరందఱు తగ్గేలు. మాకృత్యంబులకు నిదర్శనంబు లాముసుగులక్రిందనున్న శవంబులే" యని పలికి యాశ్వికుఁడు జరాలున వాలంబు వెఱికి తనపైఁ గదియుచున్నవారల నిరువురి నొక్కవ్రేటున నఱికె.

ప్రభునానతి వెలువడిన క్షణముననే పదువురుభటులు పఱతెంచి దాపున జీనులతోడనే మేయుచున్న హయంబుల నధిరోహించివచ్చి మనయాశ్వికు నడ్డుకొనిరి. కాని వ్రేటున కొక్కనివంతునఁ గూల్చుచున్న యాతని యుద్ధనైపుణ్యమున కెల్లరు దిగులుచెందినను ప్రభునాజ్ఞ మీఱఁజాలకయందఱును తురంగములనెక్కి వచ్చి యాతని చుట్టు ముట్టడించిరి. అమీరాలీ ఇంతకుమున్ను గణేశచంద్రునితోఁ బలికిన వచనంబులు సత్యములు. ఎట్లన వీరిఖడ్గములును తుపాకులును పై వేషంబునకే బూనిరి గాని యొకరికిని వాటినుపయోగించువిధంబు తెలియనందున నొక్కొక్కండు నిహతులై కూలుచుండిరి. వారి మధ్యమునఁ దెరువునఱికి చేసికొని మనయాశ్వికుండు సునా

యాసముగాఁ జనఁగలిగెను. అందఱును తుపాకులు బారు చేసి యాపరుగెత్తుచున్నవాని వైపునకుఁ గాల్చిరి కాని యొక్కటియు వానికిఁ దగులదయ్యె.

ఈవ్యాపారంబునఁ బ్రవేశించిన యిరువదిసంవత్సరముల నుండియు నొక్కఁడును మనలనుండి పాఱిపోయినవాఁడు లేఁడయ్యె. నేటి కితఁ డొక్కఁ డట్లుసేయుట తటస్థించె. అతని బాహుదర్పంబును యుద్ధనైపుణ్యంబును జూడ సామాన్యుఁడు గాఁడని తోఁచెడి. మాఱువేషంబునఁ బ్రయాణము సలుపు రాజపుత్రుఁడో యుద్ధశూరుఁడో కావలయు. ఎవఁడైనను మనము త్వరలో నిచ్చట గదలి దూరదేశంబున కేగవలయు. వర్తకుని విషయములో మిగిలియున్న కార్యక్రమమును త్వరలో నడుపుఁడు'' అని అమీరాలీ మరల నుత్తరువు చేసె.

ఎల్లరును మరల హయంబులను విడిచి యాయుధంబుల నచ్చటి వచ్చటఁ బొందుపఱిచిరి. ఇదివఱకే సిద్ధులై యున్న వాహకులు శవంబులన్నిఁటిని మోసికొనిపోయి యేటిలోఁ దీయఁబడిన పెద్దగోతియొద్దనుఁ బడవైచిరి. వర్తకుఁడు, నతని కుమారుఁడు, భార్య, కూఁతురు, నిద్దరు సేవకులును వస్త్రహీనులై పడియుండిరి. పిదప నాశ్వికునితోడిపోరాటమున హతులైన భటుల కళేబరంబులు పండ్రెండును నొగ్గినవి.

అన్నియువచ్చినవా? వచ్చెనేని త్వరలో గోతిలోఁ బెట్టుఁడు. ఇమిడికకై తలమీఁదికి గాళ్లను కాళ్లమీఁదికిఁ దలయు

V. Anjaneyagupta

వచ్చునట్లు సర్ది వాటి పొట్టలు తెఱచుట మంచిది. లేకున్న నుబ్బి నేల యదల్చుకొని వెలువడక మానవు,, అని యమీరాలీ సలహాయిచ్చుటయు నట్లేయంతయు జరిపి యిసుకతో సమాధిపూడ్చి చదునుచేసి దిమ్మిసవేసిరి. 'ఇరువదిమంది యిచట దాఁచఁబడిరని బ్రహ్మకైనం దెలియదుకదా! పని యిట్లు ముగించినతరువాత నొకండొక చెట్టుకొమ్మను దెచ్చి యిసుకలో నడుగుల యానవాలు దెలియకుండుటకై వెనుక నీడ్చుకొనుచు కట్టకడపటఁ జనుదెంచె.

ప్రకరణము—3

—:o:—

సంజకడ నాలుగుగంటలకు నిందూరునగరవీధి నొక సొగసుకాఁడు వెలువడెను. అతఁడు రూపరేఖావిలాసముల నంత మన్మథుని సవతు రాకున్నను, వికార మొకింతయు లేక సాధారణులఁ బోలినవాఁడు. చామనిచాయశరీరంబున ధరియించిన తెల్లనిజిలుగువలువలు, జిగిబిగువులఁ దగినచొక్కాయలు, బంగరుసరిగవలెవాటును నతనికి సొగసుదనము నతిశయింపఁజేయుచున్నవి. కరంబులఁ గంకణంబులును, వ్రేళుల ముద్దుటుంగరములును, వీనుల నాణెముత్తెంపుఁ జవుకట్లునుఁ జూపరచూపులు మిఱుమిట్లుగొలుపఁ దళుక్కుమనం దటాలున వెలువడిన యాతం డిరువదియైదేండ్ల ప్రాయమువాఁడు

అట్లు వెలువడిన యాసొగసుకాఁడు తనవెమ్మెయిం గలయగరు జవాదీచందనమిళితంబైనకలశంపుఁ గమ్మతావు లెల్లదిక్కులఁ జిమ్ముకొనుచు బజారువీథి నరిగి యేదేని గ్రొను వానిలీగున నిటునటు సంచరించుచు నలుగడలు వెదకుచు నెట్టకేలకు లేనగవుల నెదురు సనుదెంచిన పుష్పలావికలచెంతఁ గొన్నిసరంబులు కైకొని సిగముడిం దుఱిమి మఱియుఁ బది బారలునడచి యందొకదుకాణంబునఁ బండుటాకులవిడియంబు గొని నోటం గూరుకొని యచట గదలెను. కడువడినడచుచు విసవిస బజారుదాఁటి కుడిచేతిమీఁదఁ దిరిగి మఱియొకవీథి చొచ్చి చని కడపట నొకమందిరద్వారముఁ దెఱచుకొని లోనకుం జనియె. చావడిలోఁ గూరుచున్న యొకజవ్వని లేచి వానిని బహూకరించి కుశలం బడిగి యొకచో నాసీనుం గావించె. ఇరువురు నిదివఱకే పరిచితులైనట్లు ధారాళముగ ముచ్చటింపసాగిరి. వారట్లు సంభాషించునంతలో నాయెలజవ్వనిం గూర్చి యించుక నుడివెద.

అబ్బాలికాతిలకంబు పదునెనిమిదేండ్ల ప్రాయంబున నున్నను ముప్పదివత్సరంబుల ప్రౌఢాంగనవలె నవ నవ స్ఫూర్తిచే పుష్టినిష్ఠురంబై, పదియాఱువన్నెబంగరుచాయలు రంగుమీఱ, విశాలలోచనంబులు నిడువాలుఁగొనఁ గాపుఁ దళుకు బెళుకు, నిద్దంపు ముద్దు మెఱుంగుఁ జెక్కుటద్దంబుల దీగఁచి ప్రతిఫలింప నవవిలాసంబునఁ దనరారుచున్నది.

V. Anjaneya Gupta

«చూచితివా ప్రియసఖీ! వసంతకాలము మరల వచ్చుచున్నది. సకలజంతుసముదాయమునకును వసంతమె మిగుల నానందకరముగదా. అట్టియెడ మనము నాబుతునాహ్లాదమున కానందింపఁబోలదా? ఓ లక్ష్మీబాయీ! వివాహముహూర్త మాలోచింతమా?" యని యానీటుకాఁడు ముచ్చటించె.

లక్ష్మి — ఈవిషయమై, సహదేవరా, నీకిదివఱకు వెయ్యిమాఱులు చెప్పితి. నన్ను సారెసారె యడుగుటకు నీకేల విసుఁగులేదు?

సహ — ఈసారిగూడ బలుకుము. మరల నదియ కడపటిసారి పలుకుము. నీజననీజనకు లంగీకరించినను నాఁడే ముడి నీవు నిరాకరించుచున్నాన నని యిపుడీవెయ్యన్నొకటవసారిగూడ బలుకుము. నాసౌఖ్యముఁ దృణీకరింప నాబ్రదుకు చావులు నీకనావశ్యకము లనఁ దెగింప మొగమాటం బుడిగితివా? అకటా! రెండుసంవత్సరములనుండియు నీభర్తనగుట స్వప్నంబులఁ గనుచుఁ గొండంతాసతో నుండ నిపుడు నామనుగడ కాధారమైన యీయాశం గోలుపోవుట!

లక్ష్మి — నీయాశకు నే నెంతమాత్రము ప్రోత్సాహ మెట్టలేదు. నిన్ను వలపింప నెంతయు వగలాడిని గాను. నే నెప్పుడును 'మిత్రమా, నామనంబు మఱియొకనిపయింబాఱు కొన్నది గావున నాయందు నీవు సహోదరీభావంబు దక్క నన్యంబుఁ దలంపకు' మనియే నొడువుచుండుట లేదా?

సహ—సుందరీ! దాపఱికము లేక నిక్కముగ మనంబు విప్పియే పలుకుచుంటివి; కాని నామనంబున కెంతక్రూరముగఁ దోఁచినదో యెఱుంగవు. మనలో మేనఱికము తప్పదను శాసనంబు మఱచితివా?

లక్ష్మి—పొరబాటు పడుచుంటివి బావా! అది శాసనము కాదు. ఆచారము మాత్రమే. మేనఱికం బిష్టాయిష్టముల ననుకూలప్రతికూలములం బట్టియుండుఁ గాని విధి కాదు. యుద్ధశూరుండవగు నీకు తల్లిదండ్రులు లేక భాగ్యభోగ్యములు లేక యేకాకినిగా నివసించు బాలికతో నేమి గౌరవము హెచ్చు?

సహ—భాగ్యభోగ్యంబు లేటికి? సంసారియు ధర్మపత్నియు నైన యిల్లా లుండవ?

లక్ష్మి—పెఱపురుషుని వలచిన మానిని యోగ్యత నిలుపుకొనునని యెవరు చెప్పఁగలరు? చపలాక్షు లెట్టియు నిర్వహింపలేరనుట జగద్విదితమే గదా.

సహ—నావంకఁ జూడుము. ఈ తెల్లవలువ, యీచొక్కాయ, యీ సరిగంచు నుత్తరీయము, నీచందనము నీముద్దుటుంగరములు పూదండలు—చెప్పుము. నే నందముగ లేనా యేమి?

లక్ష్మి—అందమున నీకుఁ గొదువ యనియు, ముదుసలివనియు నేను వచించుట లేదు. నన్ను పహసించుటకై నేఁ డీభూషణాద్యలంకారములు దాల్చివచ్చితివాకో! అశ్వదళంబుతో దాడివెడలి పురంబులు పొలములు నాశనముగా

H. Anjaneya Gupta

వించి ప్రజలను హింసించి సంపాదించిన కొల్లవస్తువు లన్నియు మేనున నలంకరించుకొనిన నీశృంగారము నతిక్రమింపఁ గలవా రెవ్వరును లేరు. వేయు నేల? నాదుచిత్తంబు వానియం దాయుత్త మైనది. అది యిఁకఁ దిరుగదు. అంతే—

సహ—"కొల్ల వస్తువులా కొల్ల!" అని యతండు ప్రతివచనంబు సేసి యిట్లనియె. "శూరుఁడ నగుట నీ వంగీకరింపమి నాయుద్యోగంబు దోసిపుచ్చి నీయిచ్చవచ్చినరీతి మెలంగెద.

లక్ష్మి—శూరత్వంబును నేను నిందించుట లేదు. నా మాట వినుము సహదేవరా! చంచలనేత్రపుఁ జిత్తంబు తత్తఱిల్లిన నది మరలఁ గుదుటఁబడుట దుర్లభము. కావున నిఁక నన్నీప్రసంగమునకుఁ ద్రిప్పకుము.

సహ—వానికి నీపై ప్రేమ తగ్గినన్—నీకంటికిఁ గనఁబడకున్ననో?

లక్ష్మి—"అకటా! అసూయ నిట్లు వెలిసేయు నీవు మిగుల దురాత్ముఁడవు—నీచుఁడవు." అని యించుక విచారము గదుర వెండియు నిట్లనియె "అతండు చనుదెంచు పఱకు నాగెద. ఒకవేళ నీమాట చొప్పున నతండు నాకగుపించనిచో, నను బ్రేముడించి నాదురూపంబును తన మనంబున నిడుకొని గతించిన వాఁడని నమ్మెద."

ఈపలుకులు వేఁడిములుకులవలెఁ జెవి సోఁకిన, సహదేవరావునకుఁ గోపోద్రేకం బతిశయించి దానిచిన్నెలు పయికిఁ దోఁచకుండునట్లు లోలోన నడంచుకొనఁ బాటుపడుచుండెను

లక్ష్మి—„అంతయుఁ దెలిసినది. సహదేవరా! నిను నేవలవని కారణంబున నతనిపైఁ బగ సాధించెదవు. అదియ నీతలంపు. నీమొల వాఁడికటారి వానియురంబునఁ గ్రుచ్చెదవు' అని కనుదామరల నీటిముదువులు గారనేడువఁ జొచ్చె. “దానివలన నేమి ప్రయోజనంబు? నానెయ్యంబునఁ గోలుపోవుటయకాక యానెయ్యంబు ద్వేషమునకు మార్చుకొనుటయే సుమీ, నమ్ముము. తాను వలచినపురుషునితోఁ బోరాడ సమకట్టినవానిపై మగువకు మక్కువ యుండుననుకొనుట పిచ్చితనము. ప్రియునెడఁబాపిన వానిపై మానిని కెన్నఁడును ప్రేముడి యుండదు. అట్టి దురాలోచనకు లోనుకాకుము. నన్ను సరిగ నొడఁబఱిచికొనలేమికి వగవక నాయందు సహోదరీభావంబుతో సంతుష్టి నొందుము.„

సహదేవరుండు మాఱుమాట వలుకనూలేడు., కన్నీటి వెల్లువ లుడుప నత్తరుణి నోదార్పనూ లేదు. ఈకన్నీ రతనికిఁ గాక. మఱియొకనికి—అతని స్పర్ధాళువునకై—ప్రవహించుచున్నది. అతండు లేచి దిగులుచే నిటునటు దిరుగుచు మొగం బెఱ్ఱబాఱి, నేత్రంబులఁ జింతనిప్పులు గ్రక్కుచు పండ్లు పటపటఁ గొఱుకుచుఁ బిడికిళులు బిగియించి తటాలున నామె సమీపంబున నెదురుముఖంబు వెట్టి నిలిచి యిట్లనియె. ‘చెప్పుము, లక్ష్మి! ఆఖరుమాట. ఇదియేనా నీనిర్ధారణ?„

“రాఘోజిమురారినే నేను మనఃపూర్తిగ వలచితిని. ఇంకొకరి నొల్లను„ అని లక్ష్మిబాయి నిబ్బరముగా ననియె

సహదేవరావు పరాభవ మందినచందంబున విన్నదనంబుజెంది తలవాలిచి దుఃఖమున మూలిగినట్లు నిట్టూర్పులు పుచ్చుచుఁ గొంతవడికిఁ చిరాలున మొగంబెత్తి యవ్విలాసవతిమోమున దృష్టినిబ్బరముగ నిగిడించి నాసాపుటంబు లదుర „అతఁ డొకవేళ మరణము నొందినచో„ యని ప్రశ్నించె. సహదేవరావు తలంపు లిటఁ దెల్లం బయ్యెననుట. కిఁక సందేహము లేనందున „నతఁడు చనిపోయిన నేనును వానిం దలంచుచుఁ బ్రాణంబు వీడెద. కాని, బావా! నీవింత క్రూర కృత్యమున కొడిగట్టకుము. వానిప్రాణంబు లపహరించుట నీకు లాభకరంబు గాదుసుమీ. అపకీర్తిపాలుగాకుము„ అని కన్నీరోడుచు నతనిం డగ్గఱి యిరుకరంబులు వట్టుకొని బ్రతిమాలఁ జొచ్చెను. “బావా! వాని కెట్టివిపత్తును దలపెట్టనని నాచేతం జేయి వేయుము. నాయానసుమీ.„

శరీరసంస్పర్శంబున మదోన్మత్తతఁజెంది కనులు మబ్బుకొన నతండామె గళంబునఁ దన కరంబు వెలివెట్టి చెక్కులు నిమురుచు నిట్లనఁ జొచ్చె, “ఆహా, నాప్రేమపుంజమా! అనయంబు మనమిట్లు గాఢాలింగన సుఖంబున నోలలాడుచుంట—„

ఈవాక్యం బింకయు సాంతము గాకమున్నె గుజ్జేలున తలుపులు దెఱచుకొని యొకయౌవనపురుషుండు వారియెదుట ప్రత్యక్షమయ్యె. ఇరువురును పరస్పర కరగ్రహణంబును విడచుకొని విన్నదనంబున దూరదూరంబుగ నిలిచిరి.

4 వ ప్రకరణము.

—♦—

చరిత్ర (హిస్టరి) భూతకాల విషయంబులు బోధింపుచు మన మనంబు[illegible]స్తరింపఁజేయు. మన జీవితకాలమందలి సంగతులకే మనబుద్ధి ప్రసరించుట నిస్సారము. మనజన్మమునకుఁ బూర్వము, పెక్కుశతాబ్దముల క్రిందట మన దేశంబున —అన్ని దేశంబులందును— నేమేమి జరిగెనో యే యేరాజులెట్లుపాలించిరో, యే యేనూతనవిశేషములు సృష్టిఁగన్నవో, యే యేమహానుభావు లుద్భవించిరో మున్నగు పెక్కువిషయములు చరిత్రకారుల సహాయమునం దెలిసికొందుము. గతకాలమెఱుంగుటచేతనే రాజకీయవ్యవహారజ్ఞానమలవడును. చరిత్ర మిగుల శ్రద్ధతో నభ్యసించుటచేతనే, రాజకీయవ్యవహారవేత్తలు, వర్తమానంబునఁ బ్రస్తావించు సంస్కారవిషయముల లాభనష్టములు నావశ్యకానావశ్యకములు గ్రహింపఁగలుగుదురు.

చరిత్ర వార్తాపత్రికలవంటిది—అంతకంటెను బ్రతిపాదకము. పత్రికలలో నొకవిషయ మొక్కొకదాని యందొక్కొక విధంబున విశదింపఁబడు. ప్రస్తుతముం జదివినపిదప నత్యాతురంబున రాఁబోవుదాని కెదురు చూచుచుందురు. తరువాతిసంగతి యేమయినది? ఆరాచకార్యమెట్లు కొనసాగించిరి? వ్యాజ్యపర్యవసాన మెట్లు తేలినది? యీమున్నుగాఁగల విషయములకై ప్రజలత్యంతాత్రంబున నిరీక్షించుదురు. అట్లు వృథానిరీక్షణంబున దినములు వారములు నెలలు జిజ్ఞాసానిబద్ధులగుటకంటె చరిత్ర, యాత్రగాథ, మొదలగు వానిం జదువు టుచితంబు. పత్రికాపాఠకులకు జయంబును బరాజయంబును సమానసంతోషదాయకములే; ఉరిశిక్షయాతపాలాపత్రికవలన మెప్పువడయును; రాఁబోవు తపాలాలో నప్పీలునంగొట్టివద్దనుటయు మెప్పువడయును వారికి వలయునదెల్ల చెవుల చిందఱసందఱ శమించుటకై విశేషములు మాత్రమే.

అన్నిటిలోఁ జరిత్రములే మిక్కుటపు జిజ్ఞాసం బ్రేరేచునవి. చరిత్ర యెప్పటికి సత్యమానవుల సత్యవిషయములనే బోధించు. కల్పితమనునంతయులేక యే కల్పనాకథలవిధంబున మనంబున కానంద మొసఁగును. దానియందు రాజకీయ వ్యవహార తంత్రములు, దండయాత్రలు, యుద్ధములు, పరిభ్రమణంబులు, రాజునకుం బ్రజకుం గల సంబంధ వ్యత్యాసములు, నప్పుడప్పుడు వృద్ధిపొందిన విద్యాచమత్కారములు నన్నియుం దేటయగును; గొప్పవారి జీవితములు, వారికి సంభవించిన దురవస్థలు, మరణంబులు, శిక్షలు, నష్టివిపత్సమయంబుల వారి గాంభీర్యప్రవర్తనములు, బోధపడఁగలవు. మఱియు, యుద్ధము జరుగునని యయినం జెల్లకని పెట్టుక యున్నయతండట్టి చరిత్రను దినమున కరడజను యుద్ధములు చూడఁగలఁడు. సమరంబులు, ముట్టడులు, దండయాత్రలు వలసినన్ని యుండును. ప్రతిక్షణంబందునఁ జదువరి జిజ్ఞాసయతిశయించి

యిప్పుడసంతుష్టిఁ జెందుచుండు.

చరిత్రచదువుటలో మనకు దగులువడు మహాఘనుల మృత్యువులకంటెను, దత్తత్సమయంబుల వారి ధైర్యస్థైర్య ప్రవర్తనంబులకంటెను, జదువరుల మనంబులు సంస్కరించునవి యొండులేవు. అంత సున్నితముగ నాతనికి నాటి సంతోషపెట్టునవి చరిత్రలో వేఱువిషయంబులు లేవనియు నొడువఁదగు, భారతరామాయణాదిగ్రంథములు మనమెంత శ్రద్ధాసావధానంబులఁ జదువుదుము? యుద్ధంబును జయావహంబును, వేయింటికొకఁడుమాత్రమే పనిపూను కార్యతరుణములు; కాని యొకండు మృత్యుముఖంబున నుండుట గాంచినపు డతండు పలుకునట్టియు సలుపునట్టియు విషయంబులకు శ్రద్ధనిగిడింపకుండ లేముగదా; యేలనన నేడో రేపో మనము నయిత మిట్టి వ్యాకులస్థితిం జెందుదుమని మనకు నమ్మకమే.

చరిత్రములవలన ననేకనీతులు బోధితములగును. ప్రతిమనుజుండు, రాజయినను సేవకుండైనను, బాటసారి కంటె నెక్కుడుకాఁడు; అతనికీలోకం బాశ్రయంబుకాదు; ఆశ్రయంబుగాఁ జేసికొనవలదు; అతని దృష్టియెప్పటికిని, ప్రతిక్షణంబు తాను సమీపించుచున్నట్టియు, దనకెప్పుడు శాశ్వతము స్థిరమునయినట్టియు భావస్థితియందే నిగిడించి యుండవలయును. అట్టి బుద్ధిమాత్రముననే తీవ్రద్వేషము, నత్యాశాతృష, గౌరవజిగీషయు నాశంబుజెందఁగలుగు.

అట్టి చరిత్రములును, కథానుకూలవిషయములును వేనవేలుండ గథాకర్తలు చారిత్రములకుఁ గల్పితనామంబు లిడి యసత్యములు సత్యములుగ వలికి జఱుగని యంశంబులు జరిగెనని చెప్పనేల? నిక్కపుకథంగయికొని పాత్రములకు నిజనామంబులే యుంచి యచ్చటచ్చట మనోహరత్వమునకై రంగము లించుక కల్పించినను యథార్థములే విస్తరించుటచే నప్పటికి నిప్పటికింగల వ్యత్యాసములు. దేశాచారభేదములు మున్నగు ననేక నవీనవిషయములు చదువరుల కెఱుకపడుం గాని, కేవల కల్పితములన్నియు సమకూడనేఱవు.

ఈ చిన్నయుపోద్ఘాతముతో మన కథాసరణి నెత్తుకొందుము. తటాలున నట్లు సనుదెంచిన యానవీనతరుణుం గాంచినతోడనే లక్ష్మిబాయి "మురారీ! నాప్రాణప్రియా!" యని సంతసంబున మొగం బింతసేసికొని సిగ్గున జిఱునగవు లంకురింపఁ జెక్కుల నరుణిమంబు వెల్లిగొనఁ బఱతెంచి యాతని బిగ్గ కౌఁగిలించెను. అట్లు పరస్పరగాఢాలింగనంబున నత్తుకొన్న లక్ష్మిబాయి కాసమయంబునఁ దనచుట్టు నెద్దియుఁ గోచరముకాక యితరవిషయంబుల నింద్రియజ్ఞానంబు ప్రసరింపదయ్యె. మఱియుఁ బ్రపంచకజ్ఞానమునకుఁ గొంత వఱకు దూరము సేసినది. సహదేవరావు వెల్లబాఱి మకమక లాడు మొగంబునఁ జిఱుచెమటలు గదుర, దేహము కంపించి యడుగులు తొట్రుపడఁ, ద్రాఁచు కాలందగిలిన తెరువరివలె దటాలున వెనుకవెనుకకరిగి దాపునఁ గలబల్లపయి గూలఁబడియె.

అల్లంతఁ గొంతవడికి నిశ్చేష్టనుండి తెలివిగదిరిన రానోజీమురారి భీకరరూపంబు దాల్చి నేత్రంబు లగ్నికణంబులు గురియ లక్ష్మీబాయిని దూరంబుగ ద్రోసివైచి సహదేవుని పై దృష్టినిగిడించి కరవాలం బొర నెఱకెను. కాని యింతలో గోపం బుపశమించుటం జేసియో లేకమఱేతలంపుననో మరల దానినొఱలోనికి దిగిచి, తనయనాదరణంబునకును విపరీతచేష్టకుఁ గతంబేమని దిగులు చెంది కంట నీరుగార్చుచు జూచుచున్న విలాసవతివంక దృష్టిమరలించి "లక్ష్మీ! నన్ను సరించితి వని మున్ను నీవు బొంకినది నేటితో స్పష్టమైనది. నీయాడంబరమంతయుఁ గల్లప్రేమ యని సుంతయు నూహింపనైతి. నిన్నుఁ జూచుటకేగదా, నీమృదుమధురవచోరుచిరంబును గ్రోలుటకే కదా నేనంతదూరంబునుండి వచ్చినది? రే యనక పగ లనక ప్రయాణము సేయుట భవదీయపరపురుష సంశ్లేషంబును గన్నులారఁ గాంచుటకా? తెరువున గిరిజాపురసత్రంబునఁ దిన్న చిఱుదిండి దక్క యింతవఱకాహారంబు లేక, తగ్గిలసంఘంబున మృత్యుముఖంబు వెలువడి యిట్లిచ్చట చేరుట లక్ష్మీబాయి నాపై మోహంబు మఱియొకనిమీఁదకి మార్చుకొనెనని యెఱుంగుటకా? ఉన్మత్తునివిధంబున నేనిట్లు ప్రల్లదము లాడెదనేటికి? ఛీ! యీగృహంబపవిత్రమైనది. యిందలి స్వయంవర సంబంధనమైనది. ఇఁకిచట నిలువరాదు" అని గిఱ్ఱున వెనుకకుఁ దిరిగి ద్వారంబు దాఁటి వని యావల తాను దిగ నిలిపిన గుఱ్ఱంబుపై నధిష్టించి వెనుకకైనఁ దిరిగిచూడక యే పఱతెంచెను.

అతనివచనంబులకుఁ బ్రత్యుత్తరంబుల సమాధానంబు సెప్పుటకు లక్ష్మీబాయికి నావకాశంబు లేదయ్యె. అతండరుగుచున్నంత వెనువెంట బ్రతిమాలుచుఁ బరుగెత్తినది కాని వినుపించుకొనఁడయ్యె. గుఱ్ఱంబెక్కుచున్నంత నతని కరంబు పట్టుకొని నిలుపఁ బోయినది కాని యామెను విదల్చుకొని యతండాగఁడయ్యె ఇంకేమి చేయఁగలదు? అయినను తమకంబు నాపుకొనఁ జాలక యతనివెంబడిఁ బడి పఱవసాగె.

"మానినీవిచక్షణంబున సూక్ష్మబుద్ధి నెంతమాత్రము వినియోగపఱచనైతి. బుద్ధిమంతునకు నావలెఁ బ్రవర్తించుట మిక్కిలి గర్హితము. మానసికసద్గుణంబు లాలోచించి సౌందర్యముకంటె నించుక మఱియొండు లేసబాలికను వలచుటయు నచ్చపలనయన నన్ను విడచి యన్యుని మోహింప నే నామెద యనైకై విన్నసువులఁ గుక్కవలె దిరుగుచుండుయు నాకె సకల విషయములం దనోన్య మయినమగువనే పెండ్లియాడుట ప్రపంచధర్మము గాని నావలెఁ దనయం దిచ్చలేనిమిటారుల వెంబడి బడి తిరుగువా రెవ్వరుందురు? ఎంత తెలివిమాలినపని యొనర్చితి? మరల నేఁడామె నేటికి బ్రతిమాలుకొనఁ జనుదెంచితి? ఛీ! ఛీ! ఇఁక నక్కృతనహృదయా మొగంబు చూడను. ఆదారికిఁ గాలు కదల్పను. గొప్పగొప్పవారెందఱు తమకొమారితల నొసంగ జనుదేరలేదు? లక్ష్మిని మరలఁ దలపెట్టక యుండ నిప్పటికి స్థిరపడినది. నామనం బిఁకఁ దిరుగదు. ఇది నిశ్చయంబు."

ఈతలఁపు లన్నియు సహదేవరావు మనంబునఁ దిరుగుడు పడుటచే నతండు తటాలున లేచి యిల్లు వెలువడెను. ఇట్లు వెలువడి దీర్ఘపాదంబులు సాచి నడుచుచుండ నల్లంతలోఁ బూర్ణచంద్రుంబోలిన యమ్మోహనాంగి నగుమొగంబు మనస్సునందోఁచి కన్నులఁగట్టినట్లు పొడగానవయ్యె. భళిరే! క్రొమ్మించుఁ బ్రోవుల మిఱుమిట్లు గొలుపుచు బంగరుకలశంబుల రీతి నింపుగులుకు బిగువుఁజనుదోయి! తలంచుమాత్రమున నోట నువ్విళులూరుచున్నవి! అట్టితలిరుబోఁడిఁ బిగియారు కౌఁగిట ముచ్చట దీర నొకనిమేషమేని వసియించుట జన్మఫలంబుగాదె! అమూరె యద్దంబుల నిరసించు నిద్దంపు జెక్కులసోయగంబు! ఒక్కసారి ముద్దుగొనఁ జాలనియీ మొద్దుపెదవుల దారిద్ర్యంబు! ఆమెసాంగత్యం బలవడని యీజీవనమేల? కావున నింతకు మున్నువట్టిన ప్రతిజ్ఞ నవలఁబెట్టి యామె నెట్లయినం జేపట్ట నతండు కృతనిశ్చయుండయ్యె.

—•—

ప్రకరణము—5.

—•—

గణేశచంద్రాదులను నక్కలకు సాధ్యము కానట్లు నిలువున్నరలోఁతున నదీగర్భంబున భూస్థాపితము చేసినవెంటనే ప్రయాణము సాగించిన తగ్గీపటాలము నాలుగుదినములకు నూటయేఁబదిక్రోసులు గడచి పర్వతప్రాంతముల నొకవిశాల

స్థలంబున నిమపూరునకుఁ బది క్రోసులదూరంబున విడిసిరి. ఇది వారికి సాంకేతిక స్థలంబగుటచేత నితరముఖ్యులతో నన్యరాజ్యంబులఁ దిరిగిన చిన్నచిన్న సంఘములు గూడ నిచ్చట సమకూడినవి. అందఱును భోజనంబులు గావించి యించుక బడలిక తీర్చుకొన్నపిదప తాము సంపాదించిన కొల్లసొత్తులను బరిశీలింపసాగిరి. ఒక్కొకదానినే తెచ్చి ముఖ్యుఁడైన అమీరాలీ యెదుట విప్పిరి.

మొట్టమొదట గణేశచంద్రునివిలాసముతో నున్న రెండు పెట్టెలును, మూఁడు సరకులమూటలను విప్ప నారంభించిరి. మూటలలోఁ బ్రాతబట్టలకుఁ జుట్టపెట్టి సరిగపట్టువస్త్రములు, పసిడిదువ్వలువలు, జిలుగురవసెల్లాలు, జరీకాశ్మీరశాలువలు, బనారసుచీరెలు, డక్కామజిలీనులు, మున్నగు వెక్కువిలువసరకు లున్నవి. ఒకగుడ్డలమూటలో జింపిప్రోలికలకుఁ జుట్టఁబడి పుష్యరాగాది నవరత్నములతో నిండిన చిన్నచిన్న పెట్టెలున్నవి. మఱియొకమూటలో నిక్లైదాచబడి వివిధరత్నాభరణము లున్నవి. పిదప పెద్దపెట్టెలను బ్రద్దలుగొట్టిరి. మూటలలోనే యింతధనమున్నపుడు పెట్టెలలో నింకెంత యుండునో యని యందఱుఁ జూచుట కాతురపడుచుండిరి. కాని అన్నియుఁ గాగితములు దక్క మఱేదియుఁ గనుపడుట లేదు. నాలుగైదు కట్టపుస్తకములు మాత్రమున్నవి. „దీనిలోఁ జూచుట కింకేమియు లేదు." అని విసుగుచెందిన యొకండనిన, పతి దానిని పట్టిపరిశీలింపుమని యతండాజ్ఞాపించె. తుద కట్ట

డుగున రెండు కాగితపుఁ బొట్లములు చేతికిఁ దగుల వాటి నతనికందిచ్చె. ఆసంచిపొట్లములు విప్పగా విప్పగా బారెడు పొడుగుసాగి తుదకొకదానిలో బంగారుకణికలను రెండవ దానిలో వరహాలసంచియు వెల్లడిబఱచెను, దారిభయంబున నతండొకటిపోయిన నింకొకటి యుండునని కాబోలు నన్నియు తలొకదానిలోఁ బెట్టెను. మఱియుఁ గాగితములు పరిశీలింపగాఁ గొన్ని హుండీలును దొరకెను. హుండీలలోని సొమ్ము మొత్తము పదివేలరూపాయలు. ఇట్లనే మిగత సరకులను గూడ పరిశీలించిరిగాని యింతధన మింకెందును లేదయ్యె. అమీరాలీ యివన్నియుఁ గూటవలనుండి తెరగతులుగాఁ దీర్పించి చంద్రమణీయత కబ్బురంబు సెందుచు, తనపరివారము నందఱకు నధికారములంబట్టి యించుమించుగాఁ బంచిపెట్టె. సేనభటునకే సెల్లాలు శాల్వలు చీరలుకాక రొక్కము వేయి రూపాయలకుపైగా వంతువచ్చెనన నమీరాలీవంతు పదునేనువేలనుటలో నతిశయోక్తియేమున్నది? ఆవెంటనే యెవరి వంతువచ్చినవి వారు నమ్మకమైన సొంతమనుష్యుల కిచ్చి స్వగ్రామంబులకంపివేసిరి.

వీరి పోషకుండైన జాలసీపుర ప్రభువున కర్పించుటకై విభాగపూర్వమే తీసియుంచిన కొన్నియపురూప వస్తువులును, కొన్నిరత్నములును, నియమముప్రకారము ప్రతివత్సర మీయవలసిన కప్పను నాలుగువేల రూపాయలును, రెండుతురంగములమీఁదనైచి యిరువదిమంది రక్షకభటులతో నంపఁబ

డెను. ఇట్టిఘోరమారకులకుఁ దనరాజ్యంబున నాశ్రయం బొసంగినందున కాంగ్లేయులకు వెఱచి యాప్రభువు పైప్రకటనమునకుఁ గొన్నిభూములు వీరినాయకున కమరకంబుసేసి దానందుకొను కప్పంబులు వాటికిశిస్తులుగా నటించుచుండె.

ఇట్లు సర్వమును బరిష్కరించుకొని అమీరాలీ తనపటాలములలో స్వగ్రామంబులకుఁ బోయెదమన్న వారలకు సెలవొసంగి మిగిలిన వారలతో మరల బయలుదేరి రాజమార్గంబున కరుదెంచెను. ఆమార్గంబున నించుకదూరములో మఱియొక పెద్దసైన్యము విడిసియుండుట గాంచి గుఱ్ఱములను మరల్చి పలాయితు లగుటకు సంసిద్ధులైరి కాని యింతలో సైన్యమున కంగరక్షకులుగా గస్తుదిరుగు పదుగురశ్వారోహులు వీరింగలిసికొని ప్రసంగమునకుఁ జొచ్చి యాకనుపించు తమసైన్యము పిండారిదం డనియుఁ దమముఖ్యనాయకుఁడు సేతుమర్గనుఁ డనియు నొడివిరి.

ఇక్కాలంబున నాంగ్లేయులు నేపాళదేశయుద్ధనిమగ్నులై యుండుటంజేసి తమ్మభ్యంతర పెట్టువారు లేరుగదా యను ధైర్యంబున పిండారి నాయకు లందఱుఁ దమతమ సేనల బ్రోవుచేసికొని దసరాపండుగ వెళ్ళినతోడనే ధనార్జనమునకై దేశాటనము బయలుదేరుదు రనియు, మున్నుకంటె గొప్ప గొప్పసైన్యంబులతో దేశంబెల్లెడఁ బెద్దదండయాత్రసలిపి యాంగ్లేయులను గడగడవడకించి దేశము విడిచి పాఱిపోవునట్లు చేతురనియు నప్పుడప్పుడు వదంతులు వీరు వినుచునే

యున్నవారు. అట్లనే యిప్పుడిట్లు వారు తమయెదుటఁ బ్రత్యక్ష మగుటచే వీరల కొక యూహ పొడమినది. తాముగూడ వారి సైన్యములోఁ జేరిన నింతకంటె నధికలాభము చేకూఱునే మో? అమీరాలీ వెంటనే తన సరదారులను జమేదారులను బిలిచి యభిప్రాయ మేమని యడిగె.

తగ్గీపిండారులు సహజవైరులు. కారణ మూహింపఁ జాలము కాని వారిం గాంచిన వీరును, వీరు దొరికిన వారును పరస్పర శత్రుత్వంబున నొండొరులఁ దుదముట్టింపఁ జూచుచుం దురు. అందువలన తగ్గీలు రెండు కక్షలుగా విడి యొకరు పిండా రులతోఁ జేరుటకును రెండవ తెగవారు చేరకుండుటకును వాదించిరి. కొంతవడికి అభిప్రాయబాహుళ్యముతోఁ దాను నే కీభవించి అమీరాలీ తాము పిండారులలోఁ జేరుదు మనియు నందుల కయిష్టులు తమయిచ్చ వచ్చినరీతి తగ్గీవృత్తినే సంచ రింపవచ్చు ననియుఁ దీర్మానించెను. అంతట తగ్గీలలో నర్ధభాగ ము వెంటనే యొకనాయకు నేర్పఱచుకొని స్వేచ్ఛాను సార ము సంచరించుటకై, చీలిపోయిరి. కాని తటస్థించినచో నెల్ల పిండారులు బాటసారులను వలెనే తమ్మును నిలువఁబెట్టి దోఁచు కొందురు. లేదా హింసించి చంపుదు రనుభయంబు హృద యంబునఁ బొడుచుచుండుటచే నంత యుత్సాహంబున నరుగ రైరి.

అమీరాలీ తనముఖ్యసరదారు లగు పీరుఖాను మోతీ రాముల వెంటఁగొని చక్కఁగ నలంకృతవేషుఁడై సంధ్యాకాల

పూర్వంబున పిండారి యొడయ్యని సందర్శింపనరిగె. పిండారి సైన్యములు గణనాతీతములై విశాలప్రదేశంబు నాక్రమిం చుకొని యున్నవి. అందు జాతిమతవివక్షత లేక హిందూస్థా నంబునఁ గలహిందూజాత్య మహారాష్ట్ర సీకు తురుష్క ప్ర ముఖు లెల్లరు గానవచ్చుచుండిరి. మతవిషయంబున భిన్నులై నను సోదరులవలెనే పరస్పరము ప్రవర్తించుచు నొకేతీరు వేషంబు నాయుధంబులు ధరించియుండిరి. బహిఃప్రదేశంబునఁ బెక్కులేనుంగులు నొంటియలు నినుపకంబములకు గొలుసు లతో గట్టియున్నవి. ఈ వైచిత్ర్యంబున కచ్చెరువందుచుఁ దన్మధ్యంబున నడిచి సేతు మర్దనుని గుడారమును సమీపిం చు నంతలో నచ్చట పహరాభటుం డెవ రని గద్దించెను. అం తటఁ జెంగటంగల మఱియొక డేరానుండి రూపంబునం బ్ర వర్తనమున నడవి మృగంబు వలెఁ జూపట్టుచు „పిండారి” యని మొగంబున వ్రాసినవిధంబున వెలుపలికి వచ్చెను. ఇత నిపేరు గఫోరుఖాను. ఇదివరలో దాస్తుమహమ్మదు కరీం ఖానులసేనలలోఁ జేరుపొంది యిపుడు సేతుపిండారికి సరదా రుగానుండె. ఇతండీనూతనుల యాగమన కారణం బరసి తన నాయకుని దర్బారునకుఁ గొనిచనియె.

సేతుమర్దనుఁడు నలువదివత్సరంబులకు మీఱని సుంద రాకారుఁడు. బహుబలపరాక్రమోపేతుండును ధైర్యశాలి యునై తనసైనికుల కష్టములను నావశ్యకములను గనిపెట్టి వారియెడ దయార్ద్రహృదయుఁడై దొరకిన కొల్లధనంబును

నిష్పాక్షికబుద్ధితో నందఱకు సరిసమానముగాఁ బంచి యిచ్చుచుండును. కావుననే సంఖ్యోపసంఖ్యలుగా నదంఱు నతని కొలువులోఁ జేరుచుందురు. అతనిశరీరదార్ఢ్యంబు నతిసాహసంబును సైనికులకుఁ బరిశ్రమ ప్రతిస్పర్ధల పేరేపించి దినమున కిన్నూరుకోసులు గూడ ప్రయాణము సలుపును. ఇంతశీఘ్రగాములు గనుకనే వీరిరాక యెవ్వరికినిఁ దెలియక యకస్మాత్తుగా ముట్టడింపఁ బడుచుందురు.

అమీరాలీ బహుమానపూర్వకంబుగాఁ దనకత్తిపిడి సేతుపిండారికి నజరుగా సమర్పించి తాను జాలనిపురవాస్తవ్యుఁడగు సయ్యదు ననియు నతనిసైన్యంబున నిప్పటి దండయాత్రలోఁ గొలువు వేసుకొనఁ జనుదెంచితి ననియు విన్నవించెను.

సేతు — నాకొఱకు చాలదూరమే తెంచితివి మిత్రుడా! బలిష్ఠమైనయశ్వంబును సకలశస్త్రాస్త్రసాధనంబులును మనఃపూర్వకహృదయంబును గొనివచ్చిన ప్రతిశూరునివలెనే నీకు స్వాగతము. మదీయోద్యోగ నిబంధనల నెఱుంగుదువు. నేనెవ్వరికిని జీతబత్యము లీయను; నీధైర్యసాహసంబులు కొని తెచ్చునంత కొల్లమాత్రము గొనవచ్చు. అందు నాకెంత భాగమో సేవకులు చెప్పుదురు.

అమీ — నిబంధనల నేనెఱుంగుదు. కాని నాతో నింకయుఁ గొందఱు చనుదెంచి తమకొలువున కపేక్షించిరి. హుజూరు సెలవైనచో వారలం దమసన్నిధికిఁ దోడితెచ్చెద.

సేతు — అట్లనే. కాని యిప్పుడు తీరికలేదు. రేపు సాయంత్రము నీపరివారముతో దర్బారుశాల కరుదెమ్ము. మిమ్ము మీహయంబులను, బరీక్షించెద.

అమీరాలీ సలామొనర్చి సెలవుగైకొని వెలువడి వచ్చెను. తానుం దనసరదారులను తమసైనికుల నందఱి ముందు పరిశీలించి బక్కగుఱ్ఱంబులు విక్రయించి పరివార గ్రామంబు లన్నియు వెదకి యుద్ధాశ్వంబులఁ దెప్పించి పిండారికి లక్షణయుక్తంబులగు నీఁటులంగొనిపించి సంసిద్ధులనొనర్చె ఈయశ్వసాధనంబులకు మూల్యం బెవ్వరిదివారె తమయొద్ద నిలవయుంచుకొన్న రొక్కంబునుండి పెట్టుకొనిరి. ఇవ్విధంబున నాపాదమస్తకము నాయుధములు ధరించి తురంగముల నధిరోహించి నియమితకాలంబునకు నిర్ణీతస్థలంబుఁ జేరిరి.

ఆసమయంబున సేతుపిండారి తనసరదారు లందఱును గొంతపరివారమును హయంబుల నెక్కి తన్ను బరివేష్టించి యుండ, తాను నొకయున్నతాశ్వంబు నధిరోహించి దానిని విచిత్రగమనంబున నడిపించుచుఁ జనుదెంచెను. అతనిముందు నిలువెల్ల నుక్కుకవచంబు ధరించిన గఫూరుఖాను మార్గదర్శకుడుగా నుండె. అమీరాలీ తనహయంబును జివ్వున నుఱికించి సేతువుపజ్జ నిలిచి హయంబును వెనుకటికాళ్ళమీఁద నిలుచుండఁజేసి యీఁటెముల్లును పుడమికిజాఱవిడచి జీవించ వలునట్లు తలవంచి సలామొనర్చి తనపరివారమును జూపెను. పిండారిఱేఁడు వారిని జక్కఁగాఁ బరిశీలించి వారిశక్తిసామర్థ్యనైపుణ్యం

బు లెఱుఁగటకై కోరి ముఖ్యసాధనంబగు నీటి నుపయోగించుటలో నెంతప్రావీణ్యతయున్నదో చూపుమనెను. అమీరాలీ హయంబును బహిఃప్రదేశంబునకుఁ దోలుకుచని పరీక్షార్థమై తనయెదుట విడువఁబడిన నడవిపందితోఁ బోరి దానిం జంపి మెప్పువడసెను.

తిక్కినవారి నిఁకఁ బరీక్షింపననవసరంబని సేతుపిండారి తన సైన్యంబున కితని నంగరక్షకునిగా నియమించి యిరువురు రాజపుత్రసరదారుల నొసంగెను. ఈరాజపుత్రులొక్కొక్కరి క్రింద నేబదిమంది భటులుంపఁబడిరి. పిదప మఱునాటి దినంబున మూఁడువేలయేనూరు సంఖ్యగల యా సైన్యంబు బయలుదేరెను. నర్మదానది దాఁటి కృష్ణానదివఱకు నరుగుటకును, ఆనది దాఁటననుకూలమగునేని యాంగ్లేయ సైన్యంబులఁ దలఁపడక యింకయు దక్షిణమున కేగుటకును నిశ్చయింపబడియె. ఆప్రకారము నావలమీఁద నర్మదం గడచి హిందియాపురంబు చేరినతోడనే సైన్యము నాలుగుభాగములుగా విభజింపఁబడి వాటికి సయ్యదుబేగు, నమదరుఖాను, వాశలి మహమ్మదుల నగ్రేసరులుగా నేర్పఱుపఁబడి మూఁడుదిక్కులకుం బంపఁబడినవి. సేతుమర్దనుఁడు తన సైన్యంబును తూర్పుదేశంబున నాగపురంబునకుఁ జను రాజమార్గంబు నెక్కించె.

ముందుఁ దెలుపఁబోవు రాజ్యవిషయిక నాటకంబునకు, సందలి నెత్తురువఱదల ప్రస్తావంబునకు మధ్యమున—క్రమక్రమంబున మనోహరత్వమును రూపుమాయుచున్న స్వప్నావస్థకుఁ బరిశ్రమంబున విరామరహితంబయి యుద్రేకసంభ్రమంబుల వెంటఁ దఱుమఁబడు కఠినజీవితంబునకు మధ్యమున—మనకథానుసారంబులగు ముఖ్యరంగములకు నాస్పదంబయిన దేశమునందలి స్థితిగతులను చదువరులకు వివరించుట కిదియ యుచితతరుణంబు. ఇందలి పాత్రలభావంబులును కథావిపర్యయముం జక్కఁగా బోధపఱుచుకొనుట కందఱికి నగత్యంబుగాన నీ సంక్షేపంబు నొసంగెదను.

భారతవర్షంబున మొగలాయిరాజ్యమునుండి బలిమిని సంస్థానము లేర్పఱుచుకొనిన నానావిధజాతులవారికంటెను సంకరజాతులవారికంటెను, నాసేతుహిమాచలపర్యంతముఁ దమ ప్రభుత్వమే ప్రాధాన్యమయినదని మహారాష్ట్రదేశీయులొక యమితాభిప్రాయంబు గలిగియుండిరి. ధైర్యశాలురు శూరులు, నతిభయంకరులు నయిన పామరజనులలోఁ బ్రభువులందఱుఁ గ్రూరచిత్తులయిన తెరవాటులు గాకపోయినను, బుద్ధికుశలతగల హింసకులయిరి. ఈనిష్ఠురవాదులయిన ప్రభువులపై మొగలాయిలు వ్యర్థముగఁ బోరాటములు సలిపిరే

గాని పరాజయంబు లందిరి. తక్కిన రాజు లందఱును పరువు గోలియయి, యాజ్ఞ ధిక్కరింపఁబడి, స్త్రీపురుషులు బహిరంగమున దౌర్జన్యముల పాలయి, ప్రాణాపాయభయంబుల స్వస్థానంబుల డాఁగియుండిరి. మన చరిత్రకాలంబునకు మూఁడువందల సంవత్సరంబులకుఁ బూర్వమే ప్రవేశించిన విదేశీయులు, ఫ్రెంచి పోర్చుగీసుడచ్చివారందఱు నడుగంటి నామమాత్రావశిష్టులయిరి. వారితోనే ప్రవేశించిన యాంగిలేయులు నచ్చటచ్చటఁ బుడమి సంపాదించుచు దినదినప్రవర్ధమానులగుచున్నను బలగ మంతగాలేమిఁ జెలంగి జోక్యము తీసికొనక తటస్థించుచుండిరి—అనఁగా మంచితరుణమునకై వేచియుండిరి.

అట్లందఱివలన నెవ్విధమయిన నిరోధమును లేక, ప్రభువుల యధికారము తమతమ చలచిత్తము. పరస్పరాసూయత, వంశకలహములుగాక మఱియేవిధమయిన హద్దును లేకయుండె. కృత్రిమవంశవృక్షములవలన వారిసంతతి ప్రాచీనులయిన సూర్యవంశ చంద్రవంశంబులనుండి పరంపరగా వచ్చిన దని గర్వ మందినను నిక్కముగ వారు చాలభాగ మశాస్త్రీయ జన్ములు. జాతీయవాత్సల్యతకు మనం బాటపట్టగుటకంటె వారి స్వభావము మహారాష్ట్రశౌర్య మంటియుండుటచేతఁ దాము జయించిన భూమిని క్షీణదశ నందినప్రజలను నిరసించునది యైనది. తక్కిన హిందూదేశము, ముఖ్యముగ నాంగిలేయాధికారమునకు లోఁబడినది. భూఖండము లన్నిటిలో నాగరికత్వసంపదను విద్యాభివృద్ధిని నాధిక్యతనందుచుండ మహా

రాష్ట్ర లభివృద్ధిఁగాంచుటకుమాఱు క్షీణించుచున్నట్లు గానుపించిరి,—న్యాయశాస్త్రాదిశాసనముల కట్టుబాటులేక, వివిధ చమత్కారవిద్యలు గ్రహింపక, తగ్గి పిండారి తెరవాటులం బెంచుచు, యుద్ధములందును బ్రజాపాలనమందునుం బరిచితి లేనివారు !

అయినను స్వరాజ్యాభిలాష నందఱు జెందియుండి తమతమ పట్టణంబులకు దేశమంతటిలో ముఖ్యపట్టణములుగా వన్నె దెచ్చుట కుగ్రావేశంబులచేతను, నతిసాహస యుద్ధంబులచేతను బాటుపడుచుండిరి. ఇప్పటికి నూఱేండ్లక్రిందటినుండియు ననేకమార్పులు సంభవించినవి. ఆమార్పులు క్షణభంగురములు, మాటిమాటికి రక్తప్రవాహమయములు, సర్వదాపజయఫలితంబులును, అయిన నింకయు సామాన్యసమ్మతమయిన ప్రభుత్వ ముండెను. అద్దేశ మన్నిదిశలు నందఱిప్రభువుల నేర్పఱుచుకొన్నది. అయిన నందఱిపయినమానవంతుఁడయిన పీష్వాయుండెను; అతనిపయి నామమాత్రావశిష్ట జీవన్మృతుం డయినరాజునుండెను. ఇప్పు డప్పదవులు వంశపరంపరగా వచ్చునది యైనను బలిమిం జేకొన్న వారివే యయ్యె. పయికి ధర్మానుసారంబుగనే న్యాయంబు విలసిల్లుచున్నను, లోన నంతర్గతవైరములే కారణభూతములు: న్యాయ మూపాదించుటయనఁగాఁ బగదీర్చుకొనుటయే!

తమతము సౌఖంబులు దుర్గంబులు కోటలుబోలె బలపఱచుకొని సర్వాధికార సర్వశాసనంబుల ధిక్కరించి తమ

తమ స్వాతంత్ర్యములు స్థిరపఱుచుకొనుచు దేశంబెల్లెడల నిండిన దుర్గముల బలపఱుచుచు జక్రవర్తి మున్నగు సకల ధరాపతుల పరిసరప్రదేశముల నాక్రమించుకొనుచు నిమ్మహారాష్ట్ర ప్రభువులు నన్ని సైన్యంబులకంటె మిక్కిలి ధైర్యశాలురు, పటుశూరులు, శస్త్రాస్త్ర విద్యాప్రవీణులు, కేవల ద్రవ్యాశాపీడితులు, నయిన రోహిలా, జాటుపిండారుల సైన్యములు పోషించి విదేశీయులగు తెల్లవాండ్ర సైన్యాధిపతులుగా నియమించి నిర్వహించుటచేఁ దమతమ సంస్థానంబులు మఱింత భద్రమునఁ బదిలపఱుచుచు మఱింత ద్వేషులయిరి. అట్లు వారు న్యాయవిచారణ సంబంధమును యుద్ధసంబంధమును మిశ్రమముగావించి వహించిరి.

ఈప్రభువులలో నిపుడు మిగుల బలీయులు సింధియా, భాంసులే, పీష్వాహోల్కారులు. వారికలహములు వంశపరంపరగా నిరంతరము ననుదినంబు రక్తప్రవాహములు, స్త్రీమానాపహరణములు, గ్రామనాశనంబులును లేక సూర్యం డస్తమింపఁడు. దౌర్జన్యము, మోసము, హత్యలున్ను, తామే గొప్పయుద్యోగంబు లొందవలెనను క్షుద్రజుగుప్సాపిపాసయు వారి వారి ప్రవర్తనమయియున్నది. జనసామాన్యమందఱిలో వారు ధనవంతులగుటచే నందఱికంటెను విశేషభోగము ననుభవించుచు బుద్ధిసంపన్నులయిరి. ఈప్రభువులయందు నమ్మకమున్నను లేకున్నను సైన్యంబంతయుఁ గేవల ధనాశాపిపాసచే వారియధీనమం దుండి వారియాజ్ఞ తప్పక శిరసావహిం

చుచు వచ్చె. మఱియు వింధ్యపర్వత ప్రాంతము లనేకపట్లు గావించుకొని పంటలు పాడుసేయుచు, గ్రామంబులు కొల్లవెట్టుచు రాజమార్గంబు లరికట్టుచు ప్రజల నల్లకల్లోలపఱచి కడుపార భోజనంబులైనఁ గావింపనీయని గణనాతీతంబులైన తగ్గిపిండారిదండుల (వీరి ఘోరకృత్యంబులు మున్ముందు విశదీకరింపఁబడు) నీప్రభువులు రహస్యంబుగ సంరక్షించుచుఁ గావలసినపుడెల్ల వారిసహాయంబుఁ బడయుచుందురు.

మనము పరిశీలించు కాలంబున భారతమాత స్థితి యిట్లుండెను. ఆమెయశఃపటం బింకయు భూపలయు మంతటిలో నామె శేషచిహ్నంబుల నలంకరించియే యున్నందుకు సంతసించుచు నింతటితో విరమించి యింక మన కథావిధానమును కొనసాగించెదము.

లక్ష్మీబాయిని దిగఁద్రోసి తురంగమును బరుగెత్తించుకొని చన్న రానోజిమురారి, ఆమె తనవెంబడి దగిలి వచ్చుచుండుట గనుగొనకయే, వేగముగ నడచి యామె దృష్టి కదృశ్యుండై యిప్పటికి నాలుగు దినంబులు గతించినవి. అతండీపట్టణమునఁ గొన్ని రాజకీయ వ్యవహారములు నిర్వర్తించుకొన నేతెంచెను గావున నేఁటిసాయంకాలము రాజవీథిం జనుచుండెను. ఆగమనంబున ననేకవిషయంబులు మనంబునఁ దగులుచుండుటచేఁ బరధ్యానంబు బెదరుటం జేసి, తన తెరువునఁ జనువారినైనఁ బరికింపఁ జాలఁడయ్యె. పెక్కుజను లవ్వీథిం బట్టి విసవిస నడుచుచుండిరి. వారిలో నిప్పుడు మురారిచో

చ్చినప్పినే చొరఁబడి ముగ్వురు మానినులు నడుచుచున్నారు. అక్కాలంబున నెంతరాజవీధినైన నొంటిమైఁ జనిన మగువకు మానంబు సురక్షితముగ నుండునని నమ్ముటకు వీలులేనందున నమ్మానినులు నిండుముసుంగుల విసవిస నడచుచున్ననుభయంబున బెదరుచూపులు నలుగడలఁ బ్రసరింపుచునే చనుచున్నవారు. ఆదృష్టిప్రసారమున మురారి నించుక యెగాదిగఁ బరిశీలించిన యొకకాంత పదంబులు తడబడ, నేబదియేండ్లుగల సహచారిణి యిట్లనియె. "ఏల భయంపడెదవు చెలీ? వీథులా నిర్జనమై నిశ్శబ్దముగా నున్నవి. యింకొన మలపుతో నింటిసామీప్యము చెందుచుంటిమి."

"ఓప్రియంవదా! ఇతఁడతనివలెనున్నాడే! రానోజి— రానోజిమురారి!" యని పదంబులు తడబడినయామె పలికె.

ప్రియం—అదియు నీయదృష్టమే లక్ష్మీ! అతఁడు పరశురామునంతటి ధైర్యశాలియందురు. ఈనడివీధిలో నతనితో ముచ్చటించుటకంటె బసకరాగు టుచితంబు. కావున నోసహచారణీ! నీవు వానిని వెంబడించి యేయింటికేగునో కన్గొనిరమ్ము.

సహ—నిక్కముగ నతఁడు మిగుల రూపరియే కాని యతనింగురించియు, నతని గుణానగుణంబులను వినికిడివలన గాక మనము ప్రత్యక్ష మెఱుంగము. కావున వానియెడల నీకంత—

ప్రియం—సహచారిణి! నీనాలుకఁ గట్టుకొని నా చెప్పినట్లు చేయుము.

ఇంత నవ్విలాసినులు నాలుగు తెరువులు కలిసినతలంబుఁ జేరిరి. అచ్చట నవ్వులును నడుగులధ్వనియు వినవచ్చి హాల్కారుపతాకులు నమీరాఖానుపతాకులు ధరించిన పదుగురు మనుష్యులు తటస్థపడిరి. పశుమదనమున మదోన్మత్తులై యొంటిసంచరించు మగువలఁ గామ దురాప తాపంబుల కర్పణంబు గావించుకొనుటకుఁ గాని, లేక సర్వాంగ సకలాభరణంబు లపహరించుటకుఁ గాని చెఱలాడు దుష్ప్రవర్తకసంఘములలో నిది యొకటి.

"హా దైవమా! మన కేమిశాపము తగిలినది? పరుగెత్తుఁడు పరుగెత్తుఁడు. లేకున్న వారి బారింబడుదుము", అని వృద్ధమానిని ముఖంబు వెలవెలబాఱ నరపరుగునఁ జనుచు ననియె. కాని యామానిని సలహా మిగుల నాలస్యమైనది. అతనుగద్దియంబోలు పిఱుఁదుల చెంగటఁ దూలియాడు పయంటచెంగు లప్పుడే వారికనులం బడినవి. ఒకనిమేషములో నాదండు వారిని ముట్టడించెను. ఒకండు వృద్ధమానినిం బిగ్గ కౌఁగిట నదిమిపట్టి మొగంబునందలిముసుంగు దొలఁగిపుచ్చిన నమ్మొగంబు ముడుతలచే నందవికారముగుట కసహ్యించుకొని యొకతిట్టున నామెను గోడమీఁదికి విసరివైచెను. తోడివారందఱు నతనియదృష్టమునకుఁ బకాలించి నవ్విరి.

"నీయందమంతయు నీమొగంబుననే యున్నదే బాలకుమారీ!" యనియొకం డపహసించె.

"అవును; నిన్ననేకదా డెబ్బదియేండ్ల బాలికామణిని దొంగిలించుకొని వచ్చినాఁడు. ఎప్పుడును స్త్రీలవయస్సు వేషంబునుబట్టి యూహింపఁగూడదు." అని మఱియొకఁ డనియె.

"ఆడెబ్బదియేండ్లముసలిది, చెంగావిచీర గట్టి యాభరణంబులువెట్టి పువ్వులు ముడుచుకొనఁగా నవయౌవని యప్పుడూడి పడినట్లే చూపట్టినది. హాహాహా! ఇదంతయు మేలిముసుఁగువలనఁ గలిగినయాశాభంగమే." అని మొదటియతండు వచించె.

"ఆముసలిదాని చక్కఁదనమునకు మెఱుఁగుదెచ్చుటకై ముద్దువెట్టుకొనుటకు బదులు కత్తిదూసి మొగంబు చెక్కలుగాఁ గోసి పంపెనుమీ." యని రెండవయతఁ డనియె.

"హుష్! పశుప్రాయులారా! ఈరెండవవారెవరు?" వారిలో ముఖ్యుఁడు, నీటువేషంబుబూని నిండు జవ్వనమున మదమెక్కి బలసినయాతఁడు పలికి సిపాయీల చేతులలోనుండి యొకబాలికను లాగుకొని "ఏమి నెమ్మొగంబు! ఏమీ కనులసోయగంబు! ఆహా! సోగవెన్నెఱుల నీలంబు! సెబాసు బంగరుచాయల మీఱు మేనితీరు! క్రిందికి జూచెదవేల వాలుగంటీ? మొగం బించుక యెత్తి నీవాక్సుధారసంబు వెల్లిగొలుపుము. చెవులు చిందఱవందఱలాడుచున్నవి. సిగ్గుపడ నేటికి? నా పేరు సహదేవరావు. నాతో నాగృహంబున కరుదెంచి

యచట యథేచ్ఛనుండుము." అనుచు మేలిముసుఁగు పూర్తిగాఁ దీసివైచి "ఎవతె యిది? లక్ష్మి! లక్ష్మిబాయివేనా?" యనియె.

"అక్కటా! ఇదియేటి కృత్యము? సత్పురుషులకుం దగినపనికాదిది. నను వదలి చనుము" అని లక్ష్మిబాయి ధైర్యంబున నూఱువలికి విదలించుకొనఁ జొచ్చెను. కాని యతండు జయోత్సాహంబున జిఱునవ్వు నవ్వి "వెదకం బోయిన పిట్ట గుప్పిటకే దొరకినది. ఇఁక నామనోరథంబు సఫలంబు కాఁగలదు. సుబేదార్! ఈపోలతిం గైకొని నాయింట భద్రము సేయుము." అని యప్పగించెను. ఇంతలోఁ బ్రియంవద గొంతెత్తి యేడ్చుచు నలుగురు సిపాయీలమధ్యంబున నీడిగిలంబడుచుండె. ఇదంతయు నించుక దూరంబున నిలచి చూచుచున్న రానోజి ఖడ్గంబుదూసి పఱుగునఁ జనుదెంచి నిబ్బరముగ దండులోఁ జొరఁబడి లక్ష్మిబాయిని బట్టుకొన్న సరదారుని శిరంబుఁ దెగనేసి ప్రియంవదను బలాత్కరించుచున్నవా "సిగ్గు, సిగ్గు! నరాధములారా! స్వదేశాభిమానమును స్వజాత్యభిమానమును బోకడబెట్టి మీకులసంజాతలగుసబలలపై మీరేకవియుదురా? పరిపాలనసహాయులగు మీరే యిట్లు పుత్రికలవంటి మానవతులఁ బరిభవింతురా? మీ కేలసిగ్గు లేకపోయె?" నని తిరస్కారము లాడుచు మెల్లన నామెతో గోడదాపున కరిగి నిలిచి పోరాడుచునుండె.

"అకటా పుణ్యాత్మా! మమ్ము రక్షింపుము—రక్షిం

పు' మని ప్రియంవద బ్రతిమాలుకొనుచు తన నెచ్చెలిస్థితి యెట్లుండెనో యని కలయఁజూచెను. నలుగురైదుగు రామెను బట్టి బంధించి భుజములపై నిడుకొని మోసికొనిపోవుచుండిరి. రానోజియు సూక్ష్మదృష్టిచే నకృత్యంబు గనుఁగొనెంగాని యొక్కడనగాక చెదరియున్న యిరువుర నొకసారి రక్షించుటదుష్కరమయ్యె. ఆబిడసహాయుమరుగుటకు నలుగురైదుగురు భటు లడ్డంబు దగిలిరి. అదిగాక యెట్లయిన నట్లుచనినను నచ్చట ప్రియంవదస్థితియు నట్లేయగు. కావున నది విచారించి రానోజి ,, బ్రతిమాలనేటికి కాంతా?' మీరు స్త్రీలగుటయె చాలును. అబలల కుపద్రవంబు సంభవించినచో నాప్రాణం బడ్డువేయక చూచుచు నూరకుండెదనా? నీనెచ్చెలి మనకు దూరం బయినదని చింతిలుచుంటి. దాపుననున్నచో నిన్నువలె నాబిడను గూడ విడుతునా? ,, యని యింతలోఁ బెనకువ పఁదడిని మూర్ఛనొందిన యామెను పుడమికి మెల్లన పారవిడిచి యామెకిరుదెసలఁ బాదంబు లాని నిలిచి శత్రువులతోఁ బోరుచు నింతట తన్నెదుర్కొన్న సహదేహరావు ఖడ్గంబు తుత్తునియలుగాఁ దునిమిన నతండు వెనుకంజ వేసె. అదిగాంచి భటులందఱు బలంబువిఱిగి పలాయితులైరి. ఒక్కండు నక్కడ నిలుచుట ప్రాణహానికరమని యెఱింగినసహదేవరుండును వారి ననుకరించె. మూర్ఛనొందిన ప్రియంవదను సేదదేర్చి మురారియు జాగుసేయటుచితంబుగాదని—తగిన పరివారముతో మరల వారు చను

దెంతు రన్నభయంబున—మెల్లగా నామెం దోడుకొని చనియె.

చదువరులారా! రాజనగరి నెందైన నిట్టి దురాగతంబులు వింటిరా? పట్టపగలిట రాజవీధుల స్త్రీ లిట్లవమానింపఁబడు నగరంబులు నగరంబులా ఘోరారణ్యంబులుగాక? అందు వసియించు దురాత్ములు నరులా వన్యమృగములుగాక? బహిరంగముగఁ దనరాజ్యంబునఁ దనపట్టణంబున నిట్టి దౌర్జన్యములు జరుగుచుండ నెఱుంగనివానివలె నూరకుండురాజు రాజగునా రాక్షసుండుగాక? ఈనగరం బొక్కటియుకాదు. పునహాగ్వాలియరాది సకలమహారాష్ట్ర పట్టణంబులు నిట్టి కృత్యంబులకు లోనైనవే! మహారాష్ట్రప్రభువులందఱు నిక్కాలంబున నిట్టిఘోరంబులు సలుపువారును సలిపించువారలునే! కావుననే మరాటీ లన్నమాత్రంబునఁ బ్రజలకు భయము. ఈప్రముఖులక్రింద నుద్యోగములువహించిన వారును, ధనాశాపరులై వారికి సైనికులుగా నమరిన కఠినహృదయులునుగాక తక్కినప్రజానీకము వా రన్నట్లే ద్వేషించుట కిదియకారణంబు. వారిద్వేషంబులు పైకివెల్లడింపకున్నను, లోలోపల వారియహంకారగర్వముల నడంప భగవంతుని ధ్యానించుచునేయుండిరి. ధ్యానింపుడు! మీప్రార్థనంబులు దైవమునకు వినుపించినది. మిమ్ముగాపాడు రక్షకునకుఁ దోడగుటకై ముందేయుంపఁబడినవార లిచ్చటనే దినదినప్రవర్ధమాను లగుచుండిరి. ఘోరరాక్షసుల నుక్కడగించి

దౌర్జన్యములు బాపి మీకు క్షేమమొనగూర్చు శౌర్యనిధి, శ్రీరామసదృశుం డపారపారావారంబున బయలుదేరి వచ్చుచున్నాడు!

ప్రకరణము:— 7

మహారాష్ట్రభాషలోని పండార శబ్దమునుండి పిండారి పద ముత్పన్నమైనది. పండారశబ్దమునకు సైన్యమున కాహారము వెదకి తెచ్చువాఁడని యర్థము. అక్కాలమున సైన్యమున కాహారము పంటపొలములనుండిగాని ధనికుల గృహంబులనుండి గాని కొల్లచేఁ దీసికొనివచ్చెడివారు. కావున పిండారులు సార్థకనాములు. వీరు తొలుదొల్త మొగలాయిచక్రవర్తి యగు నౌరంగజేబువలన బహిష్కృతులైన దేశభ్రష్టులు. పిదప మహారాష్ట్రముఖ్యుల సైన్యములలోఁ జేరి వారివలన తపతీ నర్మదా నదులమధ్యంబున వింధ్యపర్వతప్రాంతముల జాగీరులను బడసిరి. మల్హారరావు హోల్కారువారికి సువర్ణధ్వజము నొకదానిని కానుక యొసంగె. వీరిలో ముఖ్యులు అమీర్ ఖాను, సేతుమర్దనుఁడు కరీంఖాను, మొదలయినవారు. వీరు సింధియాషాహి (సింధియా సంబంధులు) యనియు హోల్కారుషాహి (హోల్కారుసంబంధులు) యనియు నిరుతెగలు సింధియాషాహిలోనివారు సేతు కరీంఖాను దాస్తుమహమ్మ

దులు. అమీర్ ఖాను హోల్కారు షాహియాలోనివాఁడు. ఇందు సేతు జాత్యకులస్థుఁడైన హిందువు. జాత్యకులను రాజపుత్రులకును పరస్పరసంబంధ బాంధవ్యములు లేకున్నను నిరువురు నొక్కశాఖవారే. కరీంఖానుఁడు రోహిలాయును అమీర్ ఆఫ్గనుకు దేశీయపటానుఁడు. ఇట్లు త్రిమతస్థులైన యీముువ్వురును తమచేతిలోని సైన్యములతో నవసరసమయంబుల మహారాష్ట్రులకు సహాయం బొనర్చుచు నితరసమయముల దేశంబులు దోఁచుకొనుచుండిరి.

అమీన్‌ఖానుఁడు ముువ్వురిలోను మిగులబలవంతుఁడు. ఇతఁడు క్రీ. శ. 1800 సంవత్సరములో యశవంతరావు హోల్కారునకు మంచిసహాయ మొనర్చి యతనిసైన్యమున కధ్యక్షుండగుటయకాక యతని మతిభ్రమణకాలంబుల రాజ్యాంగవిషయములు గూడ చక్కబెట్టుచు రాజపుత్రస్థానంబున స్వరాజ్యము సంపాదించుటకై నిశ్చితమనస్కుఁడయ్యె. ఉదయపురరాజకుమారి యగుకృష్ణకుమారిపరిణయ విషయమై రసపుత్రరాజులలో సంభవించిన ఘోరకలహములో యోధపురాధీశ్వరుండగు మానసింహుఁడు విశేషనష్టముతోఁ గూడిన పరాజయంబు నందెను. అమీరుఖానుఁ డీరాజుల నందఱ యుద్ధమునకుఁ బ్రోత్సాహపరచుటయేగాక యిట్టిదేశకలహంబులకు కారణభూతురాలైన తనకొమార్తెం జంపివేయుట కుదయపురరాణాను బ్రేరేచెను. మఱియు నితఁడు సింధియాను బ్రేరేచి కరీంఖానుని గ్వాలియరుదుర్గంబున 1810 వఱకుఁ గారాగృహబద్ధుని జేయించె.

సేతుపిండారిచరిత్రమే మనకుఁ బ్రస్తుతాంశ మగుటఁ దక్కినవారివిషయములు మన కంతగా నవసరములు కావు గావునఁ గథాక్రమం బవధరింపుఁడు. అట్లు బయలుదేరినపిండారిసైన్యములు పిపీనమార్గంబులు బట్టిచని వరదానదీతీరంబున నిజామురాష్ట్రంబు జొచ్చి యొకదినములో నలుబదిక్రోసులు గడచి యెలిచాపురంబుఁ జేరిరి. సముద్రతరంగములట్లు వారు పరతెంచుచుండ మార్గమందలి ప్రతిగ్రామమునందలి జనులును పారిపోయి గృహంబులు వారిదయకుఁ బాత్రంబులు సేసిరి. విచ్చలవిడిగా నన్నిగృహంబులను దిరిగి వెదకి వెదకి దొరకినధనంబును సొత్తును నెత్తుకొనుచుండిరి. అకస్మాత్తుగా గ్రామంబులఁ బ్రవేశించుటవలన నందఱు భయంపడి నడిగించుకొనకయే రూపాయలు మొహరీలు భూషణములును దెచ్చి సమర్పించిరి.

అట్లు వా రెలిచాపురంబుఁ జేరుకొని నలుదెసల నుండియు నొక్కసారి యకస్మాత్తుగాఁ బురంబుఁజుట్టుముట్టిరి. అత్తఱి గ్రామంబెల్లెడ భోజనసమయం బగుటచేఁ గొందఱు స్నానంబులుసేయుచుఁ గొందఱు జపంబులు సలుపుచు స్త్రీలు సిద్ధముగావించిన పదార్థంబులు దేవునకు నివేదన మాచరించుచు నుండిరి. అంతట నశనిపాతంబువలె గుభిల్లున నివ్వార్త యార్తనాదపురస్సరంబుగా దిక్కులు వ్యాపించిన నెవరిగృహములును సొత్తులును వారురక్షించుకొని బంధుమిత్రసుతాదులతో గృహద్వారముల నాయుధపాణులై నిలిచిరి. అక్కట

కటా! ఆసంవత్సరాంతముఁ గష్టపడి ముచ్చెమటలోడ్చి చేతులు కాయలుగాయఁ బాటుపడి సంపాదించిన యన్నము గడుపార, నిష్టపంక్తిని ముచ్చటించుకొనుచు, భుజియించుటకు నోచుకొనలేదు గదా!

గ్రామములోనిజనులు పాఱిపోకుండుటకై చుట్టుముట్టడించిన సైనికులుగాక తక్కినపటాలంబు లన్నియు నయిదుక్రోశుల మధ్యంబునంగల పల్లెలఁగూడ నిట్లే యాతరుణముననే ముట్టడించి లోపలకుఁ జొరంబడిరి. వారియాగమనంబున సాధనాయుధులై పురుషులును, రోదనాయుధులై స్త్రీలును నిరోధింపఁబడిరి. కాని యాతురుష్కపిశాచముల నెవరడ్డుకొనఁగలరు? తమఖడ్గముల కందఱ నెరచేసికొని యాపిండారులు గృహంబులు చొచ్చి సర్వమ్మును కొల్లసెట్టిరి. స్త్రీపురుషాదులెల్లరు నివ్వార్త దిగంతములకుఁ జాటుచుండిరో యన నెలుంగులెత్తి స్వర్గలోకంబున వినంబడున ట్లాక్రోశింపసాగిరి. తమ భూషణాదులను వస్త్రములలోఁ దాచుకొని యనేకులు మాఱుత్రోవల నిండ్లు వెలువడి పఱవఁజూచిరి. కాని యేదిక్కున కరిగిననాదిక్కుననే కరంబుల నిసితఖడ్గంబులతో శత్రువులుండిరి. ఉండఱునూఁదఱగొట్టినట్లు తన్మధ్యంబునఁ జిక్కి యర్థప్రాణములం గోలుపోవుచుండిరి. ఆఁకలి దప్పులతో నున్న యాపిశాచములు గృహంబులలోఁ దమ కొల్లలు నిర్వర్తించుకొని యుత్సాహంబున నిదివరలో గృహిణులు సిద్ధపఱిచిన యన్నంబును గడుపారఁదిని బాపురని త్రేన్పుచు వీథులలోఁబడి భర్త్సు

వియోగంబునకును పుత్త్రుల దుర్మరణంబునకును దారాసుతాదుల విపత్తునకును విలపించుచున్న స్త్రీలం జూచి యానందింపుచు నుండిరి.

గోరుచుట్టుపై రోఁకలిపోటన్నట్లా గ్రామంబున కింకొక విపత్తు తటస్థించినది. కొనిపోవ నశక్యంబులైన సంబారములను ధాన్యపుఁగొట్టులను దహించుటకై మండుకొఱవులతో నిప్పు ముట్టింప భగ్గున వెలుంగు గృహములును ధాన్యపుఁగొట్లును మంట లాకసంబంట పెల్లెగయ మేఘాకృతిం బొగలు బుగులుకొనియె. మంటలు బారులు దీర్చి యెల్లెడ నల్లుకొన నందఱుఁ దమభీకరకృత్యంబులకుఁ బిశాచములవలె నవ్వుకొనుచుండిరి. తమసొత్తులను కాపాడుకొనఁ బ్రయత్నించిన వారిరక్తంబును వారికఱకుటేఁటులు పానంబొనర్చినవి. వలదు వలదని నివారింప బ్రతిమాలుకొనసాహసించినవారు కఠినహృదయంబులఁ బొరిగొనంబడిరి. స్వభార్యల గౌరవంబు నిలుపుకొన దీనులై వేడుకొను భర్తలును, దమ పుత్త్రికలను మానభంగంబు సేయవల దని పదంబులువట్టి యాచించు తల్లిదండ్రులును ఆఘోరపిశాచముల క్రోధానలంబునఁ కాహుతులైరి.

మూర్ఖురాలైన నాశనదేవత విడివడ్డట్లయ్యె. వాహినీనివహంబులతో తైమూరు దాడివచ్చినపుడు సలిపిన ఘోరకృత్యములైన నింతగా లేవు. అహమ్మదుషాఅబ్దాలీ యైన నింత కాఠిన్యముఁ జూపలేదు. నాదరుషాయు నింతటి దౌర్జన్యములఁ బురికొల్పలేదు. నాశనదేవత దుష్టజనసముద్రతరం

గముల నెల్లెడ వెల్లివిరిసి రాజ్యములను బట్టణంబులను బల్లెలను రూపుమాపుచు సంసారి రక్తమును పానం బొనర్చి వికృతరూపంబు దాల్చిన రీతి చూపట్టె.

అకటా! అట్టి తరుణమున లార్డుహేస్టింగ్సుదొర మన హిందూదేశమున నున్నచో నిట్టి ఘోరములను వెంటనే నిరోధించును గదా! దారాసుతభర్తృజననీజనకులం గోలుపోయి నిలువ నిల్లు లేక తిన నన్నంబు లేక యాక్రోశించు ప్రజానీకంబు నెంత యోదార్చి సంరక్షించు! ఈక్రూరాత్ములనతం డెట్టికఠినశిక్షకుఁ బాత్రులఁ గావించు! తన సైన్యముతో నొకగంటమాత్రపుకాల మతం డచ్చట నిలిచినచోఁ గ్రమరహితమై కూటమి తప్పి చెల్లాచెదరుగ నుండియియ్యె కార్యములు సలుపు నీచాత్ముల సునాయాసంబునఁ బాఱఁదోలి, మున్ముం దిట్టి ఘోరములు జరుగనీయకుండు గదా! కాని ప్రస్తుతము భూతదయాపరాయణత్వమున నొక్క యధికారియు వలదను స్వరం బెత్తడయ్యె. ఈపాపిష్టిహృదయులనుండి జనుల రక్షింప నొక్కండును తన బలంబును బురికొల్పఁ డయ్యె. ఏలనన నికృత్యములకు వారే ప్రోత్సాహకర్తలు! ఈకఠినాత్ములను వారే చేరఁదీసిపోషించుచున్నారు!

మన మిట్లు వితర్కించుటకు నావకాశంబులేదు; ఏలనన నదిగో స్త్రీ యార్తనాదం బొందు వినవచ్చుచున్నది. శక్తి యుడిగియు నింక గుంజలాడుచున్న బాలిక నొకర్త నీడ్చుకొనుచు పురుషుం డొం డరుదెంచుచున్నాఁడు. తమ

కొల్లధనంబు లెక్కించుకొనుచున్న తగ్గీలముఖ్యుం డీచెయిదముం గాంచినతోడనే యామెను వదలింపఁ బఱతెంచెను; గాని యతనిదృష్టి గఫోరుఖానుం డని ప్రకటించిన తోడనే నిలువంబడెను. అంత గఫోరుఖాను "మీర్ సాహెబ్ జీ? నీవేనా? అచ్చముగఁ బిండారివలెఁ బాటుపడి నేనొక వింత వస్తువుం దెచ్చుకొంటి. ఈమెవంకఁ జూడుము! అప్సరసా లేక నాగకన్యా? ఇంత సౌందర్యవతి నెన్నండైనఁ జూచితివా? వీరి గృహంబున కరిగి నే నీముద్దుగుమ్మతో సరసములాడఁ బోవ నీమె తల్లిదండ్రు లడ్డువచ్చిరి. వీను మొక్కకత్తిపోటున వారి యడ్డంబుఁ బాపి, వారి కూతుఁ దెచ్చితి. చెప్పుము నా వలపులపంటా! గఫోరుఖాను నాలింగనసౌఖ్యం బలవడుట నీకు గౌరవాతిశయము కాదా?" యనెను. పాప మాబ్రాహ్మణకుమారి యేమరుపాటున విడలించుకొని పాఱిపోఁ దొడంగెను; కాని యాసరదారు వెంబడిఁ బరుగెత్తి మరలఁ బట్టుకొన నిరువురకుఁ గొంతతడవు పెనఁకువ యయ్యె. ఆఁడుదానిని సులభముగ లొంగఁదీయఁజాలమికిఁ గ్రోధుండైన గఫోరుఖాను కటారుం బెటికిఁ గ్రిందఁబడియున్న యాలేమ పైకెత్తిపట్టి గుంజులాడు టుడుగు మనియె. ఆమెయు జంకుగొనక నొక్కుమ్మడిన నెగిరి యకటారిం బట్టినయతనిచేగుత్తి నొడిసి దానిం బెటికిఁ గొనఁ బెనఁగులాడె. ఆతనిం జంపుటకు కాదు సుఁడీ! దానిం దన హృదయంబునఁ గ్రుచ్చుకొని మరణించుటకే! అయిన నబలాబలంబు పురుషుని చెంతఁ బ్రయో

జనమా? కొంతవడి యట్లు వ్యర్థంబుగఁ బెనఁగి యాచిన్నది తీవ్రరోషంబునఁ బదం బెత్తి యతని మొగంబునఁ దన్నె, అతం డాపరిభవంబున కోర్వంజాలక ఖడ్గంబు దూసి యామెశిరంబు నఱిమి వికృతహాసంబు సలిపె.

ఇదంతయుఁ జూచుచున్న అమీరాలి "అల్లాహాఫీజ్! అల్లాహాఫీజ్" అని నివ్వెఱఁజెంది పీరుఖానుం జేరఁబిలిచి యావృత్తాంత మంతయు నెఱింగించి యాతనిపై నొకకన్నుంచుమని యాజ్ఞాపించె. పిండారు లిట్టి ఘోరములు సల్పుదు రని తగ్గీలు విని యున్నారు గాని కన్నులారఁ జూడకుండుటచే నవి యిట్టి వని తెలియరైరి. ఇపుడు కన్నులారం గనుటచే నింత కంటె తమ వృత్తియే వేయిమడుంగులు ఘోరరహితం బనియుఁ, దమ వలనఁ దెరువరులకుఁగాక సర్వదేశంబునకు సర్వజనంబునకు విపత్తు లేదనియు, నాతెరువరులైన నిట్లు చిత్రవధచే హింస లనుభవింపక యొక్క త్రుటిలో సౌఖ్యంబునఁ బ్రాణంబు వదలుదు రనియు దలంచి యాసైన్యమునుండి విడిపోవ నూహించిరి. కాని యుత్తరుణంబున నశ్వారోహులై తమ వృత్తాంతము చెప్పి యొప్పింపలేని వారిని పిండారులు గానే యెంచి ప్రజలు తము క్రోధంబునకుఁ బలిజేతు రని యోరిమితో నుండిరి.

ప్రకరణము:—8.

మన మిఁక లక్ష్మీబాయికడ కేగుదము. ఆమెనట్లు కరపాదంబులు బంధించి మూఁపులఁ బెట్టుకొని చన్నమరాటీలు కొంతదవ్వరిగి పురబాహ్యంబున నొకవృక్షముక్రింద నిడుకొనియుండిరి. ఆమెనోటం గుడ్డ క్రుక్కినందున మూర్ఛ తెలిసినను నలుఁగెత్తఁజాలక మిన్నక చూచుచున్నది. అరగడియ యగునంతలో సహదేవరావు స్వనిర్ణీతం బయినయాతలంబున కరుదెంచి, పరివారముం జేరఁబిలిచి యేకాంతంబున వారితోఁ గొంతవడి ముచ్చటించెను. ఇంతలో బలిష్ఠములైన తురంగములఁ దోలుకొని నలువురు భటులు కవచాద్యాయుధధారులై సనుదెంచిరి. సహదేవరావు లక్ష్మీబాయి చెంతగలవారికి సైగచేయ వారామెం దెచ్చి యొకహయంబునఁ బెట్టి త్రాళ్లుబిగియించిరి. తరువాత నాయుధధారులు హయంబుల నధిరోహించి లక్ష్మీబాయింగట్టినహయంబును దోలుకొని చన నారంభించిరి. ఆముఖ్యుఁడు వారిచెవులలో నేదియో పలికి వెనుదిరిగి పట్టణంబునకుం బోయె.

ఒకగడియ ప్రయాణము సాగించినపిదప నామె స్వేచ్ఛగా నూపిరి ద్రిప్పుకొనుటకై నోటం గూరినగుడ్డలు తీసివేసి యామెను హయంబునఁ గూరుచుండఁబెట్టి నడిపించుకొనిపోసాగిరి. ఆమెయెన్ని ప్రశ్నంబు లడిగినను వారు మాటాడరైరి; కాని యామె తమతోఁ దిన్నగా నరుగక పాఱిపోఁ బ్రయ

త్నించినయెడల దమ యాయుధములకు బలిచేయబడునని మాత్రమెఱింగించిరి. నిర్మలమైన యాకసంబునఁ బ్రకాశించు చంద్రుం డామెముఖపద్మంబు నపహసించువాడుంబోలె నిండువెన్నెలలు గాయ నరిగినకొలఁది దెరువు సన్నమై దేశంబు మాఱి యడవిలోఁ జొచ్చుచున్నట్లు కనుపింపసాగె. వింధ్యపర్వతప్రాంతమందలి యొకవృక్షంబుక్రింద నించుక సేదదీర్చుకొన నాగిరి.

భటులామెను లేపునప్పటికి సూర్యోదయం బయ్యె. మరల ప్రయాణము సాగించిరి. బాలసూర్యుని కాంతిపుంజంబున వింధ్యపర్వతసమూహము బంగరుపూతపూసిన విధంబున నేత్రపర్వం బొనరించుచుండె. కొన్నితలంబుల నప్పర్వతంబులు మిగులనెత్తుగా నున్నవి. అప్పుడప్పుడు తెల్లనిమంచుతోఁ గప్పంబడిన శిఖరములు గనుపించు. ఆపర్వతంబులనుండి దిగువప్రదేశంబున ననేకక్రోసులమేర వ్యాపించిన కాఱడవులు సహజగాంభీర్యంబు వెల్లడించుచున్నవి. మధ్యమధ్య కార్చిచ్చున నల్లబాఱి వృక్షశూన్యంబులైనప్రదేశంబులును దృష్టిగోచరంబు లగుచున్నవి. పచ్చగ మిసమిసలాడు నాకుఁజొంపములతో నలరారు వృక్షసంతతికిని, సర్వశూన్యంబైన నల్లనిదగ్ధభాగంబునకు నెంతవ్యత్యాసమున్నది! సహస్రవయః పరిపూర్ణంబులగు టేకుమ్రాకులును నాకసంబంటఁ బెచ్చుపెరిగిన మద్దివృక్షంబులును, నల్లిబిల్లిగ నల్లుకొని విశాలప్రదేశంబు లాక్రమించిన పొదరిండ్లును, ఫలపుష్పమంజరీసంకలితం

బులై యొప్పె. కనుమలలో సయితము భోజనానుకూల పదార్థంబులును ఫలంబులును పెక్కుజాతులు లోచనానందకరంబులయ్యెడి. కుధరంబులనుండి వింతగా నీటిబుగ్గలు పైకిఁ జింము లాడుచు ననవరతస్రావంబున స్వకీయకృతంబులగు జాతిపల్లెరంబులలోనికిఁ బ్రవహించుచుండె. మార్గమధ్యంబున శరభవరాహఖడ్గచమరీవృకభల్లకురంగమర్కటాదిజంతువులు సంచరించుచు వీరలఁ గాంచి తొలంగిపోవుచున్నవి. రేయి నక్కకూఁతలు చెవులు గీపెట్టునట్లు వినవచ్చు. పట్టపగలు చక్రవాకంబులు భరద్వాజపక్షులును తమ సంగీతనైపుణ్యముం బ్రకటించుచు నాకసంబంట నెగురుచుండు. పర్వతసదృశంబులగు పక్షులు పక్షవిక్షేపంబునఁ జెనుగాలి సృజించుచు తీవ్రమున నాకాశవీధి పఱచుచుండు.

మూఁడుదినంబులకు వారు రూపౌన్నత్యముల సమానములైన మూఁడు శిఖరంబులుగల పర్వతరాజంబును జూడఁగలిగిరి. అది దృష్టిగోచరం బైనతోడనే త్రికూటనామంబున వారు దానిం బేర్కొని యాదిక్కునకుఁ దిన్నఁగా నడువసాగిరి. ఎచ్చటి కట్లు కొనిపోవుదురో యను నామె ప్రార్థనంబులకు వారు ప్రత్యుత్తర మీయక కొండలమీఁదుగాఁ దెరువు లేని యడవి కడ్డుపడి చనుచుండిరి. ఈదేశంబు మునుపటి దానికంటె భీకరారణ్యం బయ్యె. పర్వతంబు లంతకంటెను నెత్తు. కనుమలు పడి మడుంగులు లోఁతు. తెరువునఁ బల్లెలు కనుపించుటలేదు. గుప్తమార్గంబులఁ బ్రయాణము సేయు

చుండిరి. అప్పటప్పటికి హయంబులు దిగి నడిపించుకొనిపోవలసివచ్చుచున్నంత కఠినము నిఱుకులైనవిగా కనుమమార్గంబులున్నవి. అనేక నిర్ఝరములు ప్రవహించు ధ్వనులు కర్ణరంధ్రముల భోరుకొలుపనూటబుగ్గలనుండి చిమ్మునీరు పన్నీరు చల్లినవిధంబునఁ దెరువరులపైఁ దుషారముగ రాలుచుండె.

ఇప్పుడు వారొక లోయపైఁ బోవుచుండిరి. అణుమాత్రమైనఁ బొరపాటున నడుగిడిన క్రింది యఖాతములోఁ గూలుట సిద్ధము. కనుక గుఱ్ఱముల నెక్కుటకు వీలు లేదు. పర్వతములు నిబ్బరముగ నింగికి లేచినవి. కొండలను వాటిసంరక్షణార్థమై చుట్టును పడియున్న గండశైలంబులను చుట్టుదిరుగ వివిధవక్రగతుల నడుగవలసె. లక్ష్మీబాయి భయములేక నోద్యమున నిసప్రకృతివైచిత్ర్యమును జూచుచుండెను. ఆమెతోనున్న భటు లీమార్గంబులు తమకుఁ గొట్టినపిండివలె నిబ్బరముగ నిస్సంశయాత్ములై నడుచుచుండిరి. అహోనికరమార్గంబులఁ బ్రతినూతనక్షణంబు జాగరూకత నధికబఱుపవలసియుండె. క్రమక్రమంబున నీలోయ సన్నగిల్లి భయంకరరహితమైనంతనిరుపక్రమాల జాతిగోడలు వచ్చె. తెరువరులు మఱల హయంబుల నెక్కఁగలిగిరి. మిగుల నెత్తుగాఁ బెరిగిన యీగోడల మధ్యంబునఁ జదును మార్గంబు లభించి, పోను పోను వెడల్పయి పెచ్చుబలిసిన పచ్చికబీడువలె నానందదాయకమయ్యె.

పొద్దుగుంకుటచే నిమ్మార్గావసానంబున నొకకొండమూలలో నగుపించిన గుహయందు దిగిరి. దేవదారు దీపికలు

మంటనే వెలిగించి, పచ్చిక గుఱ్ఱములకుఁ దగినయాహారంబు నొసంగ, వారు తెచ్చుకొన్న పధార్థములను భుజియింపసాగిరి. లక్ష్మీబాయియు వాడిన యాహారంబుదిని యచటి నీటి బుగ్గ జలంబు ద్రావి, గుహలోపల వారేర్పఱచినశయ్యపై బరుండి దీర్ఘప్రయాణంబున నలసియుండుటచే వెంటనేనిద్రించె. భటులును గొంతసేపుగహ్వరముఖంబునఁ జేరి యడవిమెకంబుల భయముపెట్టుటకై శుష్కకాష్ఠంబు లేఱితెచ్చి ప్రజ్వలించి యాయగ్ని నచ్చట మండనిచ్చి ద్వారసమీపంబున గుహలోఁ బరుండి నిద్రించిరి.

లక్ష్మీబాయి తానెంతసేపు నిద్రించినదో యెఱుఁగదు. ఏకారణంబున మెలఁకువ వచ్చినదో కూడ నెఱుంగదు. అయినను మెలకువఁ జెందుటమాత్రము నిక్కము. ఎల్లెడఁ దామసీనిశా పరివృతమైయుండె. తొలుత నతిభయంబున గుండెదిగులురంది దిగ్గన లేచికూరుచుండి నిదురలో నేదైన చెఱకుం గొనిపోతినా యని సందేహించెను. కాని తనశయ్యక్రింది గడ్డియు, నలువురుభటుల యచ్ఛ్వాసనిశ్వాసరవంబులు నట్లోసరింపమి స్పష్టముసేయ భయంబుడిగె. చంద్రుడస్తమించె; ఆకసంబున మబ్బు గ్రమ్ముటచే నక్షత్రములు నడంగె గావున నంతయుఁ జిమ్మచీఁకటి యయ్యె. మరల నామె పరుండఁబోవుచుండె. అంతలోఁ గొంతదూరంబున నొకదీపిక గానుపించిన ట్లూహించె. మొట్టమొదట నది యతిసూక్ష్మమై కొఱవి దయ్యంబువలెఁ బొడసూపిన యావెలుంగు తనభ్రాంతిజనితం

బని తలంచుచుండ, జ్వాలలతోఁగూడిన పెద్దమంట యయ్యె. ఇంచుకసేపటికి మఱియొకటియుఁ బిదప నింకొకటియుఁ గనుపించి క్రమక్రమంబున మొదటిదానివలెనే పెద్దవయ్యె. తరువాత వీటిచుట్టును చిన్నచిన్నవి యుత్పన్నంబులైనవి. ఈయద్భుతమునకు లక్ష్మీబాయి వెఱఁగంది పరిశీలించుచుండ నమ్మంటల ముందఱ నిటునటుసంచరించుచుండు మానుషస్వరూపములు గనుపించె. ఆరూపంబులు జ్వాలలచుట్టు దిరుగుచు సాష్టాంగపడి లేచి తొలఁగుచు మరలఁ జనుదెంచుచున్నవి. ఇంతకంటెను వింతయేమన, నయ్యగ్నిజ్వాలలు చుట్టును కాంతి ప్రసరింపకయే మండుచున్నవి. ప్రతిజ్వాలయు భూమి నుండి మొలచినరీతి నుద్భవించి సుస్పష్టముగఁ దేజోవంతములై [illegible]ప్పంగాని వెలుతురు ప్రసరింపఁజేయుట లేదు. అవి యెంత దవ్వున నున్నవో కూడ తెలియుటలేదు.

ఈదృగ్వైచిత్ర్యం బేమైయుండును? ఆమనుష్యు లెవరు? స్వరూపంబులు కనుపించుటయేగాని వారెట్టివారో యేయేవేషంబున నుండిరో విశదమగుట లేదు. భయాశ్చర్యంబు లామెమనంబునఁ బెనంగొన దృష్టినిగిడించి చూచుచుండ నంతలో నకస్మాత్తుగా నిర్ప్రదర్శనం బింతకంటెను నబ్బురంబయ్యె. తటాలున నమ్మంటలు కనుమ కావలనున్న పర్వతంబుమీఁద కుఱుక నారంభించినవి. జ్వాలానుజ్వాలలగాఁ దండోపదండము లగుమిడుఁగురులు వినోదించు విధంబున, నొకదాని వెంబడి నొకటి పఱతెంచెను. పర్వతాగ్రంబునకెగఁబ్రాకి చుట్టును

జ్వాలాతోరణంబువలె నిటునటు నుయ్యాలలూఁగుచున్న యీ చోద్యంబున కక్కజం పడుచున్నంతలో నాజ్వాలామయ మధ్యంబు నుండి చిన్నచిన్న గోళములు వెలువడి, యాకాశ వీధిం జెలలాడు నక్షత్రములవలె నింగి కెగురు చువ్వలరీతి, నల్లెడలఁ బఱవఁజొచ్చెను. ఆమె యెంతధైర్యశాలియయ్యు నివ్వింతకుఁ దెలియనిభయం బావహించుటం జేసి యెద్దియుం దోఁచక గుఱ్ఱుపట్టి నిద్రించుచున్న చెంగటిభటుని లేపి విషయం బెఱింగించెను. అతండు మొగంబింత సేసి యాదిక్కునుజూచి యంతయు నిక్కంబగుట గ్రహించి శీఘ్రగతి తక్కినవువ్వరిని లేపెను. అందఱకు సంభ్రమం బయ్యె. జాగుసేయక హయంబులఁ దెచ్చి మెత్తలమర్చి లక్ష్మీబాయిం దోడ్కొని మరల ప్రయాణము సాగించిరి. చీఁకటియగుట నడకసాగకున్నను తెల్లవారుసరికి మిగులదూరం బేగిరి. మార్గంబు సాధారణముగా నుండుటచే నంత ప్రమాదకరము కాకయున్నది. అనేక పర్వతంబు లడ్డువచ్చుటచే నవ్విచిత్రకుధరంబదృశ్యం బయ్యె.

లక్ష్మీబాయి మౌనంబుననే తద్భటమధ్యంబున నరుగ సాగె. మున్నిటికంటె నరణ్యంబు సాంద్రంబగుచు తరులతా నికుంజములచేతను కటప్రపాతఝురగండశైలపాషాణగహ్వరాదులచేతను ఘోరంబై భీతిగొలుపుచుఁ బ్రతిక్షణంబును బ్రాణావసానసమయంబుగాఁ దోఁచుచుండ నామె మనంబున మృత్యుభయంబు గదిరె. అట్లు మరణించుటయైన శ్రేయస్కరంబు

గాని దూరముగా మహాపర్వతరాజమధ్యంబునకుఁ గొనిపోఁబడి కఠినహృదయుంబున నయ్యెడ నొడలెఱుఁగకుండ శిరంబు ద్రుంచుటయో, లేక చచ్చెనో బ్రతికెనో గూడఁ దనమిత్రుఁ లెఱుంగ నశక్యంబగునట్లుగుహానైనఁ జెఱబెట్టుటయో జరుగునని తలంచినమాత్ర గుండె లవిసి రక్తంబు నీరైనది. కనుక నామె పాఱిపోఁ బ్రయత్నించుట సహజము. అట్లు పాఱిపోయినను నొంటరిగా నభ్భయంకర పర్వతారణ్యంబున ప్రపాతంబులు కనుమలు నెట్లు దాఁటిచనఁగలుగు? ఎట్లయినను బాఱిపోవలెనని మాత్రము నిశ్చయించుకొనెను. ఇంతలో శిలామయంబైన యిఱుకుమార్గంబు తటస్థింప నందఱు హయంబులనుండి దిగిరి. ఆహయంబుల నచ్చటి పొదలకుఁ గట్టిపెట్టి నలువురు నామెం దోడ్కొని చన నారంభించిరి. ఎట్టయెదుట పాతాళంబువలె నఖాతమై జలపరిపూర్ణమై చుట్టు నొకయగడ్తవలెనున్న ప్రపాతంబునకు మధ్యంబున, దూరంబునకుఁ గానుపించిన త్రికూటపర్వతంబు చూపట్టె.

ఇత్తఱి నామెకుఁ గలిగిన చిత్తవృత్తియుఁ దలంపులును వర్ణించుటకుఁ బుటలుచాలవు. ఆమెం బట్టుకొని వారు కాలికిందగులు తీవల నొత్తిగించుకొనుచు వృక్షశాఖ లూఁతముగాఁ బూనుచు నయ్యఖాతంబులోనికి దిగఁజొచ్చిరి. అయ్యఖాతజలంబునం బడఁద్రోయుటకొ యామె నట్లు బలాత్కారంబునఁ దోడ్కొని పోవుచున్నారు? వారి నలుగురిచేతులలో నామె యిత్తలంపు వొడముటం జేసి గింజుకొనుచుండె.

అయినను వారు విడువరైరి. అట్లొక క్రోశంబు క్రిందికి దిగి సాంద్రములైన నికుంజపుంజముల మధ్యంబునుండి యరిగి నీటి యొడ్డునఁ జేరి, శిరంబు పైకెత్తిచూచిన బర్వతంబు లున్నతంబులై యాకాశం బంటుచుఁ జుట్టుముట్టుకొనియుండె నన్యంబు కానరాదయ్యె. పర్వతవలయితంబైన యాకాశమండలంబు మాత్రము శిరంబులకుఁ దిన్నగా నిలువుమేర గోచరించుచున్నది. అచ్చట సన్నమైన యగడ్తమీఁద నడ్డంబుగ బడియున్న శుష్కవృక్షంబుమీఁదుగా వారామెం దోడ్కొని చని యించుక మేరకరిగి చిన్నకుధరంబువలెఁ బడియున్న గండశైలము మాటునఁ బర్వతంబులోఁగల గహ్వరంబుఁ జొచ్చి క్రమక్రమంబునఁ జీకటి కాలుగ్రమ్ముచుండ బర్వతంబుఁ జొచ్చినరీతిం జనిరి. ఆ ప్రాంగణము చివరనొకండు కొంతతడవు తడవులాడి యొకడాద్వారంబుఁ దెఱచె. పిదప నలువురు నామెం బలాత్కారంబున నీడ్చి యాబిలంబులోనికిం ద్రోసి తలుపువేసిరి.

ప్రకరణము — 9

నివసింప నిండ్లును తినుట కన్నంబును నిర్మూలంబు చేసి, పంటపొలము లన్నియుఁ దమ తురంగములు లొట్టియలు సేనంగలు మేయఁ గొల్లసొత్తు వాటిపై మోయించుకొని పిండారు లట్లు చనుదెంచుచుండ గమనవార్త యెల్ల

దేశల నన్నిగ్రామంబుల వ్యాపించి వేనవేలుజనులు ధనంబును ముఖ్యవస్తువులను కుటుంబములను దీసికొని గృహంబులు వదలి పాఱిపోవుచుండిరి. ప్రతిగృహంబునను గొలఁదిమంది మాత్రము నిలిచి కొద్దిధనంబును చూపి యిదియ తమ సర్వస్వమ్మనియు దానిని పరిగ్రహించి గృహము లగ్నిచే నిర్మూలము చేయకుండనియు రోదనపూర్వకముగా బ్రతిమాలుచుండిరి. పరిసరగ్రామములనుండి కనుపించుజ్వాలలున్ను పొగయు వారికృత్యములను ప్రకటించుచునే యున్నవి.

అమరావతి జేరునంతకు వీరి ఘోరకృత్యములు చూడలేఁడో యన్నట్లు సూర్యుం డస్తగిరిఁ జేరుచుండె. ఇచ్చట చిన్నయాంగ్లసైన్య మున్నదిగాని వీరి యాగమనవార్త విన్న తోడనే పాఱిపోయినది. పరిచరసైన్యము నిరాటంకముగాఁ బట్టణంబునఁ బ్రవేశించె. అమీరాలీ తన సైనికులఁ బట్టణము చుట్టును వీధిచివరలను పోవు మార్గములందును కావలి నిలిపి మిత్రపరివారముతోఁ దాను మున్నెఱింగినవాఁ డగుట ముఖ్యవర్తకు లుండు విపణిస్థలంబున కరిగె. అచ్చట పెద్దపెద్ద సాహుకారు లందఱు నెదురు సనుదెంచి సలాము లొనర్చి బహూకరించి యచ్చటఁ బఱచియున్న విశాలమగు తివాసి చూపి తమరిని గౌరవించుటకె మేమీప్రయత్నంబు లన్నియు సలిపి సిద్ధముగ నున్నవారము గావున నందుఁ దయసేయుఁడని వానికి కేలూతయొసఁగి గుఱ్ఱమునుండి దింపి తన్మధ్యంబున నాసీనుం గావించిరి. సామాన్య ప్రస్తావనానంతరంబు

సాహుకారులు వర్తకము క్షీణించుటచేఁ దమకు నష్టములే గాని లాభములు దొరకుట లేదనియుఁ దత్కారణంబునఁ బట్టణం బంతయు మిగుల పేదఱికంబున నున్నదనియు మొఱ బెట్టుకొనసాగిరి.

"వణిజులారా! మీయవివేకత్వం బెల్ల నిటఁ జూపకుఁడు. ఒకలక్షరూప్యములు మాత్ర మర్పించెదమనుచుండిరి. ఇంతమాత్రముతో మాప్రభువగు సేతుమర్దనుఁడు తృప్తిఁ జెందు ననుకొనెదరా? జ్ఞానవంతులై సావధానంబు లాలకింపుఁడు. చీకటి పడకపూర్వమే సైన్యంబంతయు నిచ్చటఁ జేరఁగలదు. మెడలమీఁదనుండిగాని వృక్షాగ్రంబు లెక్కిగాని చూచితిరేని పిండారులు తమయాగమనం బెట్టి లక్షణములచేఁ బ్రకటించుచున్నారో మీకే తెలియఁగలదు. మాలెను గ్రామంబులలో నెందునొకమందిరము గాని చెట్టుచేమలుగాని యిపుడు లేవు. మీపట్టణంబుకూడ మాతోఁ దృణీకారము లాడిన నట్టిస్థితినే జెందును. ఈచక్కనిప్రాసాదంబులును శాలలుం దప్పక దహింపఁబడుటయేకాక మీసర్వస్వమ్మును మాసైనికుల కాటవస్తువులగును. మీదారాపుత్రికలు మానభంగంబు నొంది హింసింపఁబడుదురు. ఆవల మీపాట్లు చెప్పనలవిలేదు. కనుక మీకు ముందు ప్రబోధించుచుంటి. మమ్మెదిరింప మీకు సైన్యమూ లేదు; బలమూచాలదు; కనుక మీ రాలోచించుకొని సూర్యుండస్తమించులోపల మీ బుద్ధినైపుణ్యంబును వెల్లడించుఁడు. నాప్రతిజ్ఞ తప్పువాఁడను గాను. అధి

దాఁటిన నొక క్షణమైన గడుపీయను."

ఇట్లు అమీరాలీ గాంభీర్యమునఁ బలుక వణిజులందఱు నించుకదూరంబున కేగి పట్టణవాస్తవ్యు లందఱు దమ్ముఁజుట్టుకొనఁ గొంతసేపాలోచించిరి. కానియెంతసేపటికిని దృఢనిశ్చయంబునకు రాలైరి. రవంతసేపే రెండయుఁ దఱుగుచున్నది. అమీరాలీ యాతురమున నయ్యెల్లడను గనిపెట్టుచు నదియుం తరించిన వెంటనేదిగ్గన లేచెను. వీని చెయిదముఁ గాంచినవర్తకులు గుంపుగాఁ బఱతెంచివచ్చిరి. వారిలో నందఱికంటెను నల్లగా లావుగానున్నయతఁడు "మీర్ సాహేబ్ జీ! కూరుచుండుఁడు. మనస్థిమితము లేనప్పుడును తొందరపాటునను వ్యవహారము కుదురునా? కనుక సావకాశంబుగా మనము నిశ్చయించుకొంద" మనెను. అందుకు మీరుసాహేబు కుపితుండై, ఇదె జ్ఞప్తియుంచుకొనుఁడు. నాయొఱలోనుండి కత్తి దూసిన వెంటనే కొల్లప్రారంభించును. ఆసంజ్ఞ కెదురుసూచుచున్న మదీయసైనికులు మీవలన నాశాభంగము నొందినతోడనే నాయాజ్ఞ మన్నింపరు. కావున మీప్రాణసురక్షితమునకు నేనెంతమాత్రము త్తరవాదిని కా" ననియె,

వణిజముఖ్యుఁడు వారితో నించుకరహస్యముగ ప్రసంగింపవలసిన విషయ మొకటి కలదనియు, భయపడక వానితోఁ బదిబారలమేఱకు రావలసిన దనియు మనవిచేసి యొప్పించిన, నతండు సాహుకారులను పాఱిపో కుండునట్లు కావియుండుఁడని భటుల కాజ్ఞాపించి వానితోఁ జనియె. ఇంచుకదూరం

మ్రొగినపిదప వణిజుండు "మహాత్మా! మీరు సైన్యనాయకులు
సర్వాధికారసంపన్నులు. అయినం బ్రస్తుతము మీతో నయి
దువంతలు పటులకంటె నధికులు లేరు; కనుక మీవంతునకు
బ్రత్యేకము పదివేలరూప్యము లొసంగెదము; మీసరదారు
లిద్దఱకుం జెఱియొక వేయియునిచ్చెదము. మీభటులకు నూఱు
నూఱువంతునం బంచుము మిగత పెద్ద సైన్యం బంతయు
నరుదెంచినపిదప మాయదృష్టరీతి సేతుమర్దనుతో సంధిచేసి
కొందుము. మీరుమాత్ర మించుక మావిషయమై యాతని
కనుగ్రహపాత్రముగాఁ బ్రియవచనంబులు వలుకుఁ డనియే
మాప్రార్థనము కనుక త్వరలో మీ యనుమతము చూపినఁ
బెద్దసైన్యము రాకముందే మీధనము మీకుఁ బంచి యిచ్చె
ద" మని విన్నపంబు సేసికొనియె.

కొండొకవడి అమీరాలీ యోచించెను. సేతువు తన
కనుకూలంబుగనే సంధిమాట్లాడుకొను ననియు, నిప్పట్టణం
బునఁ బదిలక్షలవఱకు నతనికాశ యుండుటయు, నంత మొత్త
ముం గాని దాదాపుగాఁ గాని న్యాయముననో యన్యాయము
ననో బలాత్కరింపక మానఁ డనియు నతం డెఱుంగు. కావున
నతనికి ముందుగాఁ దనకు లభించినంత పుచ్చుకొనుట హానికర
ముగా దని యెంచి "వణిజా! నేనంగీకరించితి. వెంట నేసొమ్ముఁ
దెప్పించి యిచ్చితివేని పట్టణంబు సురక్షితముగా విడిచి మదీ
య సైనికులతో పురబహిఃప్రాంతమున వసియింతుము. నీకోర్కె
ప్రకారము మాయొడయనితో మీకనుకూలముగా ముచ్చటిం
తును." అమ్మని చని తనపరివారమున కీసంగతు లెఱింగింప
నందఱు నేకగ్రీవముతో భూనభోంతరము నిండునట్లు జయ
ధ్వనులు సలిపిరి.

ధనమంతయు నిదివరకే గ్రామములోనివారందఱివద్ద
నుండి వసూలు చేయఁబడి యుండుటచే నవ్వెంటనే రూపా
యల సంచులు మోసికొని వీరు నిలిచియున్న సమీపవీధి
నుండియే పెక్కుమంది చనుదెంచిరి. సంఘము తరువాత
సంఘముగా పిండారు లందఱు తమ జమేదారులతో నరు
దెంచి నూఱునూఱురూప్యములున్న సరదారు లిద్దరు వెయ్యి
వెయ్యియు, నందుకొని తమ జీనులలోని వెనుసంచులలోఁ
గుక్కి దాఁచుకొనిరి. అమీరాలీకిఁ బదివేలున్న బంగరునాణె
ముల రూపమునఁ జిన్న సంచితోఁ దెచ్చి యొసంగిరి. తమ
యజమానుఁ డింతధనముఁ జేకొనుట యెవ్వఁడు నెఱుంగరు.
చిన్నసంచి యగుటవలనఁ దమకంటెఁ గొంచె మధికముండు
ననుకొని సంతుష్టి నొందిరి.

పీరుఖాన్—షభాష్ ! మీర్ సాహేబ్ ! మంచిబేర
మిది. మన తగ్గీవృత్తికంటె నివ్యాదియే శ్రేష్ఠతమము. ఒక
నాటి ప్రయాణముతో వెయ్యిరూప్యములు ఘల్లు మన్నవి.

అమీ—ఖమోష్ ! మాటాడకు. మనరహస్యముల
కిది సమయము. సైనికులెట్టిదుర్మార్గములో నర్పకుండునట్లు
జాగ్రతపఱచవలెను. పట్టణములోఁ దూఱుటకుఁ దమకపడు
చుండిరి. త్వరలో నరిగి వారలు బాహ్యప్రదేశమున వసి

యించున ట్లేర్పాటు చేయుము. సేతువు ప్రవేశించినపిదప నేమి జరగనున్నదో చూచుటకుఁ గొండచఱితో నేనిట నుండెదను.

అమీరాలీ తనతో నుండ నానతిచ్చినవారు తక్క మిగిలిన సైనికులు పీరుఖాను వెంట నరుగ, నతం డచ్చటఁ గూరుచుండి సేతుమర్దను రాక కెదురు చూచుచుండె. సాహుకారులును వానిం జుట్టి కూరుచుండిరి. అంత వారి ముఖ్యుండు "మీ ప్రభు వెంతధనము నడుగునని తోఁచు" నని ప్రశ్నించె.

అమీ — నాకుఁ దెలియదు. కాని యతనిం దక్షణమే సంతోషపెట్టు టుచితంబు లేనియెడల మీమర్యాద దక్కదు.

వణిజుఁడు — మే మెంత యీవలసియుండునో, పిండారు లెందఱు కలరో చెప్పుఁడు. అయిదువే లున్నారని విని యున్నాము.

అమీ — సేతుజీ! రమారమి గ్రహించిరి. మేమందఱము కొంచెము తక్కువగాఁ బదివే లున్నారము. ధనవిషయమై నాఅభిప్రాయము సేతునకు లక్షరూప్యములు — అంతకు గవ్వయైన తక్కువ కొప్పఁడు. తరువాత హీంకు గఫోరుఖాను రజూ నను ముప్వురు సరదారులకు నొక్కొక్కని కేబదివేలు. పిదప జమేదారులకు వేయి చొప్పునను ప్రతిసైనికునకు నూఱువంతున నిచ్చుట ధర్మము. నాచెప్పినది యొప్పిదముగా నున్నదా?

" అకటా, దైవమా! దీనితో సర్వశూన్యులమై

పోదుము. జెంగచేఁ బ్రాణములు పోవును. ఇదంతయు మొత్తమెనిమిదిలక్షలైనది. అంత ధనమెచ్చటినుండి తెత్తుము? మమ్ము వెంటనే సంహరించుఁడు. ఇంతకంటె నదియు మే లని వణిజు లందఱు నొక్క గొంతుతో నఱచిరి.

అమీ — మీవేషములు గట్టిపెట్టుఁడు. మన దేశములో హైదరాబాదు కంటెను అమరావతియే ధనవంతమైనదని దేశప్రఖ్యాతి కలదు. లక్షలుగాదే కోట్లకొలఁది నిందు ధన మున్నది. కనుక సేతుమర్దనుతో మీరు పేదల మని చెప్పకొనకుఁడు. ఎంతపేదతనమో ప్రతిగృహంబును పరిశీలించి విమర్శింపఁ గలఁడు. వెంటనే విస్తారధనము సమర్పించుట మేలు.

మఱియొకవణిజుఁడు — అల్లాసమానుఁడైన మీర్ సాహేబ్ నిక్కమే పలికెను. దైవమే మనకీ విపత్తు సంఘటించెను. దానినెట్లయిన నోర్చుకొనవలెను. మన దారాపుత్రికలు మన కనులముందఱనే మానభంగమున నవమానింపఁ బడుట చూచుటకంటె మనసర్వస్వమ్ము నర్పించుటయే యుత్తమము.

అమీ — ఇన్షలా! జ్ఞానవంతులకు లక్షణ మిదియే. మీకింకొక సలహా నిచ్చెద. సేతు మిగుల గొప్పవాఁడు, బహూకరింపఁ బాత్రుఁడు. కనుక మీరు చందన మత్తరు తమలపాకులు గాక సొగసైన శాలువలను దెచ్చి వానికి నజరు లొసంగుఁడు. దాన నతఁడు సంతుష్టహృదయుండై పదిలక్షలు

తీయవలసిన తలంపున నైదింటితో విడిచిపుచ్చుటయ కాక పట్టణమున కిసుమంతయు భంగము రానీయఁడు.

వణి.—మీర్ సాహేబ్ కి జై! మంచియుపాయము. మీ రిట్లు సలహా నీయనియెడల నెట్లు ప్రవర్తింపవలెనో మాకెట్లు తెలియును?

అమీ.—మీలో నొక్కరును వదనంబున విన్నదనంబు చూపక వారియాగమంబున కానందభరితులైనట్లు చిరునవ్వులు వెలిచేయుఁడు. ఎట్లయిన ధనమీయక తప్పదు; కావున వానిని సాధ్యమగునంత సంతోష స్వాంతంబులతోడనే యొసఁగుఁడు.

ప్రకరణము:— 0.

తురంగఖురపుటధ్వానంబులును దుపాకులు పేల్పు రవంబులును రోదసీకుహరంబును బధిరీభూతంబు గావించుచుఁ బిండారిసేనలరాకను దెలుపుచుండ వణిజులు గడగడ వడంకసాగి, తమవిషయమై పిండారిప్రభువుతో నుపకారముగఁ బలుకుమని ప్రార్థింపసాగిరి. ప్రజానీకములగుండె లవియఁ జేయునట్లు భీకరస్వరూపులు తన్ను చుట్టుకొలువ సేతుమర్దనుఁడు తిన్నఁగా విపణిప్రదేశంబున కరుదెంచెను. అంత నిరువదిమంది వందిమాగధులు గొంతెత్తి యతిశయోక్తితో నమ్యోడయని కీర్తిప్రతాపంబు లుగ్గడించి బిరుదులు సాటిం

చిరి. వణిజబృందము వానిచెంతకరిగి, యందఱును వానిపదంబులు కన్నులనద్దుకొనుచు మ్రొక్కి, హయంబును దిగి రావలసినదనియు, మిగుల డస్సియున్నందున సిద్ధపఱిచియుంచిన ఫలహారము భుజింపుమనియు, నందఱు నజరుల నర్పింప వేచియుండి రనియు విన్నవించిరి. అతఁడు గుఱ్ఱము దిగిన తోడనే వర్తకముఖ్యుఁడు వానిం గరగ్రహణంబొనర్చి తమలో నొక్కరిదైన యొక విశాలమందిరంబునకుఁ గొనిచనెను. అందుఁ బెద్దచావడిలో చాపలు తివాసులు పఱచి వాటిమీఁద తెల్లనివస్త్రములు పఱచి దిండు లాసనంబుగాఁ బెట్టిరి. ఆమందిరంబును వివిధ విచిత్రదీపికాపుంజములతో నలంకరించిరి. సేతుమర్దనుఁడా దిండ్లమీఁద సుఖోపవిష్టుండై సంతుష్టాంతరంగంబునఁ జుట్టును జూపులుపరికించి తన కాంతరంగికుండైన రజూనుతో „ఈపట్టణస్థులు నాగరికులు సుమా. ఇట్లు మనల సమ్మానింతురని కలలోనైనఁ దలంప లేదు. ఖడ్గములతోఁ బట్టణములోనికి మార్గము చేసికొన వలయునని యెంచితి. కాని యీనరమృగములు తమ యిండ్లలోఁ దూఱి ద్వారములు బిగించుకొని వెలి కీడువ మనలకు శ్రమ మీయలేదు. వారల్లేమి యనెద” రని పలికెను.

అమీరాలీ ముందుకుఁ జనుదెంచి „మహాప్రభో నామమాత్రమున భయంబు గొలుపు మీప్రతాపము మీ కంటెను ముందే యిచ్చటి కరుదెంచెను. తమ ఘనతకుం దగిన నజరులను తమ సన్నిధానంబున నర్పించుకొనవలెనని

వారు వేచియున్నా" రనెను. సేతువు చిఱునవ్వున మొగంబు వికసింపఁజేసి "తీసికొని రమ్మనుము. అమరావతీ వర్తకుల నజరు కట్నా మనము చూడవలసినదే."

మొకములు రుమాలు గప్పినవి పద్రెండుపళ్లెరములు తెచ్చి యతనియాసనము చెంత నిడి పయి ముసుంగులు దీసిరి. నాలుగు పళ్లెరములలో లడ్డుమిఠాయి మున్నగు చిఱు భక్ష్యములును, తక్కినవాటిలో వివిధవస్త్రంబులును విదేశ పీతాంబరములు, తలపాగలు శాల్వాలు మొదలైనవి యున్నవి. మహారాజునకుం దగిన కానుకయగుట కతండు సంతుష్టహృదయుం డయ్యె. వణిజాగ్రజుం డందుండి చక్కనిశాల్వ నొకదానిం దీసి దానిమీఁద తాంబూలంబునుపది మొహరీలునుంచి సేతువును డాయంజని మహారాజాధిరాజనకువలె ముమ్మారు మ్రొక్కి సదక్షిణాకంబుగాఁ దాంబూలం బొసంగి చందన మర్పించి సుగంధద్రవ్యాదు లిచ్చి కమ్మనిపరిమళములు గుప్పు కొను శాలువ విప్పి యతనిబాహుయుగంబునఁ గప్పి మొగంబు ద్రిప్పకయే వెనుకకరిగి పక్షంబునఁ జేతులు కట్టుకొని వినయం బచ్చుపడ దూరంబున నిలిచె.

ఇట్టి గౌరవంబున కతఁ డుప్పొంగె ననుట స్పష్టము. వికసితవదనంబుతో చిఱునవ్వున నతనికిఁ గప్పిన శాల్వాలుపట్టి పరీక్షించి తనపజ్జనఁ గూరుచున్న గఫోరుఖానుం జూచి "సరదార్! ఇచ్చట మన కిట్టి యాదరణ చూపఁబడునని తలంప మైతిమి. దీర్ఘప్రయాణముతో నలసియున్న మనకిది యెంతేని

యంగీకార మగును. కాని నిన్ను మఱచిపోయిరా?" యనియె. వణిజుండు "చిత్తము, ప్రభువా! మేమెవ్వరిని మఱవ లేదు' దేవరయాజ్ఞకే యిటవేచియుంటి" మని పెక్కుశాల్వాలు దీసికొనివచ్చి ప్రతిసరదారుని భుజంబుల నొక్కొకటి గప్పెను. తరువాత సైనికుల నందఱను వెలుపలికిఁ బో నాజ్ఞాపించి వణిజులను తన చెంతకు రమ్మని తన గద్దెవద్దఁ గూరుచుండ నియమించె.

సేతు—మీరొనర్చిన మర్యాదల కలరితిని. కాని మదీయాగమన కారణంబు మీ రెఱుంగుదురుకదా. మాకు ధనంబు వలయు. నయమునో భయమునో ధనంబు దీసికొనక మానము. మీరుజ్ఞానవంతులేని నన్నును క్రూరాత్ములైన నాసైనికులను శీఘ్రంబున నవలకు సాగనంపుఁడు. మీకు హానిచేయు నాకిష్టము లేదు. ఎట్టివిపత్తయిన మీకు సంభవించిన నందుకు మీ మూర్ఖతయే కారణము. కనుక నెంతధనము నొసంగ సిద్ధము చేసితిరో దెలుపుఁడు.

వణి—నిక్కముగ మీరాక మాకుఁ దెలిసినది. నవాబుజీ! మీరన్న మేము భయపడక మీరాక కెదురువేచియుండుట మీకు స్పష్టమేగదా. తమవంటి ప్రభూత్తంసముల యాగమనంబున మాపురంబు పావనంబైనది. తమ జమేదారగు నమీరాలీసాహేబుతో నాలోచించి తమఘనమునకు మే మొసంగఁ దలంచిన స్వల్పవస్తువులకును ధనబహుమానంబులకును నీపద్దు వ్రాసియుంచుకొంటి" మని పార్షిలో వ్రాసిన యొక కాగిత మందిచ్చెను.

అతండు పార్శి చదువలేనికారణంబున నందుకు అమీరాలిని నియోగించిన నతం డిట్లు చదువందొడంగె. ‚‚జగద్విఖ్యాత యశుండును అనన్యసాధారణ ప్రతాపవంతుండును నైన సేతుమర్దన పిండారి మహారాజువారు సకలసైన్యసమావృతుండై సనుదెంచుచున్నవారని విని అమరావతీపురవాస్తవ్యుల మగు వర్తకులును నితరులునగు మేమందఱము నుచిత సత్కారంబున వారిపదారవింద సందర్శనం బొనరింప నీక్రింద వివరించిన విధంబున స్వల్పవస్తుజాలంబును ధనంబును బోగుచేసికొని వారియంగీకృతిఁ బడయ సంసిద్ధులమైయుండి వారి రక్షకత్వమును, దాక్షిణ్యము నెదురుచూచుచుండడ మైనది.''

వణి——అది ముఖ్యమైనవిషయము, కనుక తమరు పరిపూర్ణకటాక్షంబున మమ్ము——

సేతు——ఛూప్! వానిమాటిమీఁదఁ దన్నుము. మధ్య నేటికడ్డువచ్చెడినో

దీనితో వణిజుండు గడగడ వడంకి నోరుమూసికొనన మీరాలీ వెండియు నిట్లు చదివె ‚‚రొక్కమేబది రూప్యములును, స్వర్ణమయభూషణంబులు, పదునేను వేల కిమ్మతుగలవి యొకపళ్లెరమును, ప్రభువువారి మహలున కుపయుక్తము లగు శాలువలు, మజలీసులు సరిగవస్త్రములు బనారసుచీరలు మొదలైనవి పదివేలకిమ్మతుగలవి మూడు పళ్లెరములును, మొత్తము డెబ్బదియైదువేలు. అమీరాలీవలన మేము వినిన ముప్పరు సరదారులకు, నొక్కొక్కరికి బదివేలరూపాయల

రొక్కమును, అయిదువేలకిమ్మతుగల భూషణంబులొకపళ్లెరమును, నానావిధాంబరములు నింకొక అయిదువేలకరీదువి. రెండుపళ్లెరములును, మొత్తమిరువదివేలు. జమేదారులలో నొక్కొకరికి వేయిరూప్యములు. వీరెంతమంది తెలియదుగాని ముప్పదుగుండ్రని యూహించితిమి. మఱియు సైనికులందఱకు నొక్కొక్కని కేబది రూప్యములు, వినికిడివలన వారు నాలుగువేలున్నట్లు గ్రహించితిమి. ఇవిగాక తమరెల్లరు నెన్నిదినంబు లీపురంబున నుందురో యన్నిదినంబులకు భోజన సదుపాయమును, జంతువులకు మేతయు నొసంగెదము.''

సేతు——అంతయు సరిగాని జమేదారు లేబదిమందియు సైనికు లెనిమిదివేలును గాదా?

గఫోరు——అవును ప్రభూ! నిమవ్వూరున మనము లెక్కించితిము గాదా?

సేతు——అప్రకారము సవరించి యెంతమొత్తమయినదో త్వరలోఁ జెప్పుము.

నిమవ్వూరున నెనిమిదివేలసైన్యంబున్నను కొంతభాగము చీలిపోవుటచే నిపుడు నాలుగువేల కెక్కువలేదు. అయినను నాప్రకారము దిద్ది అమీరాలీ ‚‚హుజూరుకు డెబ్బదియైదువేలు; సరదారుల కిరువదివేలు; జమేదారుల కేబదివేలు; సైనికులకు మూడువందల యిరువదివేలు. మొత్తము వెరశి అయిదులక్షల అయిదువేల రూపాయలు.,, అని చెప్పెను. అది విని సేతువు వెండియు గఫోరుఖానుతో ‚‚గుఱ్ఱముల నాశము లీపాటి కలు

గుడువడి యుండు. క్రొత్తపి వేయించవలసియుండు. పదునైదు వేలు వ్రాయుము మీర్ సాహేబు! అంతతో నయిదులక్షల యిరువదివే లగును. సాహుకారులారా! ధనంబు సాధ్యమైనంత త్వరలోఁ దెప్పించుఁడు. లేకున్న మేమే తెచ్చుకొనఁజూచెదము.,, అనెను.

సాహుకారులు కొంతసేపు గుసగుసలాడిరి. కొందఱు కోపంబునఁ బరుషభాషణములు నాడుకొనిరి. కాని వెంటనే యందఱు మఱల నేకీభవింప ముఖ్యుండరుదెంచి సొమ్ము సిద్ధముగానే యున్న దనియు తేఁబడు ననియు విన్నవించెను. అందుకు సంతసించి సేతుపిండారి తన జమేదారు లందఱు తమ భాగములను, సైనికులభాగములు సందుకొన సూర్యోదయముతోఁ దన చెంత నుండవలసిన దనియు నవ్వెంటనే సైన్యంబు ప్రయాణము సాగింపవలెననియు, నొక్కరుఁడును తనమిత్రులగు వర్తకుల కిబ్బంది కలిగింపవలదనియు నట్లు చేయకుండుటకు వారి శిరంబులే యుత్తరవాదము లనియు నానతిచ్చెను. అట్లనే మఱునాఁ డెవరిసొమ్ము వా రందుకొని గుఱ్ఱపుజీనులలోఁ బోసి కట్టుకొనిరి. ఏజమేదారైన తన సైనికుని భాగంబు నతని కీయక యపహరించెనేని వానికిశిక్ష యన్నిటికంటె నెత్తయిన వృక్షంబున నున్నతశాఖ కతని వ్రేలాడదీయుటయే యని యంద ఱెఱింగినదే.

ఇచ్చట గౌరవసమ్మానంబుల కలరినవాఁ డగుటచే నీకముం దెన్నఁడు నియ్యమరావతీపురంబున కెట్టిపిండారియు

రావలదనియు నెవ్విధమైనవిపత్తు దలంపవలదనియు నాజ్ఞప్రకటించెను. అట్లనే యాపట్టణము గౌరవింపఁబడినది.

ప్రకరణము. 11.

అట్లు లక్ష్మీబాయి కొండచెఱలోనికిఁ ద్రోయంబడి ఱాతి తలుపు వేసినతరువాత నందు బెనుచీఁకటిలోఁ గూరుచుండి తనస్థితింగూర్చి పరితపింపసాగె. తన నెచ్చెలి యైన ప్రియంవద తానదృశ్యయైనందున కేమనితలంచునో? మరాటీదండు చేతిలో నామె యేమయ్యెనో? రానోజీమురారి యామెనైన సంరక్షింపఁగలిగెనా లేక నావలెనే యామెయు నింకొకపర్వత గహ్వరంబున బంధింపఁబడెనా? కట్టా దైవమా! ఏవిధిసంప్రాప్తము కానున్నది? మృత్యువే బహుళపాః! కాని యదెవ్విధంబున? ఖడ్గంబున వధియించుటయుఁగాదు; మఱియొకదార్జన్యమునను గాదు. నిరాహారంబున నుపవాసపెట్టి చంపుదురా? త్రాగుటకు నీటిబొట్టునులేక నాలుక యిఁగిరి కన్నములో నెలుకవలె నిందు మడియుదును!

ఈకట్టడితలంపున నామె కతిభయంబు గదిరి తటాలున మూర్ఛఁజెంది నేలకొరగె. మరలఁ దెలివినొందునప్పటికిఁ జాల కాలమయ్యె. ఎందును రవ్వంత వెలుగు కనిపించుటలేదు. అది పగలో రాత్రియో, తానెంతసేపట్లునిద్రించిలేచెనో యూహింపనలవి కాకున్నది. మనోవికారంబున నిట్లుసంతాపభరంబు

సహింపంజాలక విలపించుచుండునంతం గొంతసేపటికిఁ గ్రమక్రమంబున లోచనంబులు చీఁకటి కలవాటుపడఁ జొచ్చెను. పరిశీలించిచూడ నా చెఱవిశాలంబై పర్వతబిలంబువలెఁ గాక చిన్న దేవాలయమంటపంబువలెఁ దోఁచె. ఆమె మెల్లగా లేచి ద్వారంబువఁకనరిగి దానితలుపు లాఁగిన వచ్చునేమోయను నాశతోఁ బరికించెనుగాని యెంతకన్నులతో వెదకినను జేతులతో దడవినను గవాటంబున్న యానవాలయిన గోచరింపదయ్యె.

అట్లు వృథాశ్రమంబునఁ గొంతకాలంబు పుచ్చి యా పొలఁతి యలయికచే నొకయెడం బరుండి నిదురించె. మెలఁకువఁ జెందునప్పటి కెంతకాలంబు గతించెనో తెలియదయ్యె. ఆ పెంజీఁకటిలోఁ గనులు విచ్చి నలుదెసలు బరికించెంగాని యేమియుఁ గనుపించదయ్యె. ఇరుదెసలంగలగోడల యునికి యించించుక గనవచ్చెను. కాని తన యెదుట నంతయు గాఢాంధకారమయము. ఆగుహ యెంతపొడవున్నదో కనుగొనుతలంపునఁ జేతులు సాచుకొని పదంబులఁ దడవుకొనుచు ముందునకరుగఁ జొచ్చె. అట్లు నాలుగుబారలు చనునంత కాలి కెద్దియో తగిలి బోరగిలంబడియె. మెల్లగా లేచి కరంబులతోఁ దడిమిచూచి యది యెత్తుగనున్న ప్రాతిపీఠముగా గ్రహించి యామెట్టునెక్కి మఱింత మెల్లగా మిక్కిలి జాగరూకతతో నడుగుచుండె. అల్లంతఁ దటాలునఁ గుడిచేతికిఁ జల్లని దెద్దియో తాఁకిన భయంబున నెఱంగుపుచ్చి బిరాన వెను

కకుఁ దిరిగి తీవ్రవేగంబునఁ బఱవఁ జొచ్చె. మే. నెల్ల గగుర్పాటున నిడువెంట్రుకవెట్టి ముచ్చెమటలు గ్రమ్మ రక్తంబు నీరై పదంబులు వడంకసాగె. వెచ్చగాఁ బండుకొని నిద్రించుచున్న మృగంబుమీఁదఁ జేయివైచె ననుట కేమియు సందేహము లేదు. అది సింహమో, లేక శార్దూలమో ? ఏదైన నది పండుకొని యుండుట స్పష్టము. ఆచీఁకటిలో నెట్లు పరుగెత్తఁగలిగెనో యామెకే తెలియదు. గుహాద్వారంబునఁ గూలఁబడి నిట్టూర్పులు వెడల నామృగంబు తన వెంబడిఁ దఱుముకొనివచ్చుచున్నదేమోయని విలపించుచు, తన్ను తఱిమి పట్టియాగుహలోఁ జీల్చివేయునో, మ్రింగునోయని గజగజలాడుచుండె. ఈమృగంబున కెఱచేయుటకే వారీగృహంబున ద్రోసిరనుట నిశ్చయము. ఇందుండి పాఱిపోవుటకు వలనులేదు. ఏమిచేయఁగలదు ? అట్లనే కూలఁబడియుండె. మృగంబు లేచినట్లుగాని మెలఁకువఁ జెందినట్లుగాని యలికిడి వినంబడుట లేదు. ఊపిరి బిగబట్టి వీనులు ఱిక్కించి యాలకించెను. శ్వాసము విడుచుశబ్దంబైన చెవులకు వినరాకుండె. ఆజంతువు సజీవమా లేక నిర్జీవమా యని మరల సందేహంబు దోఁచె. సజీవమే యైన జంతువునకు సహజమైన యుచ్ఛ్వాస నిశ్వాస ధ్వని యేల లేదు ? దాపున కరిగి పరిశీలించుటకుఁ బ్రాణం బొప్పకున్నది.

ఈభయంబు చల్లారుటకుఁ జాలకాలము పట్టినది. కాని యింతలో నింకొకభయంబు గదిరె. ఆమె కరంబునాడిగ

చూటలోఁజల్ల నివస్తువునకుఁ దాఁకి ఖంగుమని మ్రోసినది. అది యినుపచుక్క యగుట స్పష్టము. దానిం జడిని తీసికొని పరిశీలింప నియ్యది చెకుముకివలెఁ దోఁచినది. ఇత్తలంపున నొకక్రొత్తయాశ పొడమినది. నిప్పు గావించి వెలుంగుచేయ వచ్చు; కాని చెకుముకిఁ గొట్టుటకు రాయి యేది? వెలుంగు చేయ పరికరంబు లేవి? మరల నచ్చోటనే వెదుకఁగా రాయి దొరికినది. దీని కామె పరమానందభరిత యయ్యె. ఆరెండు వస్తువుల నొండొంటితో నొఱపిడిం బెట్టి యగ్నికణంబులు రాల్చె. వెలుంగుచేయుట కెద్దియు లేనందునఁ దనచీరచెరఁగు నించుక చింపి వత్తిచేయుట కామె సుంతయు సంశయింప దయ్యె. కాని చమురులేక యెంతసేపుమండు? అచ్చటఁ బడి యున్న శుష్కకాష్ఠంబు ముట్టింప నదినిలిచి వెలుగసాగె. అట్లు దీపికనుసంపాదించి మొట్టమొదట దృష్టి మృగంబువంకఁ బ్రసరించెను. అయ్యది కదలక యెప్పటితలంబుననే పరుండియుండె. నిద్రాపరవశయైనదానివలె లేదు. శిరంబు పైకెత్తుకొని తదేకదృష్టి నెట్టయెదుటికిఁ జూచుచున్నది. అవయవం బెద్దియుఁ గదులుట లేదు. పరిశీలించినకొలఁది నది నల్లనై రోమసంచయ రహితమైనట్లు చూపట్టె. ఎత్తుగనున్న మూపురమువలన నది యెద్దుగ నూహించి భయంబుడిగి యల్లన దీపికాసహితయై ఆవిగ్రహమును సమీపించెను.

అది శిలారచితంబైన నందివిగ్రహము, సకలావయవ సముంచితమై యట్లు నిజజంతువుంబోలెఁ బరుండియున్నట్లు

నిర్మింపఁబడిన యానందిని, ఘోరారణ్యమధ్యంబున మృగముల కిరవగు పర్వతగహ్వరంబునఁ దాకి యది నిజమృగంబని భ్రమించుట వింతగాదు. ఒకవిధం బగు భయసందేహముతో నాశిల్పశాస్త్రప్రవీణతను బరిశీలించి కొండొకవడికి భయంబెల్ల నమసి సంతోషితస్వాంత యయ్యె. నందియుండుటచే నెదురుగా మహేశ్వరుం డుండవలె. కావున నిచ్చటిగోడకుగూడ ద్వారంబొం డుండవలె. ద్వారమువంటి దెద్దియు గానరాదు. దీపిక నెత్తి చుట్టుగోడల జాగ్రతగా బరిశీలించె. అయినం దలుపు కల జాడయే సూపట్టదయ్యె. మొదటి ద్వారం బిట్లనే గోడలో లీనం బగుటచే నిందును ద్వారంబుండక తీరదని నిశ్చయించుకొనె. గుప్తద్వారము కలదని యెఱుక సేయునొక శబ్దము వినవచ్చునేమో నని యాగోడ యంతయుఁ జేతితో గట్టిగాఁ గొట్టిచూచెను. కాని యెల్లెడల రాతిం గొట్టినవిధంబుననే గట్టిపలుకే ప్రతిధ్వనించె. అయిన నింకయు నాశ విడువక యాతొయ్యలి కంటికిపింతగాఁ గనుపించుదాని నెల్ల నొక్కుచు లాగుచునే యుండె. కాని యంతయు వృథా శ్రమంబే. ఇఁక చేయునది లేక యామె చింతాకులితస్వాంతయై నందినిసమీపించి యెట్టయెదుట బోరగిల్లి "వృషభపుంగవా! నన్నీదురవస్థనుండి తప్పించవా?" యని దురపిల్ల సాగెను. ఆదుఃఖములో నొక యనుమానము కలిగినది. రానట్లు పండుకొన్న తలుం బించుక కదలినదా? అత్తలంపు మతిభ్రమణంబుగా నెంచి శిరంబు పైకెత్తిన నదివఱలో శిరంబు

పైకెత్తిననంది యించుక తలవంచియున్నట్లుదోఁచె. ఈయనుమానంబులతో భయసంభ్రమంబులు గదుర నామె దిగ్గన లేచి యోరగాఁ జనియె. దీపికా వెలుంగున తానింత సేపు వెదకులాడిన ద్వారంబు తెఱచియున్నట్లు పొడకట్టెను. నాలుగడుగులు ముందుకు నడిచి దీపికసాచి కనుంగొన స్పష్టముగాఁ దలుపు తెఱచియే యుండె. ఆద్వారము సమీపించి యెదుటికి దృష్టి సారించి కట్టకడపట నల్లగా నెద్దియో నుండుట చూచె.

చేతిలోని దేవదారు శుష్కకాష్ఠంబు మాఁగిపోవుచుండుటచే వెనుక కరిగి యింకొకదానిని వెలిగించుకొని చనుదెంచెను. ద్వారముదిగువం గల రెండుసోపానములు దిగి మెల్లగా నలుదిక్కులు చూచుకొనుచు నరిగె. ఆగదిలో కట్టకడ శివలింగం బున్నది. ఈగోడకు నింకొక రహస్యద్వారం బుండునేమో ననునాశ గదిరి యామె మరలఁ బరిశీలింప సాగె. తిన్నగా నరుదెంచి లింగమునకభిముఖయై సాష్టాంగపడి మ్రొక్కి తల యెత్తి చూచెను; కాని గోడలోఁ దలుపు తెఱచి లేదు. అట్లు లింగముచుట్టు మ్రొక్కులిడియె; అంతయు వ్యర్థం బయ్యె. తిరిగి నందికడ కరిగె. ఆమె గడప దాటినతోడనే ద్వారంబు మూసికొనెను. ఈశిల్పనైపుణ్యంబున కచ్చెరువందుచు నంది కెదుట మరల బోరగిల్లెను. తలుపును మరలఁ దెఱచుకొనెను. అట్లు నాలుగైదుసారులు లింగము చెంతకును లింగమునుండి నందికడకును దిరిగి యీద్వారంబాడుయుక్తి

గ్రహింతినిగదా యని యించుక సంతసించె. అయినం దీనివలనఁ దనకుఁ బ్రయోజనంబేమని మరలఁదోఁచె. ఒకయెడం గూరుచుండి యిట్లు వితర్కించుకొనుచు సొమ్మసిలి యుండుటచే నేలకొరిగి నిదురించెను.

నిదురనుండి లేచిన తరువాత నక్కోమలి వెండియు ద్వారంబు తీయను వేయను నారంభించి తుదకు సాష్టాంగపడ నవసరము లేకుండుటయు నమ్మహేశ్వరవాహనంబున కెదుర నున్న నిలువుపొడవు జాతిమీఁద రెండుదెసల సమాన భారంబు నిలచినచో నందిశిరంబు వంచుటయు, ద్వారంబు తెరచుటయు నగునని గ్రహింపఁ గలిగె. అట్లనే లోపలినుండి వెలుపలి కరుగుటలోఁ బాదంబాజాతి కొకదెసం బడుటచే సమాన భారంబు లేక తలుపు దానంతట మూసుకొనుటయు నెరింగె. ఇట్టి యంత్రం బుండు ననునాశ ప్రేరేప మరల నా శివలింగము వెనుక గోడ పరీక్షింపసాగెను; గాని యెంత కాలంబు శ్రమపడిన నెన్నియుపాయములు చేసిన నంతయు దారి గోచరింపకుండె. ఇంక ద్వారంబు లేదనియు నిదియొక గహ్వరదేవాలయంబనియు నిది యింతటితో సమాప్తి యనియు నిశ్చయించుకొని యామె యచ్చటనే కూరుచుండి పరధ్యానంబున మునింగె. పిదపఁ గన్నీరు కాలువలువాఱ తన దురవస్థను విచారింపఁజొచ్చె. కొంతవడికి విచారం బుడిగి దైవముం బ్రార్థింప మొదలిడె. చిట్టచివర కివన్నియుఁ బెనుక్రో[illegible]గాఁ బరిణమించె తన నిదురలం బట్టి యోచింప నిప్పటికి మూఁడు

నాలుగుదినంబులు గతించినట్లు తోఁచుచున్నది. ఇన్నిదినంబులు ప్రార్థించినను దైవానుగ్రహంబు రాదయ్యె. దైవంబనునతఁడున్నచో నిట్లిడుమలు గుడుచు నబలమొరలాలకించి సంరక్షింపఁడా? ఆశ్రితవత్సలుం డనియు నార్తశరణ్యుఁడనియు నతనికిఁ బిరుదులేల? నిర్గుణుఁడైనవాఁడు భగవంతుఁ డెట్లగు? అతండు విగ్రహరూపంబున నర్చావతార మెత్తనేల? ఇవ్విగ్రహంబు లన్నియు ఱాలుగాని గుణరహితంబు లగుటచే భగవంతు డెట్లగు? ఛీ! ఈ ఱాయి భగవంతుఁడట. అంతయు మిథ్య. ఇట్లు వితర్కించుచుఁ గ్రమంబున నతిశయించిన కోపంబు పట్టఁజాలక దిగ్గన లేచి యాశివలింగముఁ దీసి దూరమున విసరివైచి పానువట్టంబు వెఱికి యావలకుఁ ద్రోసె. ఆహా! ఏటివింత! ఆమె తెల్లపోయి నిలిచినది. చూడుము. ద్వారంబు తెరచి యున్నది.

"నేను కేవలము శిలనుగానుసుమా! శిలామయుండ నైనను నిక్కముగ దైవమునే" యన్నట్లు వెంబడినే ద్వారంబు దెరచుట కబ్బురంబు చెందిన యామె లెంపలు వయిచుకొని తనదుష్కృత్యంబునకుఁ బరితపించుచు మరల నప్పానువట్టంబును దెచ్చి యథాస్థానంబున నుంచె. కాని చూఁడు మల్లదె తలుపు మూసికొన్నది. దీనితో నామె కొక యూహ జనించినది. నంది యెదుట నమస్కారంబువలెనే లింగమునకు భంగమొనర్చుటయే ద్వారమునకు కీలుగాఁ దెలిసెను. ఆ లింగమును పానువట్టంబును మరల శక్తికొలంది యూతమునకు

దొర్లించి మఱియొక దేవదారుకాష్టంబును వెలిగించుకొని యానవీన గుహాంతరముం జొచ్చెను.

ప్రకరణము—12

పర్వతబిలంబున నట్లు లక్ష్మీబాయి శ్రమంపడుచుండ నింతలో పిండారుల నొకసారి చూచి వత్తము. పిండారీ సైన్యము లమరావతి విడిచి యప్పుడే చాలదూరము మరిగెను. ముందరుగుదండు గ్రామంబున సకలధనకనకవస్తువాహనాదులను కొల్లఁగొని యేనుఁగులమీఁదను లొట్టియలమీఁదను నయిచుకొని పోవుచుండ వెనుకఁ జనుదెంచు వారు ధనంబు నాభరణంబుల లేమికి రోష పరవశులై జనులను చిత్రవిచిత్ర హింసలం బెట్టి బాధించుచుండిరి. అమరావతి విడిచిన నాలవ నాటికి గోదావరీ నదిమీఁద నున్న నందూరుఁ జేరి దానిం దోచుకొనిరి. అచ్చట నున్నయొక నావలో నదిని దాటుటకు వలనుపడనందున గంగా కయరు వఱకు నుత్తరపు టొడ్డున నడిచిరి. వారు విన్న ప్రకారమే యచ్చట నావలున్నవి. వాటిలో సరకులు సామానులు పడవైచి దాటించి సైనికు లందఱు గుఱ్ఱంబులను నదిలోనికిఁ ద్రోలి యీఁదుకొని యావలకా నూఱు మంది గూడి యా గ్రామంబును రక్షించుకొనఁ జూచిరిగాని వారికి బుద్ధిచెప్పి యందుఁ బ్రవేశించిరి. కొల్ల ప్రారంభమైనది. అమీరాలీయు నతనిదండును పురుషులను భ

పెట్టియుఁ గొట్టియు స్త్రీలశరీరంబులం గలభూషణంబు లెల్ల నిలువఁబెట్టి దోఁచుకొనిరి. పిదప నింటిలోనున్న పెట్టెలు యజమానులనుండి బలిమింజేకొన్న తాళపుఁ జెవులతోఁ దీసియుఁ బగులఁగొట్టియు నందున్నవిలువగలవస్తువులను ధనంబును దీసికొని పోయిరి. అట్లు వారు చనుచుండ నవ్వీథిలో నొకగొప్ప మందిరమునుండి భయబాధలవలనఁ దీవ్రంబయిన రోదనములు వినవచ్చెను. అమీరాలీ వెంటనే తురంగము దిగి తన పరివారమును వెంటఁబెట్టుకొని యాగృహంబులోని కరిగెను. అక్కడ నతనికిఁ దృష్టిగోచరంబైన దేమనివర్ణింప నలవి యగు?

అచ్చట ఘోరహింసాయత్తుఁడై గఫోరుఖాను పదుగురు సైనికులతో నుండెను. వెచ్చని నెత్తురులోఁ దొప్పదోఁగుచు మూఁడువిగతప్రాణంబు లగుశరీరంబు లాపుడమింబడియున్నవి. అందులో నిరువురు చక్కని యువకులు; తక్కినది వయసుముదిరినస్త్రీ. గఫోరుఖాను నెదుట నిరువురు సైనికుల చేతులలోఁ బట్టుఁబడి యొక మాననీయుండగు పురుషుఁ డుండెను. ఇంతలో నిదివరలో నొసంగిన గఫోరుఖాను నానతి ప్రకారము భటుండొకఁడు గుఱ్ఱమునకు దానాపెట్టుసంచిలో సగమునకు వేడి బూడిదె నించి తెచ్చి వానిమూతికిఁ గట్టెను. ఊపిరి బిగఁబట్టకుండుటకయి చెంత నిలిచిన యింకొకఁడు కత్తి పిడితో యా ముదుసలివానివీఁపుమీఁద గ్రుద్ద నారంభించెను. పాపమా పురుషుఁడా యూపిరిపట్టు తప్పి శ్వాసముఁ

ద్రిప్పకొన బూడిద నోటినిండ దూఱి గొంతుకం జుట్ట దగ్గు వచ్చెను. ఆదగ్గులో బూడిద యంతయు గొంతుకలోని కేగి శ్వాసమును నిరోధించె. ధనం బెచ్చటఁ దాచితి వని ఖాను నతనిపదుగు రనుచరులు నెంత చెవులలో నఱచినను వారి ప్రశ్నలకుఁ బ్రత్యుత్తరం బీయఁజాలఁడయ్యె.

సౌందర్యవతులగు మువ్వురు జవ్వనులు తక్కిన కొందఱు సైనికులతో వృథా కలహంబునఁ దగిలియుండిరి. వారి యూడిన కట్టువస్త్రములును, చిఱిగిన రైకెలును, ఆకసము ప్రతిధ్వను లీనునట్లు పుచ్చు నాక్రోశములును నింతకు ముందే వారికి సంప్రాప్తమయిన దురవస్థను చెప్పక చెప్పుచున్నవి. ఇదంతయుఁజూడ నమీరాలీకి గుండెలు జాలిచెందెను. కాని యేమి చేయఁ గలఁడు? ఒఱనుండి ఖడ్గంబర వెరికినను నతఁడు బహిరంగముగా నాదురాత్ము నెద్దియుఁ జేయ సాహసింపఁ జాలఁడు. అతఁడు వీనికిఁ బై యధికారి. అప్పుడు వానిని వానియనుచరులను వధించినచో నవ్వార్త సేతువునకుఁ దెలియక దాగదు. తెలిసినచో వానియవస్థ యడుగనేల? కనుక యాక్షణకోపంబు నాపుకొని వానిం దరియ నరిగి యాఘోర కృత్యంబు నుండి వాని దృష్టి మరలింపఁ బ్రయత్నించెను.

అమీ,— రా, రమ్ము. ఖాన్ సాహెబ్! ఈ ప్రాంత మందిరముఁ జొచ్చుటకు గృహస్థులందరు నాకడ్డమై నిరోధించిరి. నీవు నీ పరివారముతో శీఘ్రము చనుదెంచి మితపరివారయుతుండనగు నాకు సహాయ మొనర్పవలె. ఇన్షలా! దా

న్నితో మనలకందఱకు నమితఫలంబు చేకూఱు. ఆగృహస్థులు భాగ్యవంతులగుటచే నయ్యిల్లు ధన భూషణములతో నిండి యున్నదందురు.

గఫో— ఇంచుకతడ వుండుము. ఇచ్చట చమత్కారము జరుగుచున్నది. ఈపాపిష్టులు దూసినఖడ్గములతో మమ్మెదిరింతురట. ఒకతుచ్ఛుఁడు కత్తివ్రేటున నాకరంబున నెట్లు గాయంబొనర్చెనో చూడు. అయిన మమ్మేమిచేయఁ గలరు? దురాత్ములు వారందఱు నాఖడ్గంబున నిహతులై యిచ్చటఁ గెగిపడిరి. వారితల్లియు వారితోసరిగె. నాభృత్యులు వారిభార్యలతో సరససల్లాపంబుల వినోదించుచున్నారు. నేనో, చూచితివా, యీముసలి మూర్ఖుని నోటినుండి తీయఁగలిగినంత తీయఁబ్రయత్నించుచుంటి. కాని జ్ఞానము తెచ్చుకొని న్యాయంబునకు రానందున నించుక వేఁడిబూడిద రుచిచూపుచుంటిని.

అమీ.— ఇచ్చటకు వానివద్ద నేమియు లేదు బహుశః. ఎట్లయినను నోటిమీఁద నాసంచి యున్నంతసేపు వాఁడు మాటలాడఁజాలఁడు. కనుక దానిం దీయించుము. వాఁడేమి చెప్పునో విందుము.

గఫో.— అట్లే కానిమ్ము. అయినను వాఁడేమియుఁ జెప్పఁడు. చూచెదవు గాక.

అమీరాలీ యాముసలివాని వెనుక నున్నపిండారిని, సంచి తీసివేసి వానిగొంతు కంతయు భస్మపూరితం బగుటచే

నీరంబుఁ దెచ్చి యిమ్మని చెప్పెను. అట్లనే దానినూడఁదీసి యాగదిలో నొకమూల నున్ననీరంబుఁ దెచ్చి వానినోటి కాతఁ డందిచ్చెను. కాని యాపురుషుండు హిందువును బ్రాహ్మణుండు నగుటచే నసహ్యముతో నద్దానిని తిరస్కరించెను. వాని యాసైగను జూచినతోడనే ఖానునకు మఱింతకోపం బతిశయించె.

గఫో— త్రాగుము. లేకున్న నీగొంతుకలో బలవంతముగఁ బోయకున్న నల్లాతోడు! గోమూత్రం బతిపవిత్రంబను కాఫరుతుచ్ఛుఁడవు. అట్టి నీవు మహమ్మదీయహస్తంగతమగుజలంబును తిరస్కరించెదవా?

వృద్ధు— ,,క్రూరఘాతుకపిశాచమా !,, అని గొంతు కమిన్న స్వరంబునఁ దిట్టి యిట్లనియె, ,,నీచేతినుండిగాని నీ మతస్థులనుండిగాని త్రాగినజలము నాశరీరమునకు విషతుల్యము. మీయట్టిక్రూరాత్ముల నంటిన నాశరీరభాగమును గత్తితోఁ గోసివైచినఁగాని పాపంబు ననదు. అయ్యెడ నట్లు నాతనయుని శరీరంబునుండి ప్రవహించుచున్నరక్తంబునైనఁ ద్రాగెదఁ గాని యిట్టి యపవిత్రము నంటను.

గఫో— ఓహో! అట్లనా? సరే దానినె త్రాగెదవు లెమ్ము. అరే, సముందుఖాన్! ఆగోడమూల నొకపాత్ర మున్నది. దాని యంచువఱకు నించి తీసికొనిరమ్ము. ఈముసలిమతద్వేషి దాని నమృతమట్లు జుఱ్ఱుకొనును.

అమీ—ఆగుమాగుము; అట్టి యమానుషకృత్యంబు నాచరింపకుము.

గఫో—నీవడ్డురాకుము. మీర్ సాహేబ్ ! మనము స్నేహితులము—అట్లనే యెప్పటికి నుందము; కానినాయుద్యమమునకు భంగంబు దలఁచితివేని మనకు జగడంబు పొసఁగి తీరును. స్వర్గ్య జలంబుకంటె నిదియే శ్రేష్ఠంబని యాతుచ్ఛుఁడు పలుకలేదా ?

సమందుఖాన్ కుమారుని వెచ్చనిక్రొన్నెత్తురుతో నించి యాఘోరపాత్రముం దెచ్చి తజ్జనకున కొసంగి యపహాస్యమునఁ గేలుద్రిప్పుచు "త్రాగుము! ఇది గంగానదీతీర్థం బని యెంచి మ్రింగితివా సమస్తకలుషములు నశించియజ్ఞానంబు బాసి జ్ఞానసంపన్నుండవై నీధననిక్షేప మెచ్చట గుప్తపఱిచితివో త్వరలోఁ జెప్పఁగల" వనెను. గఫోరుఖానుఁ డీయుక్తికిఁ బకాలించి నవ్వెను. వృద్ధుం డసహ్యముతో వారిదెస నుండి దృష్టి మరలించుకొనెను. ఆయాసపడుచున్నట్లు వాని జూ మ్మెగసిపడుచుండె. అంత మరల గఫోరుఖానుఁడు "కాలయాపనవలనఁ బ్రయోజనము లేదు. నీకటారితో వాని నోరు దెరచి యాపాత్రెడు వానినోటం బోయు"మని ప్రేరేచె.

హా ! యెంతఘోర మెంతఘోరము ! అట్లనేగావించెను. అకటా ఘోరరాక్షసులారా ! పురాణగాథలఁ జెప్పిన రాక్షసు లెక్కడివారలోనా ? మన దేశంబునందలివారలే. మీవంటి ఘాతుకజనులే రాక్షసులు ! మీరలే యిక్కాలపు

రాక్షసులన సందేహమేమి ? పాప మావృద్ధునినోట రక్తము బోయుటయే కాదు; వానినోరు బలిమిని దెఱచుటచే వికృతముగాఁ బెదవులంగోసి దవుడను చీల్చివైచిరి.

గఫో—ఇప్పుడు చెప్పు. నీబంగారమంతయు నెచ్చట దాచితివో. ఈమూర్ఖపుపట్టున నేమియు లాభము లేదు. నీప్రాణము నాచేతిలోనుండుటయు, నొక్కవ్రేటుతో నీకంఠమునుం దానీచులు చన్నయమకూపంబున కంపఁగలననియు నెఱుంగవా ?

వృద్ధు—కొట్టు కొట్టుము ! నీదు ఖడ్గనిశాతి కెదురు చూచుచుంటి. నేను వృద్ధుఁడను; మరణింపనర్హుఁడను. ఇంకయు నాలసించెదవేల ? కొట్టుము !

గఫో—బంగారము ! ధననిక్షేపము ! చెప్పు మేయెడఁ బెట్టితివో. అరే ! నీకు మతి పోయినదా ? సమందుఖాన్ ! మీలోఁ గొందరీమందిరంబంతయు ననుమానాస్పదంబైన చోనెల్లఁ ద్రవ్వి ధనం బెచ్చట నున్నదో వెదకి పట్టుఁడు.

వృద్ధు—నావద్ద ధనంబేమియు లేదు. ఆసంగతి మొట్టమొదటినుండియుఁ జెప్పుచునేయుంటినిగాని మీరు వినకుంటిరి. మావద్దనున్న దేదో మీరు దోచుకొనిరి. మాపెట్టెలలోని స్వల్పధనభూషణంబు లపహరించిరి. అయిన నింకయు మీకత్యాశాతృష తీరినదికాదు. నాదారాపుత్త్రులం జంపితిరి. నాకుమార్తెల మానభంగంబొనర్చిరి. అందఱను జంపుఁడు. మీకెంతేని కృతజ్ఞులమై యుందుము. నన్నుఁ గూడఁ బరిమార్పుఁడు.

గఫో—వినుఁడు వానిమాటలు ! మనల నెగతాళి సేయుచున్నాఁడు ! సామ్యము చెప్పినట్లు వృద్ధునకుఁ బుద్ధి దుష్టము! చమురుం దీపికయుఁ గొని రండు. ఈకట్టకడపటిపరిశోధనకుఁ గూడ నతఁడు చెప్పకుండునేమో చూచెదము.

ఈసమయమునఁ ననేకులు పిండారు లయ్యింటఁ బ్రవేశించిరి. అమీరాలీ చేయునదెద్దియు లేక యూరక నిలిచి యంతయుఁ జూచుచుండె. ఆ ఘోరకృత్యంబుల కతనిమనం బెఱియుచున్నది. మాటిమాటికిఁ బయికుప్పొంగుచున్నతీవ్రక్రోధమంతయు సహించుకొనుచుండె. గఫోర్ ఖాన్ చేయఁదలచుకొన్న దంతయుఁ జేయనిమ్ము. అతని విధివశంబునకె యిట్లు త్వరపడుచున్నాఁడు. కొందఱా మందిరపుగోడలు కూల్చుచున్నారు; మఱికొందఱు నేలయంతయు ద్రవ్వి వెల్లగించుచున్నారు.

కొంతసేపటికి చమురుం గొనివచ్చిరి. శవములమీఁది ధోవతులనుండి పొడిపీలికలు చింపి తెచ్చి చమురులో ముంచి దట్టముగ నమ్ముసలివాని వ్రేళ్ళకుఁ జుట్టి నలువురుభటులు లాతనిం బిగ్గఁబట్టుకొని దీపిక వెలిగించిరి. గఫోరుఖాను పండ్లుగొరుకుచు ,,ఇది కడపటిసారి. నీకరంబుల కెట్టివిపత్తు మూడనున్నదో యెఱుంగుదువుకదా. కనుక శీఘ్రముగఁ దెలుపుము లేదా యవి కాగడాలుగాఁ జేసికొని యేచీఁకటిగోడగొందెనో దాఁచుకొన్నధనంబు వెదకి పట్టుకొందు" మనియె. అందున కావృద్ధుండును ,,మీచేతనైన దంతయుఁ జేయుఁడు. నన్ను

చంపనూ చంపరు? నాహింసవలన మీ కెవ్విధంబునైనఁ దృప్తికరం బైనచో నట్లేకానిండు. స్వర్గరక్షకుఁ డైన నారాయణుఁడు నన్ను మీబారిం బడఁద్రోసె. పూర్వజన్మంబున నేనెట్టిపాపం బొనర్చితినో, దాని నిపు డివ్విధంబున నన్ననుభవింపఁ జేయుచున్నాఁడు. ఇదంతయు నతఁడు సల్పుచున్నవాఁడుగాని మీరుగాదు. మిమ్మనవలసిన పనిలేదు. నాకరంబులు బాహుమూలంబులవఱకుఁ గాలినను నే నేడువను. నానేత్రంబుల నీటిబొట్టయిన రాదు. దురాత్ములు ! మీమొగంబుల నుమిసినం బాపములేదు. పుణ్యముకాని" యని సాహసవచనంబు లాడి తుట్టతుద గఫోరుఖానుని మొగంబున నింతరక్తసమ్మిళితనిష్ఠీవనంబు పడ నుమిసెను.

,,దీప మంటించుము ! అంతకంత కీముసలిపిశాచికిఁ గాఠిన్యంబు హెచ్చుచున్నది.,, యని భూరిమద్యారక్తంబున త్రినేత్రునివలెఁ జూపట్టుచు గఫోరుఖానుఁ డఱచెను. వెంటనే వానివ్రేలిపీలిక లంటింపఁబడినవి. నలువు రాతనిం గట్టిగాఁ బట్టుకొని జ్వాలలతీవ్రము నతిశయింపఁజేయుటకై బలవంతమున వానికరంబులు క్రిందికిఁ జాపంజేయుచుండిరి.

కట్టా ! ఎంతజాలికరము! వ్రాయుటకైనఁ జేయాడకున్నది. కాని వారిదౌష్ట్యం బెంతఘోరమో చదువరుల కెఱుకసేయఁబూనిన మనము వెనుకదీయుట పాడి గాదు. మాటిమాటికిని కాగడామీఁదవలె చమురుపోయుచుఁ బెంచుచున్న యాజ్వాలలక్రౌర్యంబునకు వ్రేళులమాంసంబు బుస్సు

మనఁ జొచ్చె. తనశక్తిసామర్థ్యంబున నవ్వేఁడిమికిఁ దాళఁ జాలనా యనుకొనెను; కాని దావానలంబు పగిది కారుకొనెడు కీలానలజ్వాలల కెవ్వనిశరీరము లోరిమిపట్టఁగవు? అతని రోదనంబు హృదయభేద్యమై జాతినిసహితము కరగించుచున్నది. అయినను గఫోరుఖాను లక్ష్యపెట్టఁడయ్యె. తన యెదుట నట్లు సహింపఁజాలని బాధచే విలపించు నవ్వృద్ధునిపై దృష్టి నిగిడించి పిశాచహాసంబునఁ బఁడ్లికిలించుచు ‘‘ధనం బెచ్చట దాచితివో చెప్పెదవా చెప్పవా,; యని సారెసారె కడుగుచు నతఁ డుండెను. కాని యావృద్ధుఁడు క్రమక్రమంబున నోరుడిగి సొమ్మసిల్లినపిదప స్మృతిదప్పి నేలంగూలెను.

‘‘పాపం జంకితివి. అల్లా మొగంబు చూచి వానినట్లుంచుము. మన మేఁగుదము రమ్ము. ఇంకేమిచేసెదవు? అతని వద్ద ధనము లేనేలేదో, యున్నను నీయనొల్లఁడో,, యని అమీరాలీ వాని బుద్ధి త్రిప్పుటకై వచించె. కాని యతనివచనంబులు వినిపించుకొనకయె ఖానుఁడు ‘‘ఈమూర్ఖునికూఁతు లెచ్చటనున్నారు? వారి నియ్యెడ కీడ్చుకొనికండు. ధనముండి తీరవలె ఎచ్చట నున్నదో వారి నడిగెద,, నని యఱచెను. కాని వారుగూడ మరణించిరి! కట్టా, వారును వధింపఁబడిరి. ఆప్రక్కగదిలో రక్తప్రవాహంబునఁ దేలుచు నిరుశవంబులును బడియున్నవి. ఈవర్తమానము ఖానునకుఁ దెలిపిన తోడనే యతఁడు వేయిరెట్లు కోపోద్దీపితమనస్కుఁడై వన్యమృగంబుపగిది దంతములు కొఱుకుచు చూచుట కతిభీకరస్వరూపుఁడై యుండె.

ఇంతలో మొగంబునను కరంబులను నీరు చల్లగా వృద్ధుండించుక స్మృతి దెచ్చుకొనెను. అతఁడు మెల్లగా లేచి కూరుచుండి తనచుట్టును పిచ్చివానివలెఁ జూచి పిదప మోచేతులవఱకు గాలిన తన మొండెములను జాలిమై కనుంగొనెను. తనచుట్టు మూఁగియున్నవారలు నరులా పిశాచములా? నిక్కముగ నరులుగారు రాక్షసాధములు! ఏలనన వాని యాకృతికి వాని స్మృతిరహితాంతిమచేష్టలకును నవ్వసాగిరి. గఫోరుఖాను ఖడ్గంబున వానిం గొట్టి ‘‘చెప్పు! ధనం బెచ్చట నున్నదో చెప్పు రా. చెప్పవేని నిన్నింకయు హింసించెదము. చెప్పు,, మని యడిగెను. కాని యతండు మాటాడఁడయ్యె. ఇదివఱకే యరసచ్చియున్నవాఁడు. ఖానుఁడు వెండియు కత్తి దూసి ‘‘చెప్పెదవా లేదా?,, యని గద్దించుచు దాని నతని శిరంబు మీఁదికెత్తిపట్టెను. ఆముదుసలి పెదవు లించుక చలించి చిఱునవ్వుపుచ్చిన ట్లయ్యె. పిదప కనులాకసంబునకుఁ జూడసాగె. కాని సుంతయు మాట వెలువడలేదు. ఖడ్గంబు పైకెత్తికొని జడించుచున్న గఫోరుకాను ప్రత్యుత్తరము లేమికిఁ గోపించి నంత నయ్యాయుధము శక్తికొలంది నతనిశిరంబునఁ బడి రెండు చీలికలుగా కొనర్చెను. అతం డవ్వెంటనే ప్రాణంబు విడిచె నని వేఱ చెప్పవలెనా?

హా మహాపాతకులారా! పిండారిహాతకులారా! మిమ్ము నిట్టివిధంబున హింసించు మారకు లెవ్వరైన బయలువెడలుదురా? మీరేనాఁటికైన నిక్కట్టులు గుడువకుందురా?

మిమ్మిట్టి దుష్కృత్యములకుఁ బ్రేరేచి, రాజ్యములు పాడఱి యడవు లగుచుండు, బ్రజానీకంబు సౌఖ్యంబులు గోలుపడి ప్రాణమానంబులం దాసవదలి మృత్యువుం దలపడుచుండ, నెద్దియునెఱుంగమి నటించుచుఁ దనుతమ నానావిధదుర్గంబులం గేళీవినోదముల హాయిగఁ గాలంబు పుచ్చుచు మహారాష్ట్రశూరాగ్రగణ్యముఖ్యులు మిముంగాపాడ శపథంబు వట్టి యుండుటంగదా మీకింత కండకావరము! మీరును మీ ప్రోత్సాహకర్తలకును ఆంగిలేయులే మార్గకులు! మీయెడ గౌరవంబు త్యజించి రక్షణోపాయంబు వెదకికొనుచున్న ప్రజానీకమే యిమ్మిశ్కట్టుల గుఱుపువారు. మీచేష్టలవలన మీపరిపాలితుల కెంతదూరు లగుచుండిరో యెఱుంగరుగదా. గఫోరఖానపిశాచమా! నీయంతిమకాలం బాసన్నంబగుచుండుట నీవయెఱుంగవుసుమీ. ఏలనన ఘోరకృత్యములన్నియుఁ గన్నులారఁ గాంచిన అమీరాలీ కృతనిశ్చయుండై ప్రతిజ్ఞవట్టి మందిరమునుండి వేగ వెడలిపోయెను.

ప్రకరణము:—13

దీపికాసహాయంబున లక్ష్మీబాయి సోపానంబులు దిగి తద్ద్వారంబున నరుగసాగె. దీపికాకాంతులు నలుదెసలు ప్రసరింప నాగుహ నరులచేతఁ దొలువంబడినట్లు స్పష్టము సేయుచుండె. అయ్యది క్రమక్రమంబుగఁ గ్రిందికేటవాలునదిగుచు

నెంతనడిచిన నంతము లేనట్లు సాగుచుండె. అట్లొకగడియ యని యామెయూహింపఁ గలిగినంతసేపు నడిచినను నింకయు తుదలేక భూగర్భంబునఁ జొచ్చుచున్న పగిది నరుగుచునే యుండె. కట్టకడపటి కాగుహ సాంతమైనట్లు కనుపించె. దిట్టమైన ఱాతిగోడ యడ్డంబై ఇఁక మార్గమున్న యానవాలైన లేకుండెను. ఇచ్చట నందిగాని లింగముగాని మఱియొకవిధమైన విగ్రహముగాని లేమ. ద్వారంబున్నయెడల నట్టిదేదైన నుండుట సహజము. అయిన ననుమానము పట్టఁజాలక యా పొలఁతి యడ్డుగోడను సూక్ష్మదృష్టితోఁ [illegible]ి కరంబున నెల్లెడఁ దడిమి నొక్కి చూచెను. కొంతవడి కాకరంబొక గుండ్రని చిన్నఱాతిమీఁద నొక్కినంత యాగోడలోనుండి చిన్నతలు పొండు తెఱచెను. సంతసంబున నామె యాద్వారంబును జొచ్చి మరల నడువ నారంభించె. ఆద్వారంబు తనంతనదియే మూసికొనెను. ఈక్రొత్తబిలంబున సోపానపంక్తిదిగి పదినిమేషములపాటు చనినంత నింకొకద్వారంబు తలుపులేకయే చూపట్టె. అచటినుండి మార్గంబు సన్ననై మోచేతివలపుగాఁ దిరిగి చనియె. పిదప నేఁబదిమెట్లెక్కిపోవునంత మరల నొకగోడ యడ్డంబై కనుపట్టె. కాని కడపటిమెట్టున కాలూదినంతనే యందలిద్వారంబు తెఱచికొన గుప్పున నేతెంచిన పరిమళమిళితపవనంబునకు దీపం బాఱిపోయి తేజోమయంబైనపట్టపగలిటి వెలుంగు కన్నులకు మిఱుమిట్లు గొలిపెను. అయ్యకస్మాత్తున కామె దిగ్భ్రమ చెంది నిలుఁబడి కొంతవ

డికి సేదదేఱెను. ఇట్టియంత్రములతోడి యీశిల్పరచనాచాతుర్యంబున కబ్బురంబంద సాగె.

ఈద్వారం బొకచిన్న గుహలోనికున్నది. ఆమె వెనుకకుఁ దిరిగి చూచెనుగాని తలుపెచ్చటను గానరాలేదు. అంతయు ఆలమయంబైనది. ఈగుహ కెట్టయెదుట సాంద్రంబైనవృక్షలతానికుంజసముదయం బున్నది. పైకిఁజూడ నాకసంబంటు పర్వతరాజంబులు నేత్రభీకరంబులై యుండె. గుహ చెఱలోనుండి తప్పించుకొని వెలువడి యరణ్యంబునఁ జొచ్చితిననియు నింక నిరాతంకముగఁ తనదారిం బోవచ్చుననియు నామె సంతసించుచు నావృక్షసమూహముం గడచి చనునంత నత్యద్భుతంబగువింత యామెకెదుట నేత్రపర్వంబు గావించె.

త్రికూటం బనిపేరుగాంచిన యామూఁడుపర్వతముల మధ్యంబున నొక మందిరంబు చూపట్టె. ద్వారంబులు తెరచియే యుండుటచే నామె యందుఁ బ్రవేశింపఁ గలిగెను. ఎల్లెడ నిర్జనమై యుండె. మునుపటికంటె నబ్బురంబు లగు విషయంబులు దృష్టిగోచరంబు లగుచుండె. గోడలపైని చెక్కఁబడిన రామాయణయుద్ధవిషయికప్రతిమలు పరీక్షించి యింకొకద్వారంబు దాఁటి లోనకుం జన నందుఁ బ్రాకారంబున సప్తర్షులును మౌనముద్రాంచితులై మాలాధరులై తపోనిష్ఠసమాధినిమగ్నులై గానుపించిరి. మఱియొక ద్వారంబుగడచి చనునంత అష్టదిక్పాలురును తమతమ పరివారములతోఁ దమతమ దిగ్భాగంబులఁ గావలి యున్నవారు. ఈవిచిత్రంబునకును

శిల్పనైపుణ్యంబునకును నలరి మూఁడవద్వారంబున నరిగెను. ఆచిన్నప్రాకారంబున మధ్యభాగంబునఁ జిన్న గర్భాగారంబును దానిచుట్టు సకలదేవతలును బ్రాహ్మణులును వేదఘోషంబుల స్తుతిపాఠంబులు సలుపుచున్నట్లు నిలిచి యుండిరి. గర్భాగారంబున నిలువున నిలిచి, చర్మాంబరధారియు, సర్పహారియు, చంద్రమౌళియు, రుద్రాక్షమాలికాలంకృతియు భస్మలిప్తశరీరియునైన శివవిగ్రహంబుండె. ఎదురుగా నాలుగుపాదంబులు నేలమోపి తదేకధ్యాన పరాయణమైననందియుఁ గలదు.

చర్వితచర్వణంబుగా నివ్వింత లన్నియుఁ జూచినది, తనివి దీరఁ గనుంగొని నూతనవిషయంబులు గమనింప నందుండి వెలువడివచ్చె.

ఈదేవాలయంబు మూఁడుపర్వతముల మధ్యనున్న మిట్టప్రదేశమున నున్నది. దీనికెదుట సింహద్వారమునకు దిగువంగల ప్రపాతంబున గలగలరవంబుతో నిర్ఝరము ప్రవహించుచు, నతినిమ్నంబై వెడల్పుగలదై నిమ్నిట్టప్రదేశమున కగడ్తయై చుట్టుకొని యున్నది. మందిరప్రాకారపుగోడలు కోటబురుజులవలె సంరక్షణార్థమై నిర్మింపఁబడ నది దుర్గంబువలెఁ గూడఁ దోఁచుచుండె. ఈప్రాకారపుగోడ ననుసరించి పెద్దశాలయు నందు గదులునుం గల్గవు. అన్నియుఁ బాడువడి ధూళిధూసరితంబులై యుండె. విచ్చలవిడి నచ్చటి వినోదంబులు గనుంగొనుచుం జని ఫలపుష్పమంజరీకలిత నానావిధ

తరుబృందంబును నిర్ఝరప్రవాహకోలాహలబధిరీకృతరోదోంత
రాళంబును, శుకపికశకుంతసంతానసంకులంబును, బహుశిలా
కంటకావృతంబును, బహువిచిత్రాకారంబును నగు నప్పర్వత
దరీభాగంబునగ్రస్థలంబున కేగి క్రొన్ననతీవశందిరులఁ జొచ్చి
యుయ్యాల లూఁగి, గుప్పుగుప్పునఁ దావు లుప్పతిల్లు కప్పు
రంపుతిన్నె లెక్క యనఁటిపండ్లు భుజించి, యెడలేక కురియు
విరితేనె ద్రావి, గొజ్జంగిగీటివాగులం జేతులు జాడించి తదీయ
చిత్రంబుల కలరుచుఁ బ్రకృతిస్వభావంబును గొనియాడఁ
దొడంగె.

అకట నా,రికము? నాగరికం బన నర్థమేమి? మన
నాగరికత పూర్వకాలమందుఁ దెలియని నూతనవస్తువుల
నిర్మించుజ్ఞానమును పొందియున్నదనుట నిస్సందేహము. కాని
మన కిపుడు తెలియరానివి పూర్వుల నాగరికత్వసంపదలో
నెన్నివస్తువిషయము లున్నవో? మఱియు మన మిక్కాలం
బున నాగరికత యని యాత్మస్తుతితో నెద్దానికి గర్వంబు
సూపుచుంటిమో యయ్యది పూర్వకాలికులకు వారు పర
లోకమునుండి వచ్చి యించుక గాంచినచో, ననాగరికతగాఁ
దోఁచక మానదేమో యెవరు చెప్పఁగలరు? ఆకల్పాంతము
నిశ్చలముగ నుండునట్టియు మనోరంజకములును లోచనా
నందకరములు నగు నట్టియు నప్పటి దేవాలయాది నిర్మాణం
బులవంటి బ్రహ్మాండములగు కట్టడముల నిప్పటినృపాలుం డెవఁ
డు నిర్మింపఁ జేయఁగలఁడు? ఇప్పటి శిల్పకారుం డెవ్వఁ డట్టి

నైపుణ్యంబును జిత్రింపఁ గలఁడు? ఆహా! తొలికాలపు టనా
గరికత! అది యనాగరికతయే యని యిప్పటి నాగరిక
యుగంబునందలి విద్యాప్రవీణత యెట్లు తమసామ్యమును
బొందఁగలుగునో చూచెదముగాక యనునట్లు తృణీకరణం
బుగా జ్ఞాపకార్థమై తన్నిర్మాణంబులు పాదుకొనియున్నవి.
అయినను బూర్వకాల బ్రహ్మాండకార్యములం గాంచినపుడు
తానీపర్వతమధ్యసీమకు రాకపోకలకైన గహ్వరమార్గ మిట్టి
విద్యాప్రవీణత సూపుటొక యబ్బురమా? కర్నాటదేశంబున
శ్రీరంగక్షేత్రమందలి దేవాలయంబును గాని, వింధ్యపర్వ
తంబులలోని స్వయంప్రభా గహ్వరంబునుగాని, శతద్వారం
బులుగల తీబుసునగరంబుగాని చూడుము. వెంగలితనంబున
మనమనాగరికం బనియెంచుపూర్వయుగంబులనుండియే యున్న
యిట్టి యనాగరికతచిహ్నంబు లిప్పటికిని చెక్కుచెదరక భావ
లయ మెల్లెడఁ బ్రతిస్థలంబునఁ బెక్కులుండుటఁ గందుము.
అక్కార్యంబు లేకాలంబున జరిగినవో, యందుపయోగించిన
యంత్రసాధనంబు లెట్టివో యెవ్వరును చెప్పఁజాలరు.
కావునఁ బూర్వకాలంబున నిప్పటికంటె నత్యాశ్చర్యకరంబగు
నాగరికత ప్రబలియుండి యది క్రమక్రమంబున నడుగంటు
టలో కొన్నికొన్ని చిహ్నంబులను మనలకై దిగవిడిచిన దనుట
నిస్సంశయము. కనుక యీగహ్వరమార్గంబు నీరహస్యదేవా
లయంబుం గుఱించి విపరీతభావంబుఁ జెంద నవసరంబు లేదు.
జైనమతస్థులకు స్వాభావికంబులైన నిర్మాణములలో నిది

యొకటి. ఇట్టిదేవాలయంబులను పర్వతంబులలోఁ బలుచోట్ల వారు నిర్మించిరి. వీటినే మనవారలు గుహాలయంబు లని పిలుచుచున్నారు.

ఇట్లు లక్ష్మీభాయి తలపోయుచుఁ జెఱలాడుచుండు నంతఁ గొండొకవడికి మనుజస్వరంబు లామెవీనులకు సోఁకెను. ఈనిర్జనప్రదేశమున నెవరుందురా యని యాలోచించుచు నొక పొదరుటీరంబుమాటున దాఁగుకొని యాదిక్కున దృష్టిఁ బఱపి పరిశీలింపసాగె. తానగ్రంబున నుండుటచేఁ గ్రిందివారు తనకుఁగానుపించరైరి. కాని స్వరంబు లంత కంతకు నుస్పష్టంబు లగు చుండుటం జేసి తన్ను వారు సమీపించుచున్నట్లూహించె. అంత సహదేవరావుకంఠస్వరంబును గుర్తింపఁ గలిగె.

సహ—ఇప్పటి కన్నిచోట్లను వెదకితిమి. ఎందును గానరాదు. ఏమై యుండు? ఆతుచ్ఛులు నాయానతి నతిక్రమించి యామెను విడిచిపుచ్చనోపు.

భటుఁడు—దేవరయాజ్ఞ వ్యతిరేకించినఁ దమకుఁ బ్రతుకు గలదనుకొందురా? స్పష్టముగ వా రగ్గుహాలోనికే యామెనుద్రోసి వచ్చితిమని చెప్పిరి. ఆగహ్వారమార్గమర్మముం దెలిసికొని యామె పాఱిపోయి యుండనోపు.

సహ—ఆ కీలామె కనిపెట్టఁ గలిగె నని నీకు గట్టి నమ్మకమేనా? క్రొత్తగా నందుఁ జొచ్చినదాని క దెట్లు తెలియఁగలదు?

భటుఁడు—కీలామె గనిపెట్టె ననుట కిదివరకు నాచెప్పినవిషయములే ప్రబలనిదర్శనములు. ఈరహస్యం బెఱిఁగిన మనవారలు లింగముం గదపరు. ఆకృత్యం బవసరము లేకనే ద్వారంబును దెఱచికొనఁ గలరు. ఇప్పు డాలింగము యథాస్థానంబున లేకుండుటచే ద్వారంబు తెరవఁబడెననుట స్పష్టము గదా. అది యామెవల్లనే జరిగియుండు.

సహ—అట్లు నిశ్చయించినను నియ్యాగడ్త దాటిపోలేదు గనుక యీమధ్యప్రదేశముననే యుండవలెఁ గదా.

భటు—ఒకమర్మముం గనిపెట్టఁగలిగిన యామె రెండవదానింగూడ గ్రహింప లేదని యెట్లు చెప్పగలము. అయిన నియ్యగ్రంబునకుఁ జేరుచుంటిమిగదా. ఇందుండి నిదానంబునఁ జూచిన నదియుఁ దెల్లంబగు. అయిన నయ్యారంబు నందలి తెలుపేమైయుండు?

సహ—అగు నదికదలినది గూడ, ఏదైనజంతు వందు దాఁగియుండనోపు. జంతువైన నియ్యెడ కరుదెంచునా?

లక్ష్మీబాయి గుండెలు గుభిల్లు మనెను. వారి కనుమానం బంకురించుటచేత నప్పొదరిల్లు వెదుకక మాన రనుట స్పష్టము. కనుక విధిని దూఱుచుఁ గర్తవ్యం బూహింప వెరవు లేక యట్లనే యందిరికికొని యుండె. వారును తిన్నగా నద్దాని సమీపంబునకు వచ్చి యిరువురు నించుకవంగి తమదృష్టి యీారంబునకుఁ జొనిపి పరిశీలింపసాగిరి. ఆమె యింక చేయున దేమి? మరల వారికిఁ జిక్కిన మానభంగముం బ్రాణభం

గము గూడ నగునని యెఱుంగు. ఈతలంపున శరీరంబు గగుర్పొడువ నొకగంతున నందుండి వెలువడి పఱవఁజొచ్చె కాని యావెంటనే వారిరువురుగూడ నామె వెన్నంటి తఱుమఁదొడంగిరి. ఆమె నోటినుండి యొకమాటగాని యేడ్పుగాని రాలేదు. భయసాహసంబు లామెనో రదిమె. అఱచుటవలనఁ బ్రయోజనము లేదని యామె యెఱుంగు. లేడివలెఁ బరుగెత్తి యన్నగంబునుండి జాఱిపడినట్లు దిగి పెద్దద్వారంబుగుండ నవలికేగె. కంటకశిలాగుల్మమయంబైన యక్కఱిన మార్గం బామె కప్పుడు కష్టతరముగ లేదు ప్రాణము కంటెను మాన మత్యంత ముఖ్యంబుగదే. భీకర ఘోషంబు సలుపుచుఁ బ్రవహించుచున్న విశాలనిర్ఝరము నాలుగుబారల దూరంబున నున్నది. దానిమీఁద సన్నని నిడుపువంతెన కనుపించిన తోడనే యామె చెందిన మహానందమునకుఁ బారావారము లేదు. ఆమె యావంతెనం జేరునంత నయ్యఖాతంబు క్రిందికి దృష్టిసని భయంబున దేహము కంపించెను. ఆసన్నని పట్టెమీఁద నేమాత్రపు టేమరుపాటున పాదంబు తడఁబడినను నధోలోకంబంటు నాప్రపాతంబునఁ గూలుట నిశ్చయము. అంతలో సహదేవరావు నచ్చటకుఁ జేరెను. పిఱుతివియక యాతఁడు యావంతెనమీఁదఁ బఱవఁజొచ్చె. నాలుగుబారలేగు నంత సహదేవరావామె పయ్యెట నందుకొని లక్ష్మీ' ప్రియసతీ! వెనుకకు రమ్మా. దీనిమీఁద నరుగుట హానికరము. నడువకు, నడువకు,, మని వేడుకొనసాగె. "నీవు వెనుకకుఁబొమ్ము.

నావెన్నంటి వచ్చితివేని నేనిందుఁ బడినను సరే యాప్రపాతంబు దాఁటిపోవఁ బ్రయత్నింపక మాన,, నని యామె ప్రత్యుత్తరంబిచ్చెను ,,రా, రమ్మా! బ్రతిమాలెద. అపాయంబునఁ జొరకు,, మని యాతఁ డామెకరంబొడిసి పట్టుకొనియె. ఇరువురకు నచ్చట పెనకువ యయ్యె. భటుం డిదంతయు నొడ్డున నిలిచి చూచుచు నూరకుండె. లక్ష్మి వానికరంబును విదలించుకొనఁ బ్రయత్నించెను గాని యతండు పట్టువిడువకుండె. ఆమెకు మఱింతరోషంబు హెచ్చినది. శక్తియంతయు వినియోగించి యొక్కూకున కరంబు విదలించుకొనెను. కాని యాతీవ్రంబునకు పట్టుమీఁది తూకంబు సెడి యామె గుభిల్లున నయ్యగాధంబునఁ గూలె. నీటిలోఁ బెద్దధ్వనియై వంతెన యెత్తున నీరుపైకిఁ జిందె. మరల నంతయు నిశ్శబ్దమైనది. అతివేగంబునఁ జను నాప్రవాహతీవ్రంబున నామె యాక్షణంబుననే యదృశ్యమయ్యె.

సహదేవరావు వెనుక కరిగి భటుని సహాయంబుగొని యాచఱియలోనికి మెల్లన దిగి యామెజాడకై యెల్లెడ వెదకెను గాని నిష్ప్రయోజనంబయ్యె. ఆనిర్ఝరం బీకొండలనందు దాఁటి యింకొక పెద్దప్రవాహముతోఁ గూడుచనుటచేత నత్తలంబున కేగ శక్యంబుగాదయ్యె. అదేజంతువునకైన నాహారంబై యుండనోపు. ఏలసన నిదానంబున జూచునతని దృష్టికి శార్దూలంబొండు దూరంబున నాప్రవాహతీరంబున నద్దిరయా భక్షించుచుండుట స్పష్టముగాఁ గానుపించె.

శీఘ్రగమనంబున నరుగు పిండారిదండున కొక చారుండు ఫౌజరుదార యాధిపత్యంబుక్రింద నొక యాంగ్లేయసైన్యంబు తమ గమనమును కనిపెట్టుచున్నదని యెఱింగించెను గాని వారు మూఁడువందలసైనికులేయని నొడువుటచేత నంతస్వల్ప సంఖ్యాకులు వేలకువేలున్న తమతోఁ గలియుటకు సాహసింపఁ జాలరను నమ్మకంబున వారివలననిగ్రహాభయంబుడిగి వారిచ్చటికిఁ బదునేను క్రోశులదూరంబున నుండుటచే నింతలో మించినది లేదని యొక యనుకూలప్రదేశంబున విడిసిరి. కొందఱు భోజనములు వండుకొనుచుండ మఱికొందఱు గుఱ్ఱపుజీనులం బఱచుకొని స్వేచ్ఛగాఁ బరుండఁ దక్కినవారు పరిసరంబుల విహారము సలుపుచుండిరి. అంతలో పరంగీలు మీఁదఁ బడుచుండి రను వార్త వీతెంచెను.

వారి సంభ్రమము వర్ణనాతీతము. జను లీయెడ కా యెడకుం బరుగెత్తసాగిరి. అందఱును క్రమము దప్పి యెవరి గుఱ్ఱమును వారెక్కి స్వప్రాణరక్షణార్థమై పాఱిపోఁ జొచ్చిరి. ఒక్కఁడును నిలిచి యెదుర్కొనలేదు. ఆంగ్లసైనికులు వారి విడిదసామీప్యమునఁ గ్రమం బచ్చుపడ నిలిచి తప్పనిగుఱితోఁ దుపాకివెంబడిఁ దుపాకి పేల్చుచునుండిరి. అమీరాలీ యెంత హెచ్చరించి పురికొల్పిన నొక్కఁడును నిలువంబడఁ డయ్యె. అంత నతండును గుఱ్ఱమును ద్రిప్పి పలాయితుం డయ్యె.

పెక్కుమంది హతులైరి. ఆంగ్లసేన వీరిని దఱుముకొనిపోక నిలిచె. పిండారు లట్లుపఱచి రెండుపరుగుల దూరంబున నిలిచి యెల్లరు కూడుకొని మాటిమాటికి వెనుకదిరిగి యాంగ్లసైనికుల వంక తమ యీటెలను కత్తులను జళిపించుచు నరిగిరి. ఆంగ్లసైనికులు వీరువిడిసినతలం బాక్రమించుకొని యాతపచ్ఛాయకు నీడలుగా నమరించిన వేనవేలు పత్రంబులను సగముడికిన భోజనపదార్థములను స్వప్రయోజనంబున కుపయోగించుకొనిరి. పెక్కురుపిండారులు ససంభ్రమోపేతులై తమ సర్వస్వము దిగవిడిచి ఱిత్తతురంగము నెక్కి పాఱుటచే వారి స్వార్జితధనంబుతోనున్న గుఱ్ఱపుజీనులు నాఁడు వీరిస్వాధీనమయ్యె. అశ్వబలం బెక్కుడుగా నున్నయెడల నాంగ్లసైనికులు వీరిందరిని చెఱపట్టుదురు లేదా పాఱిపోయిన నందఱు నీవృత్తిమాని స్వగృహంబులఁ జేరుకొని యుందురు. మొత్తము నూఱుమంది హతులైనను జెదరిన దండులన్నియు మరల మూఁడుదినంబులకుఁ గలసికొనఁ గలిగెను.

చెల్లాచెదరైన దండ్లు హారంబు లేమి నాఁకలిగొన్న వారగుటచేఁ బొలము కాఁపులు దెచ్చుకొన్న యన్నపుమూఁట లూడబెఱికికొనియు, భర్తలకు లేక యన్నదమ్ములకుఁ దీసికొనిపోవు పడుచులనెత్తిగంపలలోని యన్నపానీయంబులు బలిమి నపహరించియుఁ బొట్టలునిండించుకొనుచు ఫలోన్ముఖంబులై కోఁతలకు వచ్చినచేలమీఁదికిఁ దమహయంబులను విందునకు విడుచుచు నరుగుచుండిరి. వీరియాగమనవార్త యశనిపాతం

బువలె నార్తనాద పురస్సరంబుగా వీక్షించుటం జేసి గ్రామంబులందలి స్త్రీలు నూతులం బడి ప్రాణంబులు వీడుచుండిరి. ఒకజవ్వని తాను శిరంబునం బెట్టుకొని చనుచున్న యన్నపు గిన్నె నొసంగనందున నొకపిండారి యామెం గ్రుద్దియుం బొడిచియుం గుచంబులు గోటికియు హింసించె. కట్టకడపట నామె కట్టువస్త్రంబుల కగ్నిముట్టించి యామంటలలో నామెగంతులిడుట కానందభరితుండయ్యె.

దినత్రయంబునకు అమీరాలీ తనదండుతో సేతుపిండారిని గలసికొనంగలిగె. మార్గంబునం దటస్థపడినయుభయులు సైన్యమునంచుకద్రవ్వ ముందుగా నరుగుచు నాంగ్లసైనికుల యకస్మాదాగమనంబు విషయమై కొంతతడవు ముచ్చటించిరి. పిదప నీక్రిందివిధంబునం బ్రసంగమునం దగిలి పయనము సాగించుచుండిరి.

సేతు—మన యీదండయాత్ర కుద్దేశ మెద్దియో గ్రహించితివా మీర్ సాహేబ్ జీ?

అమీ—ఉద్దేశమా ? తామును తమసైనికోద్యోగియులును చిక్కినంతధనము సంపాదించి ముందు రానున్న యాంగ్లమహారాష్ట్రయుద్ధంబున సానుకూలంబుం జెందుటయే మీయుద్దేశ మని నే నూహింతు.

సేతు—కొంతవఱకు మాత్రము నిక్కంబే యూహించితివి. మదీయోద్దేశంబు వివరించెద నవధరింపుము. టిప్పుసుల్తాను నైజామును మహారాష్ట్ర ప్రభువులను నేకకార్య

తత్పరులుగాం గూర్చుకొని వారిసహాయంబున పరంగిల బలంబు విఱిచి వారిని దేశమునుండి తఱిమివేయం దలంచె ననుట వినియే యుంటివు. అతనియుక్తి ఫలోన్ముఖంబునకు వచ్చెనేని యల్లే గావించియుండు. కాని వానియత్యాశనశింప నైజాము రాజ్యమును తానును మహారాష్ట్రులును చెరిసగము పంచుకొనుట కొక యుపతంత్రమును బన్నెను. ఆతంత్ర మెట్లుబహిరంగమైనదో అల్లా కెఱుక. టిప్పుసుల్తాను నతని రాజ్యము గూడ నంతరించెను. ఇప్పుడు హోల్కారుం డసమర్థుడైయున్నను సింధియా పరంగీలతోడి సఖ్యంబునకై సంధి యంగీకరించినను, మహారాష్ట్రరాజ్యంబులకు; అందు-ముఖ్యముగ పునహానాగపురరాజులకు, నకస్మాత్తుగా నొక్కసారి తిరుగుబాటుచేసి దేశాపహారులును నత్యాశాపరులు నైన యైరోపాదేశీయులమీద యుద్ధంబు ప్రకటించుటకు రహస్యముగ నొక యేర్పాటున్నది. సికందరుషా నైజాముపరంగీలతోం జేరును. అతఁడు మహాబలశాలి యనికాదు.—సైనికులు దీనస్థితిలోనుండిరి; తదధిపతులకు ధైర్యశౌర్యంబులు లేవు. అయిన నతండావిదేశీయులచెట్ట విడువక తనరాజ్యంబు వారిసైన్యంబులకు మార్గంబుగాను, జీవనాధారంబు గాను నొసంగును. అంతియుకాక మహారాష్ట్రరాజ్యవిస్తరణంబున కనుకూల్యంబు లగు కొన్నిస్థానంబులు వారి కొసంగెంబకు. కనుక నాయీదండయాత్ర సికందరుషారాజ్యంబును ధ్వంసముగావించి బలహీనపఱచుటకును, ప్రజానీకంబు నెడలేని

భయసంభ్రమంబుల నుంచుటకును, మఱియు పరంగీలకు సహాయపడు ద్రవ్యంబును కొల్లగొని మా నంచులు నించుకొనుటకును నిశ్చయింపఁబడినది.

అమీ—అల్లా హో అక్బర్! మంచియుద్దేశము! అంతయు నిప్పుడు సుస్పష్ట మైనది.

సేతు—వినుము. నాసంకల్పమును పరిపూర్ణముగా నెఱవేర్చుటకును, మహారాష్ట్రుల ప్రయత్నములు పరంగీలు గ్రహింపకుండుటకై వారిదృష్టి మరల్చుటకును నిద్దండయాత్రలు వరుసగాఁ దగినఫలితముతో సలుపవలయును. హుజూ-రురాజ్యంబు సగము కొల్లపెట్టఁబడి యెడారియైనది. మిగత సగము నింక కానున్నది. పరంగీలందఱు నతిభయంబునఁ బ్రాణంబులఱచేతం బెట్టుకొని యుందురు. వృథాగా వారు మనల నొకచోటినుండి వేఱొకచోటికిఁ దఱుము చుండనిమ్ము. వారన్న నాకిసుమంతయు భయములేదు. సేతుమర్దన పిండారి యన నెట్టివాఁడో వారు తెలిసికొందురుగాక! గాజులు తొడిగికొని గద్దెపైఁ గూర్చున్న నైజాము మాత్రమే నష్టపడఁడు; పరంగీల సారవంత ప్రదేశములు గూడ నిసుకతిప్పలుగాఁ జేయఁబడు. కృష్ణానది దాటుట కనువుపడును గాన నవ్వలికేగి వారిసైన్యములు జయింపని రాజ్యంబు లన్నిటిని స్వాయధీనము చేసికొనెద. దీనివలన వారి మూలాధారములు నశించి యుద్యమము లడుగంటును. అప్పుడు మహారాష్ట్రులు ప్రతిపురుషుఁడును తిరుగఁబడును.

నేను వారిలోఁ జేరుదు. వారు జయించినపిదప నాకొకరాజ్యం బిత్తుమని వాగ్దత్తము చేసిరి.

అమీ—పరంగీలు మనలకొఱకు సన్నద్ధులై, మన మెచటఁ గనుపించిన నచటః దలపడుటకు వేచి యుండరా?

సేతు—ఉండరు! వారెంతమాయకాండ్రయినను యుద్ధభూమిలో వారి నతిక్రమింతును. కొల్లవలన సంపాదించిన యియ్యపరిమితధనంబుతో వెక్కసంపడి మన మొకచో విశ్రాంతిఁ జెందుదుమని వారు తలంతురు గాని యింకొక దసరావచ్చువఱకు వేచియుండుట కంత బుద్ధిహీనులముగాము. ఇదంతయు మనయిరువురకు రహస్యము నాదర్బారులో నీసంగతులు ప్రచురింపలేను. వదరుబోతెవఁడేని తనయింటఁ బ్రేలిన నది మూఁడుదినములలో దేశంబెల్లెడ వ్యాపించును. తుదకు పరంగీలు విని కట్టుదిట్టమైనప్రయత్నములలో నుందురు. కావున గుప్తముగా నుంచుము.

ఈప్రసంగము ముగియునంతకుఁ బ్రొద్దునుముగియుటుం జేసి వా రొకపల్లె సామీప్యంబున బసదిగిరి. వెంటనే గుడారములు నిర్మించి యెల్లరు తమతమకృత్యంబులు నిర్వర్తించి వంట చేసికొని భుజించిరి. అందఱు నత్యుల్లాసంబున నుండిరి గావున నొక్కనిద్రతో మేల్కాంచి మరల పయనంబు సాగించిరి. మార్గంబునఁ బ్రతిగ్రామంబును దోచుకొనుచుఁ గృష్ణానదీతీరమువఱకు నరిగిరి. ఇచ్చట వారిపయనంబున కంతరాయము సంభవించినట్లు దోఁచె. కృష్ణానదిదాటనశక్యం

బై యుండె. కావున నయ్యెడ నాసైన్యంబు కొన్నిదినంబు లాఁగెను. గుఱ్ఱములకు మేత దట్టముగ వలసినంత యున్నది. ప్రతిసైనికునియొద్ద విస్తారధనం బున్నది. ఆయ్యెడ వారల్లా సముతోఁ గాలము పుచ్చుచుండిరి. పరిసరగ్రామముల నుండి వేశ్యాంగనలం బట్టి తెచ్చి మేళంబులు గట్టించి వారి నృత్యగానంబుల కానందించుచు నుండిరి. వారి కెట్టి దౌర్జన్యమును దలపెట్టుటలేదు సరిగదా తాము పయనంబు సాగించునపుడు వారికిఁ దృప్తికరం బగునట్లు బహుమానంబు చేసి యంపి వేసిరి.

ఒక మెరకతలంబున నదినిదాఁటి ఫలవంతములైన యుత్తరసర్కారులు చొచ్చి కొన్నిదినంబులకు గుంటూరు జేరిరి. అచ్చటి ఖజానా పెక్కులక్ష లున్నదని తెలియవచ్చుట చేతను అదియేహ్యములగు పరంగీల దగుటచేతను సేతు దాని నెట్లయిన దోఁచుకొనవలెనని కృతనిశ్చయుండయ్యె. పిండారు లందఱు పిశాచములవలె వఱచుచు నప్పట్టణముపైఁ బడిరి. ఆంగ్లేయోద్యోగస్థులకన్నుల యెదుటనే నది కొల్లపెట్టఁబడినది. దొర లందఱు ఖజానాగల యింటిలోఁ దూఱి దాఁగుకొనిరి. వారు ఖజానాను గాంభీర్యౌదార్యములతో సంరక్షించిరి. తుపాకిగుండుదెబ్బ కెట్టిపిండారియుఁ దనశరీరమును చూపకుండె. సమీపించిన వారెల్ల నొక్కపెట్టుగా ఱాలవర్షంబు వలె వచ్చు గుండుదెబ్బలకు హతు లగుచుండిరి. అమీరాలీ యెంతప్రోత్సాహపఱచినను తనరిజాలాతో నెంతపరాక్ర

మంబున బోరాడుచున్నను సేతు వానిని నివారించి యా ముట్టడి విడిచెను.

సేతు—ఈఖజానాను రక్షింప నిటసైన్యము లేదని చెప్పి నమ్మించిరి, తుచ్ఛులు!

అమీ—సైన్యములు లేవు. కొలఁదిమందిమాత్రమే యుండిరి. మనము ధైర్యంబు చూపితిమేని ధనంబంతయు మనకు స్వాధీన మగును.

సేతు—వలదు, వలదు. లోపలఁ బెద్దసైన్యంబే యున్నది. ఒక్కొకసారె కెన్నిగుండ్లు ఝుమ్మనుచు వచ్చుచున్నవో చూచితివా? అధమ మయిదారువందల తుపాకులైనఁ బేల్పఁబడుచున్నవి.

ఎట్లయిన నతనికిఁ బోరాడ నిష్టము లేదు. అది వారి పద్ధతి కాదు. సైన్యముతోడి యుద్ధంబు తటస్థించు ననితోఁచినపుడు వారు వెఱుత్రోవలు వట్టి చనుదురు గాని జయంబు సులభముగాఁ దమకే గలుగుట నిశ్చయం బనుకొన్నప్పటికిని దలపడరు. ఏలనన నెంతసూక్ష్మములో జయము చేకూఱినను గొంత జననష్టము తప్పదు: దానివలనఁ గ్రమక్రమంబున సంఖ్య తఱిగి బలంబు విఱుగుచుండును. కావునఁ బ్రస్తుతమే కాక ముందు దండయాత్రలకుఁ గూడ భంగకరము.

ప్రతిఫలముగా నుద్యోగీయులగృహంబులు దోఁచి వారి వస్తుసామగ్రులు ధ్వంసముచేసి, తగులఁబెట్టి వారిద్దానికైన నందుండి వెడలివత్తురని యాశించిరి గాని వారు కదలలేదు:

పట్టణంబున నందఱకు విస్తారధనంబు దొరకినది. సేతుమద్దనుని యేనుంగులు నొంటెలు మోయఁగలిగినంత ధనభూషణాదిభారంబులతో నింపఁబడినవి. ప్రతిపిండారికి గుఱ్ఱపు జీనులు నిండినవి. ఇంతటితోఁ దృప్తిఁజెంది వారప్పట్టణంబు విడిచి కడపకుం బోయిరి. అచ్చట నాంగ్లేయుల ఖజానా గుంటూరులోకంటె నెక్కువగలదని తెలిసినది; కాని యిచ్చట గూడ నాశాభంగముఁ జెందిరి. వీరి యాగమనవార్త మున్నే విన్నవారగుటచే సైన్యంబుఁ దెచ్చి దానికిఁ గావలిపెట్టుకొనిరి. అచ్చట గదలి తిన్నగా కర్నూలు జేరిరి. కాని యప్పట్టణంబు నను నంతియయ్యె. ఆంగ్లేయసైన్యం బొండు వెన్ను దగిలి వచ్చుటయుఁ బైగా విశేషంబయ్యె. అచ్చటినుండి వారు మరల నైజామురాష్ట్రమునకే దారివట్టిరి. మఱియొక యాంగ్ల సైన్యంబు గూడఁ దమయెదుట దటస్థించె. పిండారిముఖ్యులు సభచేసి, తమ దండంతయు మూఁడు భాగములగుటకును, దీనివలన ప్రతిదిక్కునఁ దమకొఱకిపుడు గాచియున్న సైన్యములకు దొరకకుండుటయేగాక కలసినప్పటికంటె విశాలదేశంబు నొక్కసారిగా ధ్వంసంబు గావింప వలను పడుననియు దర్బారులో నిశ్చయించిరి. ఆవెంబడినే దండు తత్తదధికారులక్రింద విజింభపఁబడి, యందఱు నొక నిశ్చితదినంబున నొక సాంకేతిక స్థలంబు జేరి కలసికొనుట కేర్పఱచఁబడియె. ఒకదండు తూర్పుగా నరిగె. ఇంకొకటి పడమటగాఁ జనియె. సేతుమద్దనుఁడు తన ముఖ్యసరదారు గఫారుఖానునమీరాలీలతో మధ్యమార్గంబువట్టి యుత్తరాభిముఖుఁడై చనియె.

మార్గమధ్యంబున అమీరాలీ గఫారుఖానులు కలసికొని తమదండయాత్రా విషయములం గూర్చియుఁ దమసాహస కృత్యములంగూర్చియుఁ బ్రసంగించుకొనిరి.

అమీ—ఖాన్‌సాహేబ్‌జీ! గుంటూరు పట్టణముం దోఁచుటయు నచ్చటి పరంగీల యిండ్లు వెదకివెదకి సుంతయు విలువవస్తువును గానక వాటింబడఁగాల్చి దహించుటయు జ్ఞాపకమున్నదా? ఆదొరలు నబాబులంత భాగ్యవంతులైనను మన కొక్క బంగారునగ గాని వెండిపళ్ళెముగాని కనుపించినది కాదు. పింగాణి పాత్రములు దక్క నన్యంబొక్కటియు లేదు. వాటిని మనమెట్లు గుండపిండిగా బ్రద్దలు గొట్టితిమో జ్ఞాపకమున్నదా?

గఫా—ఆహా! జ్ఞాపకమున్నది. మన నవాబచ్చటి ఖజానాను స్వాధీనముచేసికొన నిచ్చినవాఁడు గాఁడు. వారి గృహంబులు మేడలు దహించితి మదియే మనకు సంతుష్టి.

అమీ—నేను సంపాదించి నీకొసఁగిన యపురూప పదార్థముగూడ జ్ఞాపకమున్నదా—అచ్చుకాగితము లంటించిన చిన్నసీసాలలోని మద్యము?

గఫా—మాషలా! దానిపరిమళము కొన్నిదినంబుల వఱకు నానోటిని వదలలేదు. ఈపరంగీలు సారాయమువిల్వ బాగుగా నెఱుంగుదురు. కొంత నేను తెచ్చుకొనవలసినది

సుమా. చిన్నసీసాలను జీనులలోఁ బెట్టి తెచ్చుకొన్నచోఁ బరిశ్రమానంతర ముపశమనంబునకై పుచ్చుకొనుట కుపయోగించును.

అమీ—అవ్విషయములో నీకంటె నే నెక్కుడు జాగ్రత గలవాఁడనే. అట్టిసారాయము మన కెన్నఁడు దొరకదు. నేను కొన్నిసీసాలను దెచ్చితిని. బ్రద్దలుకాక యున్నవో లేవోగాని.

గఫో—తెచ్చితివా? అట్లని స్నేహితునియెడ లోభితనంబు చూపకుము. అట్టియమృతము స్వర్గమందును లేదని నమ్ముము.

అమీ—నీకుఁ గావలసినంత యొసంగెద; కాని త్రాఁగుబోతులను నపవాదముపాలు గాకుండుటకై చీఁకటిపడినపిదప నా గుడారంబునకురమ్ము. నా సేవకులు రుచికరముగా వంట చేయుదురు. అది భుజించినపిదప సారాయమును నెమ్మదిగా నారగింపవచ్చు.

గఫో—తప్పక వచ్చెదను. మీర్ సాహెబ్! ఎవ్వఁడును జూడకుండ, నెవ్వరిని వెంటఁ దీసికొనిరాక యొక్కండ చనుదెంతు. ఒకగుక్కెఁ డెక్కువ మ్రింగినను నది నలుగురికిఁ దెలియుట మంచిదిగాదు.

అమీ—నా డేరాలోసైత మొక్క పీరుఖానుందక్క రెండవవాని నుండనీయను. మన కెంత శ్రుళ్ళపాటు గదిరినను తెలివాని కెఱుకలేక భూస్థాపితము చేసినంత గుప్త

ముగా నుండును.

పొద్దుగ్రుంకకు పూర్వమే వారొకమజిలీ స్థలంబునకుఁ జేరిరి పటకుటీరంబులు నిర్మించుకొని యందఱు నలసియున్నవారగుటచే వేగమ భోజనంబులు దీర్చుకొని విశ్రమించుచుండిరి.

అమీ—మోతీరామ్! మన యేర్పాటు ప్రకారమంతయు సంసిద్ధమైనది. సమయానుకూలంబునకు వేచి జాగరూకతతో మెలంగితిమేని యపారధనంబు సమకూఱును.

మోతీ—ఈనిశ్చయమే తమకుఁ దెలుపుట కూహించుచుంటి. అనుదినంబు నీపిండారీశునకంబులు ధనంబు మూటగట్టుకొనుచు స్వేచ్ఛమైనిదురించుచున్నవి, ప్రతిసైనికునియొద్ద వేలకొలఁది రూపాయలకుఁ దక్కువ లేవు. అయినను మనమిట్లు సోమరులవలె నూరకుండుచుంటిమి. సిగ్గుసిగ్గు! తుదకు మన యాయుధంబగు రుమాలు ముడివెట్టుటఁగూడ మఱచిపోదుము. కనుక నిర్వ్యాపారంబున నుండకుండుటకు తమ సెలవు గోరుకొనెదము.

అమీ—ఓపికపట్టుము. మోతీ! మొట్టమొదట మనము ఖాను పని పట్టవలయు. అతఁ డిపు డియ్యెడ కరుదెంచు. నాగుడారముఁ బ్రవేశించినతోడనే ప్రక్కనేయున్న ఖాళీస్థలములో సమాధి త్రవ్వించుము.

మోతీ—మీరును వీరుసాహేబును నానిపని చూడుఁడు. నేను మిగతవారలతోఁ దక్కిన పనులు నిర్వర్తింపఁ

జూచెద.

అమీ — పీరుఖా నొక్కడే మాతోఁ గలసి భుజించు నని జ్ఞాపక ముంచుకొమ్ము. మీ రందఱు వెలుపల నిలిచి గుఱ్ఱము లన్నిటికి జీను లమర్చియుండుఁడు; ఒకవేళ మన కృత్యంబు దెలిసిన ననుమానించినను వెంటనే పాఱిపోవలసి యుండు.

మోతీ — అట్టిభయ మెద్దియులేదు. అతండు సరదారు నాంతరంగికుఁడు నగుటచే నించుక గందరగోళంబు పుట్టినను గాని యతఁడు స్వార్జితవిత్తముతోఁ బాఱిపోయియుండు నని యో, లేక యెవరో చంపి రనియో నమ్మెదరు. నిక్కముగ నాతండు మార్గమధ్యంబునఁ బెక్కండ్రు పిండారి సైనికులఁ జంపించి వారివిత్త మపహరించెదను.

అమీ — అగు నిట్టి వార్తలు నేనును వింటిని. పీరం దఱు కఠినచిత్తులు, క్రూరులును. కాని నీవరిగి పీరుఖాను నిట కంపుము.

పీరు — "సీసాలో మందు కలిపితివా?" యని రాఁగానే యడిగెను.

అమీ — అహా రెండుతులముల నల్లమందు వేసితిని, దానివాసన తెలియుచున్నది. అయినను మొదటిసారి స్వచ్ఛమైనదే యత్తముగావున దాని సువాసనలో రెండవదానిం గనిపెట్టలేఁడు. సుంతయైన నలికిడి లేకుండ మన మిరువురమే పరిష్కరింపఁ గలమని తోఁచునా?

పీరు — పరిష్కరింపఁ జాలకున్న సిగ్గునఁ దలలు వంచుకొనవలసినదే. నేను వానితో సమానుఁడనగు బలశాలినే. నీ రుమాలా యెన్నటికిని తప్పిపోదు. కాని ధ్వని వినపడమి కిత్తరుముగ్గురను పాడుటకు నాడుటకు, ఖాను మొదటిసీసా త్రాగిన తరువాతనే, నియమించిన నెట్లుండు? మోతీవద్ద చితారును మృదంగము నున్నవి. వాటిధ్వనిలో నన్నియుమునుంగు.

అమీ — వలదు. వలదు. సంగీతము వినుటకని యితరులు గూడ నరుదెంతురు. మన శక్తికొలంది కార్యము నెఱపుదము,

రే యతిక్రమించుచున్నది. చుట్టును నిశ్శబ్దంబయ్యె. అందందు మండుచున్న నెగడులు పిండారు లాలస్యముగ వండుకొను తలంబులను ప్రకటించుచున్నవి. మిగతవా రెల్ల నిద్రాపరవశులై యుండిరి. మార్గంబునఁ బండుకొని నిదురించు వారిమధ్యంబునం బడి తుదకు గఫోరుఖాను చనుదెంచెను. అతని వెనువెంబడి సాహిణి వాని హయంబును దీసికొని వచ్చుచుండె.

గఫో — నీవేనా మీర్ సాహేబ్? ఈకాఱుచీఁకటిలో నీడేరా తెలియదేయో యని సందేహించుచుంటి. సారాయము కనుపించినదా?

అమీ — నాచిన్నిపటకుటీరమునకును విందునకును నీకు స్వాగతము. సీసాలు కనుపించినవి, అవిగో.

గఫో — దీని కొఱకై నేను గుక్కెడునీరంబైన నింత

వలెను ద్రాగనైతి. మన ప్రభు వెద్దియో విషయమునుంగూర్చి దర్బారునకు రమ్మని కబురుచేయుగా నచ్చటి కేగితి. ఈయాలస్యంబున కదియె కారణము. నా గుఱ్ఱమునుగూడ తీసికొని వచ్చి మీజంతువులలోఁ గట్టించితి.

పిదప నతిథిసత్కారమున కుపక్రమించిరి. పదార్థము లన్నియుం గడు రుచికరముగనుండుటచే రెట్టింపు భుజించిరి. తరువాత సారాయమున దాహంబుఁ దీర్చికొనసాగిరి. మొదటి బుడ్డి సాంతమైనది. రెండవది ప్రారంభించెను. మిక్కిలి మత్తెక్కిన ఖాను "ఇట్టి మద్యము ననుదినంబు త్రాగుటచేతనే పరంగిలెంతటి కార్యముల నైన నిమేషములో నాచరింతురు. ఆశ్చర్యము! వారందఱు స్త్రీ సమేతులై బల్లకుచుట్టు గూరుచుండి మత్తున మైమఱచి క్రిందఁబడువఱకును త్రాగుచు సంగీతములు దీయుచు నుందురుగాదా" యనుచు దాని నంతయుఁ ద్రాగెను. అతని స్వరము బొంగువోవఁ గనులు తిప్పుచు వటివలె నాడఁ దొడఁగె. ఆసమయంబున నమీరాలీయు లేచి వానివెనుక నిలిచి తరుణము వేచి రుమాలు వానికంఠంబునకుఁ దగిల్చి గొంతుక బిగించెను. ఖాను చాపచుట్టగా నేలంబడియె. ఆసమయంబుననే సైగకు వేచియున్న మోతీరాము సాహిణిం బరిమార్చెను.

అంతిమక్రియలు సాంతముగఁ దీర్చినపిదప తగ్గీముఖ్యులగు నమీరాలీ పీరుఖాను మోతీరాములు వాని గుఱ్ఱపుజీనిం జీల్చి యందలి ధనకనకభూషణంబులు వెలికిఁ దీసిరి. అన్నియు

నాణెములుగాను ముద్దలుగాను మాత్ర ముండె. నూటిమాట కతఁడు భూషణము లన్నింటి కరగిపోయి యుంచెడివాఁడు. వాటిమూల్యా బెంతయుండునో విచారించుట కప్పు డవకాశము లేక వారు జీనిని తుత్తునియలుగాఁ జించి శవంబులతో పాటు పాతిపెట్టిరి. హయంబు నేమిచేయుటకును తోఁచక, అది యున్నచోఁ దమగుట్టు బట్టబయలు కాక పోనదను వెఱపున, దానిం దోడ్కొనిచని యొకచెంగటిపర్వతప్రపాతంబునఁ జంపి యందుఁ బడద్రోసి వచ్చిరి

ప్రకరణము:— 16

మఱునాఁడు గఫోరుఖానుఁ డచ్చటను గనుపించుట లేదని తెలిసికొనిరి. పలువురు పలువిధంబుల నతనిఁగూర్చిన యభిప్రాయంబులు వలికిరి గాని యొక్కండును నదృశ్యకారణంబు చెప్పఁ జాలరైరి. వాని క్రౌర్యంబు సహింపక సైతాను వాని నెత్తుకొనిపోయె నని కొందఱు వలుక, మఱికొంద ఱాతఁ డపారధనంబు సంపాదించినవాఁ డగుట, నద్దాని లాఁగుకొందురేమో ననుభయంబునఁ బాఱిపోయెనని చెప్పిరి. ముందు ముకాములో సేతుమర్దనుఁడు నిండుదర్బారులోనుండి యమీరాలీని పిలిపించెను. గఫోరుఖాను సేవకులు నిర్బంధములోఁ నుంపఁ బడిరి.

సేతు — ఈవిషయము మిగుల నిగూఢముగా నున్నది. మీర్ సాహేబ్! గఫోరుఖానుఁ డేమయ్యెనో బ్రహ్మకైనఁ దెలియకున్నది. చిన్నతనంబునుండియు నతఁడు నాకుమిత్రుఁడు కూఁడుగుడ్డలు లేక యుండ వానిని నా సైనికునిగాఁ జేసికొని తుదకిప్పుడు మూఁడువేల యశ్వదళంబున కధిపతిని గావించితిని, నీకేమి తోఁచెడిని?

అమీ — నేనెద్దియు నూహింపఁజాలకుంటి. పలువురు పలువిధంబులఁ జెప్పెదరు గాని యొక్కటియు యుక్తియుక్తముగాఁ గనుపించదు. అయిన నతని సేవకుల విమర్శించుట సమంజసము. వారికిఁ గొంతవఱకుఁ దెలిసియుండును.

ఇయ్యాలోచనముం బురస్కరించుకొని యతని సేవకు నొకనిం బిలిపించెను. పాపమాతఁడు నిలువెల్ల గడగడవడంకుచుఁ దన ప్రభువుమోల సాష్టాంగదండప్రణామం బాచరించి యతని ప్రశ్నల కుత్తరంబుగా నిట్లు చెప్పందొడంగె. "నేను గఫోరుఖానుసాహేబు కిదమ్ముద్దారిని. ఆయనకు స్నానంబు సేయించుట, వలువ లందిచ్చుట రేయి యుపచరించుట మొదలైనవి నావృత్తులు. నాయజమానుఁడు సాయంత్ర మాలస్యముగా దర్బారునుండి వచ్చి, మేము సిద్ధపఱిచిన భోజనమును శరీరమున రుగ్ణతగా నున్నదని భుజియింపక తన డేరాలోని కేగి దర్బారుదుస్తును దీసివైచి ఖడ్గంబు దూరంబున నిడి పరుండెను. ఇంతట నన్ను బొమ్మని సెలవియ నేనరిగి దినం బంతయు వానితోఁ బరుగెత్తి యుండుటచే నల

యికఁ జెందితిగావున వెంటనే పరుండి మైమఱచితి. ఉదయమునఁ బ్రయాణమని యందఱు లేచి సంసిద్ధు లగుచుండ వానిని లేపుటకుఁ బోయితిని గాని కనుపించలేదు. పఱుపు పక్కయు నతండు పరుండునప్పటి కెట్లున్నవో యట్లనే యున్నవిగాని యతని ఖడ్గంబును జేతిబెత్తంబును లేవు. నాకు దెలియున దింతియ." యని ముగించెను. తరువాత నింకొక సేవకుఁ డవ్విధంబుననే చనుదెంచి "అసత్య మాడుచుంటివని తోఁచెనా, నాకన్నులయెదుట నిన్ను ముక్కముక్కలుగాఁ గోయించి, తక్కినవారికి బుద్ధి చెప్పించెద" నన్న సేతునవాబు వాక్యంబున కదరి యిట్లు విన్నవించుకొనె, "చీఁకటిగ్రమ్మిన పిదప నతఁడు డేరాలో సంచరించుచుండుట గాంచి కాచి యుంటిని. ఆడేరా వెనుతట్టు నొత్తిగించుకొని వెలుపలికి వచ్చి మకాముమధ్య కరుదేర నేనును వెంబడించితిని. కాని నన్నతఁడు వెనుదిరిగి చూచి వెన్నంటి రావలదని యానతీయ, వ్యతిరేకించితినేని కొఱడాదెబ్బలు తప్పకుండు గావున, సైనికులలోనికిఁ బోయితిని. అతండు రాలేదని యుదయంబున వింటిని. అతనిగుఱ్ఱమును సాహిణీయుం గూడ నగుపించరు. అతనికిఁ గల రెండుగుఱ్ఱములలో నీయదృశ్యమైనగుఱ్ఱపుజీనిలోనే యతనిధనం బంతయు నున్నది." అంత వేఱొకఁ డరుదెంచి "నాఁటిమధ్యాహ్నం బంతయు వాడుకకు విరుద్ధముగాఁ దెల్లగుఱ్ఱమే జీనియమర్పఁబడి యున్నది. ఈజీనెల్లపుడు డేరాలోనే భద్రపఱుపఁబడుచుండెడిది. ఇందుకుగారణము నాతోడి

సాహిణి నడిగితినిగాని ఖాఁడు నాపై కోపించి 'యనవసరం బగువిషయంబులు నీకేల పొమ్ము. ఖానుఁ డానతిచ్చెం గాన నట్లుచేసితి' నని గద్దించి పలికెను. ఆగుఱ్ఱమును బ్రొద్దుపోయినపిదప తత్స్థానంబునుండి తీసికొని వెళ్లుటయుఁ గాంచితిం గాని నే నేమియుఁ బ్రశ్నింపనైతి," నని నుడివెను.

ఈవాంగ్మూలములు విని యతండు తనయాపారధనంబుతోఁ బాఱిపోయె ననియు, హైదరాబాదున నతనికిం గల బంధువులకడ కేఁగియుండుననియు, దీర్మానించిరి.

నరమాంసము రుచి మఱిగిన శార్దూలంబువలెఁ బురఁ ఠగ్గులదండు నాఁడు మొదలనుదినం బొకఁ డిద్దరుపిండారులను బలియించుచు వానివిత్తంబు హరించుచు వచ్చిరి. వారు గూడ ఖానువలెనే పలాయితులైరని యెన్నఁబడిరి. ఆంగ్లేయ సైన్యంబులు నలుదెసలనుండియు వచ్చుచున్నవను వార్తలు వినవచ్చుటంజేసి సైనికులు తమ యిచ్చవచ్చినపుడెల్ల విడిచి పోవుచుండుటచే ఠగ్గీలవలన హతులైనవారుగూడ నట్లే చనిన ట్లూహింపఁబడుచుండిరి.

జాలసీపురంబునుండి అమీరాలీ తీసికొనివచ్చినవారిలో హిదయతుఖా ననునతఁ డొకఁ డుండెను. అతఁడు గుఱ్ఱపుసవారునందు యుద్ధమునందును బ్రావీణ్యుఁడే గాని యతని నెపుడు చారునివలెను ద్వారపాలకునివలెను నతనిప్రభువు నియమించుచుండెను. ఒకనాఁ డితఁడు దర్బారులో నుండఁగాఁ గాంచిన పీరుఖాను మోతీరాములు మొగంబులు వెలవెల

బాఱఁ బరుగెత్తి వచ్చి యతండు దోహము బూనెననియు దర్బారులో నున్నాఁడనియుఁ దెలిపిరి.

అమీ— మనము వెంటనే శీఘ్రగతిం బాఱిపోవలె. గుఱ్ఱములు జీనులతో సిద్ధముగా నున్నవా?

పీరు— ఉన్నవి. అవెప్పుడు సిద్ధముగానే యుంపఁబడుచున్నవి.

అమీ— మంచిది. అయిన మనమీఁద ననుమానము కలిగినట్లు నిర్ధారణచేసికొనుట మంచిది. వెంటనేకనుఁగొనెద.

పీరు— భవానీతోడు! విపత్తున కొడిగట్టకుము. దాని వలన నేమిప్రయోజనము? హయంబులు సిద్ధముగ నున్నవి. వాటి నధిరోహించి పలాయితుల మగుదము.

ఇయ్యుత్తమాలోచనంబు ననుసరించిన ననుకూలముగ నుండు. కాని మూర్ఖపుఁబట్టువాని నెవరు ద్రిప్పఁగలరు? వారు చెప్పినది వినక యామీఁకటిలో పీరుఖానుతో రహస్యముగ సేతుపిండారిడేరాపజ్జకరిగి విపత్తు తటస్థింప నున్నచో లోపలివారు వెలుపలికరుదెంచునప్పటికిఁ బాఱిపోవ నావకాశముండెను గదా యని, నేలమీఁద బోరగిలఁ బరుండి వీనులు నిక్కపొడిచెను. లోపల మువ్వురు సంభాషించుచుండిరి. వారికంఠస్వరంబులు గుర్తుపట్టఁ గలిగిరి.

సేతు— అజేయిబ్! ఖాను నతఁడు చంపెనా? అతఁడే యనిగదా చెప్పితివి?

హిద— వానికి మద్యం బొసఁగి మత్తుపఱిచి భూస్థాపి

తము సేసిరి. తురంగమును అమీరాలీ స్వహస్తముతోనే జంపెను.

సేతు—అమీరాలీయే ఖానుం బొలియించెనందువు?

హిద—అతడే, నవాబుజీ, స్వకరంబునఁ జంపెను. మోతీపీరుఖాను లాతనిం బట్టుకొనిరి. వెంటనే చెప్పెదనన్న నతఁడు దేవర కనుగ్రహపాత్రుండై యుంటజేసి వానిమీఁది చాడి యొక్కరును నమ్మరని యూరకుంటి.

సేతు—ఇప్పుడైన నమ్మకుందుఁ గాని స్థితిగతులన్నియు నీచెప్పినదానిబలపఱచుచున్నవి. అమీరాలీ తగ్గీయని యెవ్వఁడెఱుంగు?

హిద—అంతయు నిక్కము మహాప్రభో! వారింబట్టుకొన్నచో. నాచెప్పినదానికి సాక్ష్యము తప్పకదొరకును. గఫూరుఖానుని ఖడ్గం బీక్షణంబునఁ, దన దావల బాఱవైచిన పీరుఖానుని పట్టిలో నున్నది.

సేతు—తగ్గీలలో నొక్కండును తప్పించుకొని పోవలదు. నూఱుగురు దిట్టలను వెంటబెట్టుకొని వెళ్లి పట్టితీసికొనిరండు. నీబహుమానము మఱచిపోను. పీరుఖానునిజీనుని గదా కోరుకొంటివి. శీఘ్రము పొండు.

ఈవచనంబులు విని వారు దిగ్గనలేచి తమడేరాలకుఁ బరుగెత్తి వస్తువులను మూటఁగట్టుకొని గుఱ్ఱములచెంతకుఁ బోయిరి. కొంద ఱిదివరకే హయంబుల నెక్కియుండిరి. వీరిరువురు గూడ తమ తురంగముల నెక్కి కరవాలంబు లూరలు

వెఱికికొని యొకగుంపుగా నరుగసాగిరి. కాని తుదకుఁ బిండారులచే ముట్టడింపఁబడిరి. తగ్గీపిండారుల కపుడు ఘోరయుద్ధం బయ్యె. ఇరుకక్షులవారు నాశ్వికబలోపేతు లగుటచే నొకరి కొకరు తీసిపోక పోరిరి. అమీరాలీ పీరుఖానులు తమ్మెదిరికొన్న వారిని నిగ్రహించి యించుక గాయంబులు చెందినను లెక్కగొనక వారిం ద్రుంచి చీఁకటి సహాయంబునఁ బాఱిపోయిరి. వీరి వెనుకఁ గొందఱు భటులు నరుగఁగలిగిరి. సాంకేతికస్థలంబుగా నిర్ణయించుకొన్న యొకగ్రామంబునఁ దప్పించుకొని పోఁగలిగిన వీరందఱుఁ గూడుకొనిరి. ఒకరినొకరు పిలుచుకొను ధ్వనులుం మహాకిరవంబులును వినవచ్చుచున్నను బిండారులు వెన్నంటి తరుమలేదు. ఆకాఱుచీఁకటిలో నిజపరబలవివక్షత తెలియక వారొండొరుల గీటడఁచుకొనిరి.

తగ్గీలు బ్రతికివచ్చినవారు లెక్కించుకొనఁ బదునొకండ్రుండిరి. ముఖ్యులలో నమీరు పీరుఖానలు మాత్రమే మిగిలిరి. తక్కినవారు భటులు. గౌనుఖాను, నజ్జూరాలీ, రామదీనుసింగు, మోతీరాములు రాలేదు. మిగత భటులును లేరు. అందఱికన్న మోతీరామునకై పరితపించుచు, నిఁక నిలుచుట క్షేమకరంబుగాదని రాజమార్గంబు వీడి యడవిత్రోవలంబట్టి చనసాగిరి. నాగపుర రాజ్యంబు గడచిపోవు వఱకును తాము సర్కారుద్యోగియుల మనియు రహస్యకార్యంబును బరిశోధింప నరుగుచుంటిమనియుఁ జెప్పుకొనుచుఁ జనిరి.

ప్రకరణము:--17.

తగ్గిపిండారులకైన ఘోరయుద్ధంబునఁ దొలుదొల్తనే గౌసుఖాను వీఁపున నీటెపోటుం దని గుఱ్ఱమునుండి నేలం గూలె. వెంటనే వానిని పిండారులు పట్టి కాలుసేతులు గట్టి సేతుమర్దనుని డేరాకుఁ గొనిపోయిరి. అప్పట జనసముదయము క్రిక్కిఱిసి యున్నది. అంతఁ గొంతసేపటికి శిరంబునఁ దీవ్రమైనగాయంబుఁ జెందిన మోతీరాముని మోసికొని మఱి కొందఱు పిండారు లరుదెంచిరి. పిదప నిరపాయంబున నున్న నుజ్జూరాలీ రామదేనుసింగులం బలిమిం దోడ్కొని రాఁబడిరి. స్వామిద్రోహియైన హిదయతుఖానుఁ డచటనే యున్నాఁడు. అందఱు నిశ్శబ్దముగా నుండ నాజ్ఞాపించి సేతుమర్దనుఁడు గంభీరస్వరంబుతో వీరిలో నెవ్వరినైన నెఱుంగుదువా యని హిదయతుఖానుం బ్రశ్నించె.

హిద—"ఎఱుంగుదును నవాబుజీ!" యని యాతం డొక్కొక్కనిచూపి పేరు చెప్పెను.

సేతు—వారివిషయమై నీవు చెప్పున దేమి?

హిద—వారు తగ్గిలనియు, గఫోరుఖానుని బదునార్వురితరులం జంపిరని నేరము మోపెదను.

సేతు—మీలో జమేదారని పిలువంబడు నాతఁడు దీనికి సమాధానము చెప్పుడు.

మోతీరాము ప్రాణావసానస్థితిలో నుండుటచే స్మృతి

తెలియకుండెం గావున గౌసుఖాను ప్రత్యుత్తరం బిచ్చె.

గౌసు—అంతయు నబద్ధము, వట్టికల్ల, వానిని ఋజువు చేయుమనుఁడు. మేము తృప్తికరముగాఁ దమకు సేవచేయుచు నపాయంబులనైన ముందడుగు వేయుటలేదా? ఈదుష్టమారకులకంటె మేమే దయార్ద్రహృదయులము.

"ముచ్చెతీసికొని నోటిమీఁదఁ గొట్టుము. పొగరుబోతు తనంబునకు శిరంబుఁద్రుంచు" మని యనేకు లఱచిరి.

సేతు—"చూపు! నోరెత్తినవాని కండకండలుగాఁ జెక్కెదను. మాటాడకుఁడు." అని వెండియు గౌసుఖానున కిట్లనె "నీముఖ్యుఁ డేలఁ బాఱిపోయె?"

గౌసు—నవాబ్ జీ! వీనులకు విందొనర్చు వచోవిలాసము నాకులేదు. ఎఱింగించెద వినుఁడు. నాముఖ్యుఁడు పాఱిపోవుట నిశ్చయమే కాని నేరము సల్పుటచేఁ గాదు. దురాత్ముండైన యీహిదయతుఖానుఁ డనేకసారులు తనభాగముకంటె నెక్కువధనము రావలె నని కలహించుచుండెడివాఁడు. సమానభాగముకంటె నధిక మతని కీయలేదు. అదికారణంబుగా మమ్ము వదలిపోయెను. ఈమకాములో నతనిం బొంచి దేవరతోఁ జనువుగా నున్న యొకనితో సంభాషించుచుండుట కనిపెట్టితిమి. దానివలన మా కనుమానము కలిగి యీరాత్రి మరల నతనిం బొంచి తమ డేరాలోనికి వచ్చుటచూచి, మాజమేదారున కెఱింగించితిమి. అతఁడును పీరుఖానుం జనుదెంచి తమ డేరాచాటునఁ బొంచుండి గఫోరుఖానుహత్య

నారోపించి నేరస్థాపనచేయుట సవిస్తరముగ నాలకించి పరుగెత్తివచ్చి యందఱ నెచ్చరించిరి. మాకు హయంబుల నెక్కుటకైన వ్యవధి లేకపోయె. కాలుసేతులు గట్టఁబడి మీాసన్ముఖమున కీడ్చుకొనిరాఁబడుట వాని కేటిగౌరవమునీ ఏటిప్రయోజనమునీ నాయెఱుంగిన దింతియ. మమ్ము మీా చిత్తానుసారము సేయుఁడు.

సేతు—వారి నేరంబు స్థిరపడుటకు ఋజువెద్ది, హిదయత్ ఖాన్? ఋజువుచేయకున్న నీపని మట్టుపెట్టెద.

హిద—వారిఖడ్గంబులు దెమ్మనుఁడు. గఫోరుఖానుని ఖడ్గముతో పీరుఖానుఁడు పాఱిపోయెను. రెండు దినముల క్రిందటఁ జంపఁబడిన యొకపిండారికత్తి యీారామదీనుని చెంత గలదు. ఇంకెయు నితరవస్తువు వారి జీనులలో దొరుకును.

"ఏవీ? మీాఖడ్గంబులు చూపుఁడు. నాతమ్ముఁడు రెండు దినములనుండి కనుపించుట లేదు" అనుచు గుంపులోనియొకం డరుదెంచె. ఖడ్గంబులు దెచ్చిరి. ఎంత యబ్బురము! రామదీనుసింగు ఖడ్గము వెంటనే గుర్తింపఁబడినది. ఏమిసమాధానము చెప్పుకొందువని సేతు వాని నడుగ నతండెద్దియో నిర్దోషినని చెప్పుకొనెను గాని దానిం బెడచెవిం బెట్టిరి. అంత వెండియు హిదయత్ ఖానుఁడు "నవాబ్ జీ! ఇంకయు సందేహము దీరదేని మీారు నమ్మకమైన భటులను నా వెంట బంపుడు. వారిని యీాసైనికునితమ్ముఁడు పాతిపెట్టఁబడిన తలంబునకుఁ గొనిపోయెదను. అంతియకాక అట్లనే

ప్రతిపిండారిని గనుపఱచుచు నరిగి గఫోరుఖాను సమాధియుఁ జూపెద" నని విన్నవించెను. సేతువు శరీరము గగుర్పొడిచి "అక్కటా! నిక్క మంతయు నిక్కము! నాసైనికు లీశ్వాస నిరోధకులచే హతులైరి. గుఱ్ఱపుజీను లేవీ? ఇటు తెచ్చి చీల్చి యందున్న వన్నియుఁ దీయుఁ"డని యాజ్ఞాపించెను. దీనితో తగ్గీలపై నేరంబు స్థిరంబయ్యె. అందున్న వస్తువు లన్నియు నానవాలు పట్టిరి.

ఇఁక చేయునదిలేక మరణమే శరణంబని నిశ్చయించుకొన్న గౌసుఖాను మరల కంఠస్వరంబెత్తి "నవాబ్! విధితో నెంతకాలము పోరాడఁగలము? దాపరికంబేఁక ననవసరము. మేము తగ్గీలమగుట సత్యము. భవానిదేవీభృత్యులము. మేమందఱము మృత్యువున కెదురు వేచి యుంటిమి. కాని యీ పాపిష్ఠుఁడేలఁ బ్రదుకవలె? అధికభాగమున కక్రమముగాఁ బోరాడి, తనప్రతిజ్ఞ భంగము చేసి, యప్రమాణికుఁడై మమ్ము బహిరంగపఱచిన యీాదురాత్ముఁ డేల జీవించవలె? ఆతఁడును తగ్గికాఁడా? మాలోఁ జేరి వీఁడును హత్యలు సలుపలేదా? పిండారిసైనికులఁ జంపుటలో నితఁడును నిప్పటివఱకును సహాయపడలేదా? చూడుఁడు. వానిశరీరం బెట్లువడంకుచున్నదో. నిక్కపఱియైనచో మొట్టమొదటనే మీాకీ విషయంబు నేలఁ దెలుపకుండెఁ? నీచాధముఁడు స్వామిద్రోహియైన యీాతుచ్ఛుని మొగంబున నుమిసెద" నని గంభీరముగ నుడివె. అంతయు విన్న హిదయత్ ఖాను "ప్రలాపీ! నీయస

త్యంబులు గట్టిపెట్టుము. నేనెన్నండైన నొక్కనిజంపితినిరా!,, యనునంతలో సేతుమర్దనుఁ డతికోపంబు నొంది ,,నీచాధమా? వారికంటె నీ వధముండవు. ధైర్యశాలురును సాహసాధికులును వారు. నీవా పిఱికిపందవు. నీ శిరంబుఁ దునిమించెద,, నని యానతిచ్చె.

అనుగ్రహించి ప్రాణదానంబు సేయుమని ప్రార్థించు హిదయత్ ఖానుని రోదనంబు దారుణమయ్యె. నలుగురు పట్టి వానిని డేరాద్వారంబున కీడ్చుకొని పోయిరి. ఒక పిండారి భటుండు వానిపిఱుందున కరిగి యింకయు ననుగ్రహంబు వేడుకొనుచుండఁగనే ఖడ్గంబెత్తి కంఠంబు ద్రుంచెను. పిదప సేతుపిండారి ,,మీకు నదియశిక్ష విధించెద. భయములేదా?,, యని తిగ్గిల నడిగినవా రేకస్వరంబున ,,నేడైన రేపైన మృత్యువెవ్వరికని దప్పదు. వారికిపుడ సమీపించినది. రవ్వంతయు మాకు భయము లే,, దనిరి. వారినిశ్చలస్థితిఁగాంచి సేతుప్రభువు ,,వారు భయపడువారు గారు కావున నంతకంటెను క్రూరమైన శిక్ష వారికవసరము. ఆజీవాంతముఁ గటుదీన స్థితిం బ్రదుకవలయు. ఈతున్కల ముక్కులు చెవులు చేతులు ఖండించి విడిచి పుచ్చుఁ,, డని యాజ్ఞాపించె.

అట్లనే మొదట వారిముక్కులును చెవులును, తరువాత చేతులను దునిమి యారక్తమయ విచ్ఛిన్నకరంబులను మఱిగిన నూనెలో ముంచి, యాయడవులలో మరణించుటకై వెడల నడిచిరి. గాయములకు మందులేక రెండుదినం

బులు వ్యవధిగా నిరువురు మృతిచెందిరి. బ్రదికియున్నన్ని రోజులును వారు మువ్వురు గూడి తాము పిండారులవలనఁ గొల్లగొట్టఁబడి యిట్లు వికృతరూపులుగా నొనర్పఁబడితిమని చెప్పుకొనుచు గ్రామాదులు తిరిగి బిచ్చమెత్తుకొని తినసాగిరి. గౌసుఖానుమాత్రము బ్రదికి తమతగ్గిముఖ్యుండగు నమీరురాలీ గ్రామంబున, కరిగి యతని సందర్శించి సర్వంబెఱింగించి యతని మన్ననకుఁ బాత్రుఁడయ్యె.

ప్రకరణము—18

సూర్యుండు పదిబారలు పైకివచ్చునప్పటి కిరువదిమంది వీరపురుషులు—వారునవారుచేయు తురంగముల స్థితింబట్టి చాలదూరమునుండి వచ్చినట్లు దోఁచు—పునహానగరంబు నుండి నాగపురంబున కరుగుమార్గంబునకుఁ జేరువపొదరుటడవిలో తరువులనీడ నాగిరి. ఆతలంబు పునహానుండి దాదాపు మూఁడుదినముల ప్రయాణపుదూరమున నున్నది. ఇవ్వీరు లిరువంద్రును యుద్ధసన్నద్ధులైనట్లు సాధనాయుధములు ధరించి గుఱ్ఱపుజీనులలోఁ దుపాకులును సిద్ధముగ నున్నవి. దివసంబును మనోహరం బయి చివురుం జొంపములయందలి విహంగములు కలకలంబులు నలుపఁ గుసుమ నిసరంబు

గంధవహుని సమ్మేళనంబున ఘుమఘుమ పరిమళంబులు చల్లులాడుచుండె.

అశ్వికుల కధిపతిగాఁ జూపట్టునతండు తన హయంబుదిగి "యిదియ తలంబు. విచారించిచూడ నింకొకజాములోపల నేమన శౌర్యసాహసములను వినియోగపఱచవలసివచ్చు ననితోఁచెడి. గుఱ్ఱములు దిగి వాటి నలయిక దీర్చుకొనఁ బసిరిక మేసగనిం"డని నొడివెను. అతని యాజ్ఞానువర్తులైన వారందఱు నట్లనే యొనర్చి తమ మూటలలోఁ దెచ్చుకొన్న భక్ష్యములు దీసికొని భుజియింపఁదొడంగిరి. అంత వారి నాయకుఁడు వెండియు నిట్లనె "వీఱిడిమాటల కాలయాపనను సేయుటకు మాఱు అమీరు ఖాను ప్రభు నాజ్ఞలు మీకుం దెలుపవలయు. వినుండు మన మందఱ మిరువదిమంది. మన మెదుర్కొనవలసివా రెందరుం డురో తెలియదు. పదుగురకు దాటకుండి శేసి వారిని మన మెదుర్కొని కయిదీలుగా వశపఱచుకొనవలెను. బహుశః వారును తగిన సాధనాయుధపాణులై హయంబుల మీఁదనే చనుదెంతురు గాన వారిశౌర్యమును బరిణింపదగినదే. అయినను మనసాధ్య మగునంతవఱకుఁ బ్రయత్నించి తీరవలెను.

ఒకఁడు—తుపాకు లుపయోగించునపుడు, ఖాజీసాహెబ్! కైదీయగునో లేక ఘాతయగునో? ఎట్లయినను జెట్లవంటి బలశాలుల మిరువదిమంది యుండి పదుగురను వశపఱచుకొనఁజాలమి మనకీర్తి యాని సిగ్గు సిగ్గు!

ఖాజి—తుపాకు లెట్లుపయోగింపవలెనో యెఱింగించెద. పర్వతబిలంబులలో వారలను చెఱబట్టవలసి యున్నది.

దానివలన మన కపార ధనలాభంబు వారి విడుదలకై చేకూఱుఁగాని చంపినచో నిష్ప్రయోజనం బగు. కావున, శూరులారా! స్వసంరక్షణార్థమే యాయుధంబు లుపయోగింపవలెను. మాయోపాయములనే వారిం బట్టఁ జూడుఁడు."

తెరువరికట్టిన యీ స్వల్పసైన్యంబునకు నాయకుఁడగు ఖాజి మార్గముం బాఱఁజూచి, తన యత్నమున కుచితమగు పొదరుటడవి, యాకుంజొంపముల దట్టమయి దృష్టి చొరరానినిది వెదకి, యచటికి గుఱ్ఱంబులఁ దోడుకచని లోపలి యంతరాళమున నవి పసిరిక మేయ జీనికళ్లెము లున్నగునవి విప్పకయే వదలి సంజ్ఞ యిచ్చినప్పుడు క్షణికములో వాటిపై కెగురుటకు సిద్ధముగా నెల్లర నుంచెను. ఇట్లు జాముకాలమును గడచిన పి, అంత నొకండు గుఱ్ఱముపైఁ బొదరుటడవి మధ్యంబునఁ బఱతెంచి ఖాజీని డాయం జని తురంగమును దిగి యతనితోఁ బ్రసంగింపఁ జొచ్చె. ఇతనిరాక గాంచినతోడనే భటు లందఱు తురంగములం దోడ్కితెచ్చి యచట నిలిపి యెవనివాహనంబు పజ్జ నాతఁడు నిలువంబడి యాజ్ఞకెదురు చూడసాగిరి.

ఇంతలో మువ్వ రాశ్వికులు దూరమునుండి రాజమార్గంబునఁ జనుదెంచుచుండుట పొడకట్టెను. క్రమక్రమంబున నత్తెరువగు లిత్తులంబు డగ్గఱుచుండ శిరంబులయందలి బాలసూర్యతేజోమయంబు లగు శిరోవేష్టంబులును మేనుల నునుపట్టు చీనాంబరములు బరికింపఁ దా మెదురుచేచిన బాట

పారులు వీరలే యనుట కావంతయు సందేహము లేదయ్యె. పథికత్రియంబున నొకండు ముందు చనుదెంచుచుండఁ దక్కిన యిద్దఱు నతని కిరుదెసల నించుక పిఱుందున వచ్చుచుండుటచే వీర లాతని భృత్యులగుట తెల్లం బగుచున్నది. చదువరులను సందేహములోఁ బెట్టుటకంటె వీరు మువ్వురును సేతుపిండారియు నతని యనుచరులు నని దెలుపుట యుత్తమము.

ఖాజీ సంకేతముఁ జూపఁగానే పొదరుటపని మధ్యమందలి యిరువంకలను దట్టలునఁ దురంగములమీఁది కెగిరి కళ్లెంబులుపూని విసవిస నడిపించుక చని యడవియందున నికుంజమున కొక్కఁడుగా నాఁగి మాటుదాఁగి మార్గాభిముఖులై యరయుచుఁ జనుదెంచు నాశ్వికులపైఁ దదేకదృష్టి నిగిడించి రెండవ సంకేతమునకుఁ జెవులు నిక్కపొడిచికొని యుండిరి. అంత ద్వితీయసంకేతంబును సూచింపఁ బడినది. ఆక్షణంబునఁ దడాలుమని హరిణంబు లీరంబు లుఱికిపఱచు విధంబునఁ బటపటమని ఖురపుటధ్వానంబులు పెల్లుమ్రోసె. అందఱు నొక్కపెట్టున మువ్వురు పిండారులపైఁ గదిసిరి. అయిన నెంతరహస్యత్వరితముల నీసాహసము నడిపిరో యంతకంటెను రెట్టింపు చాకచక్యమున నారలు వెఱికిన కరవాలంబులు మెఱుంగులతెఱంగున. పిండారుల కరంబులఁ దళ[illegible]లాడినవి.

పఠానుల యెన్నికప్రకారము జయలక్ష్మి వారి పక్ష

మునకుం దిరుగదయ్యె. అందఱు దూరంబునఁ దలపడిరి. ఖాజీయు పిండారి యొడయనితోఁ బోరు భటులకు సహాయ మొనరింపసాగె. సేతు తన కరవాలున నొకనిం బుడమికి బలివెట్టి మింటరాలు మంటలంబోలు మెఱుంగులు తొఱుంగ నలుదెసలు చెఱలాడుచుండె. ఖాజీయుఁ దన శిరంబునఁబడు కత్తివాత డాలునం గాచికొని తొలఁగి సేతువును హయంబు నుండి క్రిందికి లాఁగ గమకించెను. అశ్వారోహణంబునఁ బ్రవీణుండగు పిండారి యొడయుండు తురంగమును రెండడుగులు పిఱిందికి నడిపించి డాలొగ్గి ఖాజి మరల శిరంబుఁ గాచుకొను నట్లు గదియఁబొడిచె. ఖాజి తన యాయుధ నైపుణ్యంబంతయుఁ బ్రకటించె. ఇప్పుడిది యుభయులు సమరావేశ నిమగ్నులై యుండుననంత సేతుమర్దనుకరవాలంబు బిరాన నెదిరి కంఠంబును దాకఁబోవ ఖాజి తన గుఱ్ఱమునుండి యదృశ్యుం డయ్యె. తనకత్తి విసరంతయు నాపద వానికిఁ గలిగించునంతఁగా దాకినట్లు తోపనందున నించుక వెఱపుతోఁ జూచి యుద్ధవిశేషంబులు పరిశీలింపసాగె. పఠానులలో నలువురు తెగిపడిరి. పిండారులు మువ్వురును గాయంబైన లేకయే పోరాడుచుండిరి.

ఖాజి నిక్కముగ మోసంబునకై కపటమృత్యువుం బ్రకటించెను. తురంగమునురంబుననంటుకొని జీవరహితుండైన చందమున వ్రేలికి సూపట్టె. ఆదేశపుఁ గొండజను లిట్టి కపట చాతుర్యంబులు ప్రయోగింపఁ బేరువడసిరి. తెప్పపాటులో మరలఁ బై కెగసిన యతండు జీనిలో నిమిడికూర్చుండి యేను

రుపాటుననున్న సేతుమర్దనుమీఁదికి లంఘించెను. వీని కృత్రిమముం గనఁజాలని యాపిండారి ఱేఁడు వెంటనే వాని కరవాలంబున కెర గావలసినదే; కాని యాంతరుణమున నింకొక యాశ్వికుం డాకదనరంగమునఁ జొప్పట్టి ఖాజీ ఖడ్గంబుఁ దుత్తునియలుగా నఱికి సేతువుం గాపాడెను.

ఈనూతనపురుషుండు మన రానోజీమురారి. ఇగువంద్రముగుమిగా ముగ్గురమైఁ గదిసికని తెప్పపాటులో గ్రహించి యించుక నిదానింప స్వల్పసంఖ్యాకులోడిపోవుచున్నట్లతనికిఁదోఁచి సేతుమర్దనుప్రాణసంరక్షణార్థమై తానును యుద్ధమునం దిగెను. అసమానయుద్ధంబుఁ గాంచి యుపేక్షించుట వీరునకు లక్షణముగాదు. ఇతని రాకతోఁ బోరు మఱింత ఘోరంబయ్యె. విఱిగిన ఖడ్గం బిట్టుఁ బాఱవైచి జీనిలోని యీటెం దూసికొని ఖాజీ మరల నయ్యిరువురిపైఁ బడెను. ఇంతలో పదుగురకు లోచ్చయిన పిండారిభటులోడి హయంబులనుండి నేలంగూలి నందున నాయకునుం జనుదెంచి ఖాజీకిఁ దోడై వీరిం గదిసిరి ఒండొంటి ఖణిల్లు ఖంగుమని దాకు ఖడ్గంబులధ్వనియు వీరాలాపంబులును నింగి భోరు కొలుప రోమహర్షితులై నాయకుండు పడిన జయంబు చేకూరునని యుభయ కక్షులవారు వారినొత్తిడిపెట్టుచుండిరి. కాని యిప్పట్టున, పిండారిపక్షము మిక్కిలి బలహీనమయ్యె. శౌర్యపరాక్రమోపేతుండైన ఖాజీ తనభటులందఱితో నిరువురిని ముట్టడించి [illegible]యోపాయంబుల వారిని వేఱుజేసి పరస్పరసహాయంబున కాసతొలగించి

తనసైనికుల నిరుబలంబులుగాఁ జేసి యిరువురను ముట్టడింపఁ జేసెను. సేతు రానోజీమురారుల హయంబు లనవరతలోఁ బ్రయాణము చేయుచుండుటవలన విశ్రమంబులేక యలసిపోయినవి. సాధ్యమైనంతవఱకు శత్రువుల దూరంబున నిలుపుచు, వాలంబు నూడ్చికొట్టుచుఁ, దనమీఁద కెత్తిన వేటులు క్రిందికి దిగుదాక నిలువంబడక తప్పుకొనుచు రానోజీ మొనముందు గురితో నొంటిమైఁ బోరాడుచుండె. తానెక్కినయుత్తమజాతి యశ్వంబు చురుకుఁదనంబును దనయాశ్వికనైపుణ్యంబును నతఁ డోడక యింతమందితోఁ బోరఁ గలుగుటకుఁ గారణంబులు. సేతుమర్దనుఁడును తన శత్రువులతో సమానచాతుర్యంబునఁ బోరుచునే యుండెఁగాని వెనుకనుండి చనుదెంచిన యిరువురిఖడ్గనిహతుల నతండు నివారించుకొనుటలో ముందఱి భటు లొక్కుమ్మడి డాయంజుని యతనిని హయంబునుండి క్రిందికిఁ ద్రోసివైచిరి. వెంటనే నలువురు వానిపైనఁదరిపాటున బడి చెఱపట్టిరి. మిగతభటులు రానోజినిం దలపడినవారికి సహాయముగా నరిగిరి. పిఱుందునుండి వీరొత్తుకొనివచ్చుచుండ నెదుటివారు ప్రేరితసహాయులై యడుగు గదల్పకయుండ రానోజికిఁ దానిక లొంగకతీరదనిస్పష్టమయ్యెను. అయినను నింకయు శక్తికొలంది వేటులు గాచికొనుచుండె. ఇవ్విధంబున [illegible]డు ఖాజీతోఁ దలపడియుండుతఱి నొకపటానుఁడు వెనుకనుండి తనపొడుగుపాటి యీఁటెను రానోజిశిరంబున గుఱి పెట్టెను.

ఆసమయంబున నిలువెల్ల నల్లని కవచంబు ధరించి నల్లని యున్నతాశ్వంబునెక్కి యొకయోధుఁడా కదనరంగము జేరెను. ఇతఁ డించుక దూరంబునుండి గుఱ్ఱమును బరుగెత్తించుకొని వచ్చి రానోజిపైఁ బఠానుఁడు గుఱిపెట్టిన యీఁటెనింకయు విసరకముందే తనఖడ్గంబున వానిబాహువు తెగిపడంగొట్టె. ఆవేటున దిమ్మువట్టి రౌతును గుఱ్ఱంబునుగూడ నేలం గూలఁబడిరి. పిమ్మట నయ్యోధుఁడు నిజఖడ్గప్రసారంబున సైనికబృందమధ్యంబునకు దారిచేసికొని తనయశ్వరాజంబును నడిపించుకొని యేగి ఖాజ నొక్కవేటున శిరంబును మోదెను. దాన నతండు హయంబునుండి యెగిరి నేలం గూలి మూర్ఛజెందె. తరుణంబున కరుదెంచి తనప్రాణమును రక్షించిన యానల్లని యోధుండెవరా యని రానోజి చూచెను గాని యతనిశరీరం బెల్ల నాపాదమస్తకము కవచమయంబగుట నతనిరూపంబు పోల్చుట కనుపడదయ్యె. శిరస్త్రాణంబును మూసియుండుటచే మొగంబైనఁ గనుపించదయ్యె. ఆకసంబునుండి యుట్టిపడిన ట్లకస్మికముగఁ జనుదెంచిన యయ్యోధుఁ డేటున కొక్కని నొప్పునఁ ద్రుంచుటయుఁ దమనాయకుండు విగతజీవుండై పడుటయుఁ గాంచినతోడనే తక్కిన సైనికులందఱు హయంబులు మరల్చుకొని పాఱిపోయిరి. అట్లుపోవుటలో నొకండు రానోజిపై కెత్తినఖడ్గంబు వృథావిడువనేలనని కడపటివేటుగా విసరి పఱతెంచుటచే నయ్యది యతని శిరంబునుండి దూసికొనిచని బాహుమూలం

బునఁ దాకిన నతండు స్మృతిదప్పి క్రిందఁబడియె. ఈసంభ్రమంబున సేతువుం జెఱపట్టినభటులును స్వప్రాణరక్షణాసక్తి మెండుకొన నతని విడిచి గుఱ్ఱంబులెక్కి తమవారివెంటఁ బలాయితులైరి.

ఈసమరం బట్లు ముగిసెను. క్రిందఁబడియున్న రానోజిచెంత కరిగి యయ్యోధుం డతనిఁ బరీక్షించెను. బాహుమూలంబున నాటినఖడ్గంపుఁ దునుక యందుఁ జిక్కువడియుండ రక్తంబు మడువులు కట్టెను. పట్టిచూడ శరీరంబు చల్లనై యుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసంబులు లేకుండె. ఇంచుకతడవు వాని మొగంబు నంక దృష్టినిగిడించి, పరలోకగతుండయ్యెఁ గదా యన్ని చింతించెను. తరువాత లేచి మరలఁ దన యశ్వంబు నెక్కి "అకటా! ఎంతటిపుణ్యాత్ముండు! వీరస్వర్గముం జెందెను. సదాదాన మెలమిడయగుండము నాకముం గను జనసంతతుల కవసరము. ఈసుగుణంబు లన్నియు నితనియెడఁ దిరంబై యున్న" వని సంతసించుచు సేతుపిండారి వంకనైనఁ జూడకయే తనమార్గముం బట్టిసనియె.

సేతుపిండారి తనయనుచరులతోఁ గూడి యుద్ధరంగముం బరిశీలించుచు, నతనితో నించుకయు ముచ్చటింపకయే కృతజ్ఞతావందనంబు లందకయే చనుచున్న యోధునివంక నబ్బురమునఁ జూచి యాతండెవ్వఁడై యుండునని సందేహంబు వొడమి యక్కజంబున నిలుచుండ నంతలో నశ్వఖురపుటధ్వానం బొండు వినవచ్చె. నూతనపురుషులు మఱె

వరు వచ్చుచుండిరా యని పిండారిఱేఁడు తద్దిక్కునకుఁ జూడ్కి మరలించి, యింతదనుక మూర్ఛాపరవశుఁడై పడియున్న ఖాజి యిపుడు తన హయంబునెక్కి పాఱిపోవుచుండుట గాంచెను. వానిం జెఱపట్టక పోతిమిగదా యని పరితపించుచు నయ్యొడయఁడు భటులుం దానును హయంబు లెక్కి యప్పలాయితుని వెన్నుదగిలి తఱుమఁబోచ్చిరి. ఖాజ పొదరుటడవి మధ్యంబున నొక యీరంబుమాటున నిలిచి తుపాకిం గుఱిపెట్టి వారిపైఁ గాల్చెను. ఱివ్వన మ్రోయుచుఁ జనుదెంచిన గుండ్లు వారివీనుల సందులనుండి దూసిపాఱిన, ఖాజియుఁ దన సాహసకృత్యంబు విఫలమయ్యెఁగదా యని గ్రహించి తురంగమును దిప్పి పొదరుటడవిలో నదృశ్యుఁడయ్యె.

తిరిగి కదనరంగముం జేరినపిండారులు, బాహువు తెగి పడిన రానోజి నెందును గానుపింపమి కబ్బురంబందిరి. అతని శరీరం బేమయ్యె? శ్యామలయోధుఁ డాదేహంబును గదలించిచూచి మృతినొందుటచే నూఱకొనుట తాము కన్నులారఁ జూచిరి గనుక యతఁడద్దాని నద్దియుఁ జేసియుండు టసంభవము విగత జీవంబైన శరీరము లేచి నడచుట దుర్లభము. అయిన నాశరీరం బెంత వెదకినను గానుపించదయ్యె.

అట్లపజయంబు నొంది పలాయితులైన సాహసికులు తగ్గిలనియుఁ, దాను మున్ను విధించిన దండనకు ద్వేషము నొంది చలము సాధింపఁబూని అమీరాలీ, వీరి నిట్లు నియోగించెననియూహించెను. వా రెవ్వరైనను మరల బలంబును గూర్చుకొని ద్వితీయసమరంబున కరుదేరవచ్చునను భయంబు గలిగినందున నచ్చోటు వాసి శీఘ్రగమనంబున నరుగుటయే క్షేమకరంబని పయనము సాగించిరి.

“అయిన నద్దుష్టులు మనతో ముఖాముఖిం దలపడుటకు బదులు చెట్టడిగిమాటున నొదిగియే మనమీఁదఁ దుపాకులు ప్రయోగించిన నెంతయుఁ జేటువాటిల్లు. అట్లుచేయమి వింత”? యని సేతుమర్దనుఁ డనియె

“దానివలన మనలం జంపుట వారియుద్దేశము కాదని యూహింపవచ్చు. బహుశః మనలను జెఱగొనుటయే వారి తలంపై యుండనోపు” నని యనుచరులలోఁ బెద్దవాఁడగు బలరామసింగనియె.

“నిక్కము! సరిగా నెంచితివి. తుదకు బలాయితులై తుపాకులు ప్రేల్చినను బ్రాణాపాయము లేక బయలం బడితిమి. భగవంతుఁడు మనపాలిట నుండుటచేతను శూరాగ్రేసరుల సహాయ మలవడుటచేతను నిగ్రహింపఁ గలిగితిమి. ఖాదరుజంగున కించుక బుజంబు గీచికొనిపోయినను నది

సూక్ష్మమైనదే" యని సేతువు వెండియు ననెను.

బల — ఎందులకైన మనము నునుపటికంటె జాగరూకులముగా కొందఱను నెత్తుకొనియుండుటయుఁ, దుపాకుల మందుగుండ్లు ఘట్టించి యాయితమై యుంచుటయు శ్రేయస్కరము. ఎప్పుడెట్టి బలంబు మరల ముట్టడించునో యేటి నమ్మకము?

సేతు — మనసైన్యంబును వెంబడింగొనక రెండుదినములు ముందుగానే మాందుకామునకుం బంపినందులకు ఫల మిది.

ఖాన్ — మనలం దలపడినవారు అరచోరుఁడు నరప్రభువునైన లోకభీకరుండగు పఠానుసైన్యాధిపుండు అమీర్ ఖానునకుం జెంది యుండరుగదా?

ఎట్టి నిర్ధారణంబును జేయఁజాలకయే యిట్లు ప్రసంగించుకొనుచుఁ జనుచుండఁ బ్రొద్దు గ్రుంకెను. గ్రామం బింకయు మూఁడుక్రోశముల దూరం బున్నది. అశ్వంబులను శీఘ్రగమనంబునకుఁ బురికొల్పి కొంతసేపటికి మార్గంబున కిరుదెసలఁ బెచ్చుపెఱిగిన కాఱడవి మధ్యంబున వారు ప్రవేశించిరి. అల్లంతఁ బెల్లుకొని స్త్రీరోదనధ్వానంబు వినవచ్చె. ఆధ్వని వచ్చుతలంబునకుఁ బఱచి చూడ నందొక పల్లకియు దానిపజ్జఁ గొంతెత్తి విలపించుచు నొకబాలికయు నుండెఁ. వృద్ధుండొకఁ డిటు నటు పగుగులెత్తుచు నడచుచున్నాఁడు. ఏమివిపత్తు వాటిల్లెనని యడుగ భయోన్మాదుండైన

యావృద్ధు నోటమాట రాక కొంతవడికి వచింప శక్తిగలిగి "తానుం దనకొమార్తెయు నొకరోగితో నాగపురంబునకుఁ బ్రయాణము సల్పుచుండ రాధాపురంబునఁ గుదుర్చుకొన్న బోయీలింతవఱకు వచ్చి యొకకిరాతులవలన ముందు తెరవాటులున్నారని విని పల్లకి నిటదించి పాఱిపోవుటయే గాక తన యశ్వంబును గూడ దోలుకొనిపోయిరి. అందుచే ముందుకుఁ జనుటకుఁగాని వెనుకకుఁ బోవుటకుఁగాని యాధారము లేక యీ ఘోరకాంతారమధ్యంబున నిప్పుడో యింకనో దొంగలచేఁ జంపఁబడుటకు సిద్ధముగ నుంటి" మని చెప్పి తమ్మును వారి జత నరుగుట కంగీకరింప వేఁడుకొనెను. ఆవృద్ధుని మొగం బదివఱ కెన్నఁడో చూచినట్లు పొడకట్టుటచే సేతుపిండారి "నీవు ఇందూరునగరంబున వర్తకుఁడ వగుమిత్రవర్మవు గావా?" యని యడిగెను. అందున కతండు "అగును. నేను మిత్రవర్ముఁడనే. ఈబాలిక నాకొమారిత యగు ప్రియంవద. మమ్మనుగ్రహించి మీసహాయం బొనంగుఁ"డని ప్రార్థించెను.

ఇంకయు నితని ప్రార్థనంబు ముగియకముందే యొకస్సాత్తుగా సముద్రఘోషతుల్యంబగు రవంబు వేతెంచి ముందు వెనుక ప్రక్కలం గూడ నొక్కపెట్టుగా నాశ్వికులు గణనాతీతములై వీరిం జుట్టుముట్టిరి. దొంగ లందఱు నదరిపాటున మీఁదఁ బడుటచేఁ దెరువరు లెద్దియుం జేయుటకు నవకాశము లేక తెల్లపోయిరి. అనాయాసముగ నెల్లవారు చెఱపట్టఁబడిరి. మిత్రవర్మ తనమొలలోని కటారితో నొక్కని పొడిచిన నది

పిడివఱకు నతని యురంబు దూఱి చనెను. రెండవవానిం దల పడుట కెద్దియు నాయుధము లేకపోయె. సేతుమర్దనుఁడు తనకరవాలంబున నలువురం జెండాడెంగాని తుదకయ్యది పయిచెట్టుకొమ్మకుం దాఁకి తునియలై క్రిందఁ బడియె. అట్లిరువురు నిరాయుధులైరి. వెంటనే తెరవాటులు వానిని హయంబునుండి పడఁద్రోసి కరంబులు వెనుకకు బంధించిరి.

వెనుకటిసమరంబునను ప్రయాణంబున నలసి యున్న పిండారియనుచరులు హయంబులు డిగి దొంగలన్న శబ్దము వీనులం దాఁకినతోడనే చీఁకటిసందున నించుక వెనుకకు జరిగి చెట్టియొక్క పొదమాటునఁ దాఁగియుండిరి. గావున వారు మాత్ర మిందుఁ జిక్కువడరైరి. కాని యజమానిని విడిచి పెట్టుటకంటె నతనితోఁ దామును జెఱ యనుభవించుటయే యుత్తమ మని మరల నాదండులోఁ జొచ్చుటకుఁ బెక్కు సారులు తలంచిరి. దండుమధ్యంబునఁ జెఱపడిన బొటసారులు పిండారిముఖ్యుఁడు మిత్రవర్మ యతని కూఁతురును వారితోఁ బల్లకిలోనున్న రోగియు మార్గంబున దోడుకొని పోఁబడు చుండిరి. పొదలమాటున దాఁగియున్న బలరామసింగు ఖాదరు జంగులు తమలో నొకరు తప్పించుకొన్నసంగతి రెండవయతం డెఱుంగఁడు గావునఁ బొదలలోఁ జప్పుడగుట నిరువురును భయ కంపితులై తెరవాటుకాండ్రో లేక యడవిమెకంబో యని నిజదృష్టిం బరికించుకొనఁ జొచ్చిరి. „దాఁగంబోయి తెలారి నంతటఁ దూఱె నన్నట్లే యరణ్యంబునఁ బడితినేలకో" యని

యించుక పయికి వినిపించునట్లే బలరామసింగు విచారింప, దాపుననుండి „బలరామసింగూ!" యని పిలచినట్లు మెల్లని స్వరంబు విననయ్యె, అంత నిరువురును రహస్యముగ మాటలాడుకొని కలిసికొనిరి.

బల—మన యజమానుఁడు మొదలైనవారిస్థితి యేమయ్యె?

ఖాద—అందఱును కైదీలైనారు. నేను పాఱిపోయి వచ్చితిని

బల—నేనును నీవలెనే తప్పించుకొని యిందు దాఁగితిని. కాని మనమిరువుర మిందుట యెఱుంగనైతి. సరే! నాతో రమ్ము లెమ్ము."

ఖాద—ఎక్కడికి? ఎందుకు?

బల—ఎందుకననేల? రారమ్ము! నీవద్ద నొకకత్తి యున్నది, నాకరవాలంబు నాతోడనే తెచ్చుకొంటి మనమిద్దఱమేయైనను నకస్మాత్తుగా వారిమీఁదఁ బడితిమేని జయము కాకపోదు. మన ప్రభువు చేత్రాళ్లు త్రెంపితిమేని, మనము పట్టువడినను అతఁడైనఁ దప్పించుక పాఱిపోఁగలుగును. అతనిని సంరక్షించుటయే మనపని.

ఇట్లు నిశ్చయించుకొని యిరువురును లేచి కాసెలు బిగియించుచుండ నచ్చట నింకొకపురుషుండు సూపట్టె. అతని దుస్తులుం గత్తియుఁ జూచి దొంగలలో నొకండని వారు నిశ్చయించిరి గాని యించుక పరిశీలనమీఁద నతనివీఁపున

వేశ్రలాడు బిగులుం జూచి యతండు వనంబుల సంచరించుభిల్లునిగా గుర్తెఱింగిరి.

భిల్లు—ఏమి? ఇయ్యడవిలో బలాత్కరించి ప్రజలం ఖైదీలను గాఁ బట్టువా రెవరు?

ఖాద—దాఁపునసరుగునాదండును జూడుము. నీవు నందలివాఁడవే యగుదువు బహుశః?

భిల్లు—,,చూచి వచ్చెద. నావచ్చుదనుక నిచ్చట కదలితిరేని మీప్రాణములు దక్కవు. నామాట గుఱిగా నియ్యెడనే నిలువుఁడు. మీకు మీయజమానులకుఁ గూడ మే లగును,, అని యతండు తనబుజంబునందలి బిగులుం దీసి వారు పట్టుకొనసంగి తనవలువలలోని ముఖాచ్ఛాదనముం దీసి ధరించి, కదలవలదని వెండియు వారి నొడఁబఱిచి చనెను.

ఖాద—నిలుచుందమా లేక పాఱిపోవుదమా, బలరామా? వాని సజ్జుచూడ దొంగవలెనే తోఁచు, కాని మాటలు విన మంచివానిగా దెలుపు.

బల—దొంగకానీ దయ్యముకానీ, వాఁడు తిరిగివచ్చువఱకు నిచ్చటనే యుండితీరవలె. దొంగలలోనివాఁడైనచో వారి కేదేని సైగసేయుంగాని మనల నిట్లు విడిచి చనఁడు. అంతియుకాక యిపుడుపలాయితులమైనమాత్ర మేమిలాభము? ఈపొదలలో లేడిని వేటాడినట్లు మనలం దఱిమి పట్టక మానరు.

కొంతసేపటికి భిల్లుడును దిరిగి వచ్చి ,, నేను వారిలో

నికిఁ జొచ్చి యంతయుఁ జూచి విని వచ్చితిని. వారందఱు నెవరి సైనికులో తెలిసినది. ఖైదీల కేమియు ఘాత సేయరు. మనము ముప్పురము వారితోఁ బోరాడుట మిడుతలు కార్చిచ్చులోఁ బడినట్లేయగు. వారు ధైర్యశాలురును యుద్ధప్రవీణులుం గావున వారి నందఱ జయింపఁగలదండును నేను బ్రోవుచేసెదను. మీరు విశ్వాసపాత్రులు గనుక నాతోడ రండు,, అని చెప్పి యయ్యడవి నడ్డుపడి నడువసాగెను. బలరామసింగు ఖాదరుజంగు లాతని వెంబడి చనిరి. ఒకజాముట్లు నడిచినతరువాత నయ్యరణ్యమం దొకసమప్రదేశముఁ జేరిరి. దానిమధ్యమున నలుదిశలు వ్యాపించినకొమ్మలు గల పెద్దవృక్ష మొక్కటి గలదు. దానిక్రింద నలుగురైదుగురు పరుండియుండ నొకఁడు కావలిగా నిటునటు తిరుగుచుండెను. ఎవరో చనుదెంచు నడుగులచప్పుడు వినఁబడఁగానే వాఁడు సైగచేయఁ బరుండిన వారు చివాలున లేచి విల్లెక్కుపెట్టిరి. కాని తమమొనగాఁడే వచ్చుచుండుట చేసిన సైగచే గ్రహించి వాటి నెక్కుడింపిరి.

భిల్లు—మల్లుఁ డెచ్చట నున్నాఁడు?

భటు—హైదరాబాదుకుఁ జనుమార్గములో

భిల్లు—ఎంతమందితో

భటు—ఎనమండుగురితో

భిల్లు—యోగి యెచ్చట?

భటు—ఆశ్రమములోనే యున్నాఁడు.

భిల్లు—నే నచటి కరిగెద. మీరు చని యందఱిని

వెదకుఁడి. మనల కందఱకు దిట్టమయినపని యున్నది. ప్రోవు చేయఁగలిగినంత సైన్యమును సమకూర్చి పొద్దుపొడుపున నన్నిచట కలసికొనుఁడు. ముఖ్యమైనసంగతియింకొకటి. మీలో నిరువురు త్వరలోఁ ద్రికూటపర్వతదుర్గంబున కరుగు తెరువునఁ బొంచి, మనవలెనే వేషములు బూనినశూరులు కొంద ఱచటికిఁ గైదీలం దీసికొనిపోవుదురు గావున నాసంగతి శీఘ్రగతి నా కెఱింగింప నిచటికిఁ బంపుఁడు.

వారు సమ్మతితో నతివినయం బచ్చువడ నెవరికార్యము వారు నిర్వర్తింపఁ జనిరి. పిదప నమ్మొనగాఁడు తన యిరువురు స్నేహితులను వెంటఁ బెట్టుకొని యాశ్రమ మార్గంబు పట్టి చనసాగె.

ప్రకరణము—20

పిండారిపటానులకు జరిగిన తొల్లిటిసమరంబున జయలక్ష్మిని సేతుమర్దనున కనుకూలముగా మరల్చిన శ్యామలఘోషుని చదువరులు మఱచియుండరు. అతనిగుఱ్ఱము చేయెత్తున నతిబలిష్ఠమైన దగుటయు, సమరంబున నించుకయు శ్రమ నొందకుండుటయుం జేసి విశ్రాంతిలేకయే దీర్ఘప్రయాణము సలుపఁగలదు. కాని చుట్టుదారిం బడుటవలనఁ బ్రొద్దు గ్రుంకునప్పటి కెంతోదూర మేగనేలేదు. రౌతుం గుఱ్ఱమును విశ్రాంతి నపేక్షింపసాగిరి. కావున నప్పుడే మీఁద

బడుచున్న రేయి కెందేని నడ్డివాల్చుట కొకతలం బగత్యమయ్యె. ఇపుడునడుచు ప్రదేశమున నిల్లుగాని తిండిగాని దొరకునట్టిదిగా కనుపించదు. గుఱ్ఱమును మేఁతకు వదలి తాను జీనిమీఁదనే కడుపుగాలుచుఁ బరుండవలసి వచ్చునట్లు తోఁచె.

ఇంతవఱకు దారినడుపుచున్న సూర్యుం డస్తమించె. పయనము సాగించుటవలన సరిమార్గమునఁ గొనిపోవుటకు బదులు మార్గమునుండి దూరముగాఁ దొలఁగించునేమో? ఏదేని గూడెమునకైన లేక యధమము కొండవాని కుటీరమునకైనఁ జనునుద్దేశముతో రాజమార్గంబునకై వెదకెను గాని వ్యర్థమయ్యె. ఇఁక నెద్దియుఁ జేయునది లేక యవ్వీరుండు హయంబుసూక్ష్మబుద్ధి కేనమ్మికొన స్థిరపఱచుకొని, యిదివఱకనేకజంతువు లిట్టియపాయస్థితినుండి పలువురఁ దప్పించుట విని యుండుటచే, కళ్లెము వదలి యూరక కూరుచుండెను. ఆయశ్వంబు తనయిచ్చకనుజ్ఞ యిచ్చినట్లు కనిపెట్టఁగానే, యిదివఱకు కొట్టినను కదలనిది యిపుడు క్రొత్తబలంబు నొందినట్లు చెవులు ఆక్కించి శీఘ్రగమనంబునఁ జనసాగెను. గుఱ్ఱము పట్టినదారి యిదివఱకు నడుచు దారిని వీడి చన్నను నించుక దూర మరుగునప్పటికి వెడల్పయి నలిగినదిగాఁ గాన్పించె. గణగణమను నొక గంటానాదంబును తానెద్దియో యాశ్రమంబు సమీపించుచున్నట్లు కూడ స్పష్టపఱిచెను.

అట్లనే యతండు చదునైన పచ్చికబయలుం బ్రవేశిం

చెను. కాని పొదలు తీగెలు చెట్లు దట్టముగాఁబెఱిగి భయంకరముగా నుండెను. కొండ మొదట చెట్లకొమ్మలువంచి కట్టిన చిన్నకుటీరమొకటికలదు. దానికిసమీపమున నేస్వచ్ఛమైననీటి బుగ్గయొం గళగళరవంబు సలుపుచున్నది. ఈవిధ మంతయు సంధ్య చీఁకటిలో గాంచినను బసకనుకూలమైనదేయని తలంచి గుఱ్ఱము నద్దెసకుం దోలి యచ్చట దిగి తనఖడ్గముపిడితోఁ దలుపుమీఁదఁ గొట్టెను. చాలసేపటివరకు ప్రత్యుత్తరము రాలేదు గాని యెట్టకేలకు "నీ వెవరవైనను నీదారిం జనుము. మాసాయంతన భగవద్ధ్యానంబు విఘ్నంబు సేయక చను" మని లోనుండి స్వరంబు వినయ్యెను.

యోధు—స్వామీ! అడవిలోమార్గముఁ దప్పిన తెరువరిని. నేఁటిరాత్రికి మీదయాధర్మగుణంబులు నాయందుఁ బ్రసాదింప వేఁడుచున్నాఁడను.

యోగి.—అకటా! నాయొద్ద నాహారపదార్థం బెద్దియు లేదు. అంతయును తమదయాధర్మగుణంబులు నాయందు వినియోగింపవలెఁగాని యొరులకు నేను వినియోగించువాఁడ గాను. కావున నీదారిని శీఘ్రము చనుము, శుభం బగుఁగాక!

యోధు.—చీఁకటి యిట్లు కాఱుగ్రమ్ముచుండ నిట్టి యడవిలో నాకు మార్గ మెట్లు కనుపించును? మహాత్మా! మీరు మహాయోగులయ్యుఁ దలుపైనఁ దెరచి తెరవు చూపకుండుట ధర్మమగునా?

యోగి—ఇఁక నాధ్యానంబు భంగముసేయక చను

ము. ఇదివఱకే నీమూలమున విఘ్నమగుటచే మరల మొదటికి రావలసివచ్చె. త్వరితగతి నరుగుము. లేకున్న నియ్యడవిలో దొంగలున్నవారు గావున ముప్పగును.

యోధు—మార్గము! మార్గము జూపుము! మఱెద్దియు నీయకున్నను మార్గమయినఁ జూపఁ జాలవా?

యోగి—తెరవు మిగుల సులభముగాఁ గనుపించు. తిన్నఁగా బాడున దాఁటి యచ్చటఁ గాలువ దాఁటి చనుము. వర్షమును లేనందున లోఁతుండదు. ఆయేఱు దాఁటినపిదప నెడమవైపు కొండ కోరఁగా జాగ్రత్తగా నరుగుము; గోతులు చాలు నున్నవి.

యోధు.—ఏఱు గోతులు చాలునా? ఓ యోగీశ్వరా! మీ రెంతదైవభక్తిపరాయణు లైనను నన్నింత గాఢాంధకారంబున నిట్టిదారిం జనుమనుట వింత. ఇచట నాశ్రమం బేర్పఱచుకొని జీవించుచుఁ దెరువరున కించుక తలదాచుకొనఁ జోటీయమికి హక్కులేదు. సరే పోయెదను.

అని మరల తన హయంబును ద్రిప్పి యాదారింబట్టించెను. కొంతతడవు సనునప్పటికి భయంకరముగ కుక్కల మొఱుగు వినవచ్చె. ఆ వెంటనే యతిపుష్టినిష్ఠురంబులఁ దొప్పతోఁగిన యున్నత శరీరుం డొకఁ డట్టయెదుటఁ బొడసూపి గంభీరస్వరంబున "నీసర్వస్వము నొసంగుము. లేకున్న నీయుసురులు దక్క" వని దండించెను. యోధుండు నించుకతడవు నివ్వెఱపాటున నిలిచెంగాని వెంటనే ఖడ్గంబు దూసి

యతనిపైఁ గదిసెను. కాని యాతెరవాటుకాఁడు వెనుకకడుగిడి వ్రేటు తప్పించుకొని నిలిచి "నీశూరత్వ మిందుఁ బ్రయోజనంబులేదు. అల్లదె యాచెట్టుక్రిందఁ జూడుము. ఇరువదిమంది యాశ్వికులు నీపైఁ బడుటకు సిద్ధముగ నున్నారు." అనికేలుసాచిచూపె. ఆసంధ్యచీఁకటిలో స్పష్టముగ నాయుధధారులైనశూరులు తురంగముల నెక్కి ఖడ్గహస్తులై నిక్కముగ సైగ కెదురు వేచియున్నారు. యోధున కెద్దియుం దోఁచక వారికభిముఖుఁడై బీరువ్రోని శౌర్యంబునఁ దెరవాటుకానిం బట్టి కొట్టఁ జూచెను. కానియాతండు దొరకక మాటిమాటికి "నాశ్వికులబురికొల్పనా. నీసర్వస్వంబు నొసంగెదవా?" యని గద్దించుచునే యుండె. హాయంబుచే నెంత తఱుమఁబడిన నతండు తనయాశ్వికులకు యోధునిపై లఘింప సంజ్ఞ యీయనందున వారు పిఱికిపందలుగాఁ దలంచి యితండు వారిపైఁబడి తనకరవాలంబున వారిశిరంబులు డుల్లనేసెను. ఆవ్రేటులకు ఖణిల్లు మనిశబ్దంబు వినవచ్చుటం జేసియు, వారినోట నుచ్చారణలేమిం జేసియు నబ్బురంబంది యించుకతడవు నిలిచి పరిశీలించి యవన్నియు లక్క బొమ్మలుగా గ్రహించెను.

ఆహా! ఎంత వింత! నిక్కంపుటశ్వభటులుగా నవ్విగ్రహంబుల నిలిపి వారిం జూపి తెరువరుల భయపెట్టి సర్వముం గొల్లగొనుచున్నవాఁ డనుట నిస్సందేహము. సంగరరంగమునుండి తెరవాటుఁ డదృశ్యుఁడయ్యె. యోధుఁడీ చీఁకటిలో

భగవద్ధ్యానంబు విఘ్నంబు సేయక మీదారిం జనుఁడు." అని యోగియనయె.

"ఓరీ పిచ్చియోగీ! నేను భిల్లసేనుఁడ. తలుపు తీయుము." అని వెలుపలినుండి మరల వినంబడెను.

యోగి—"మంచిది! మనవాఁడే తొందర లేదు."

యోధు—కాని యెవఁ డాతఁడు?

యోగి—మనవాఁడే నాస్నేహితుఁడు,

యోధు—నీకు స్నేహితులే కానచ్చును గాని నాకుఁ గాక పోవచ్చు. అయితే నెవఁడో తరువాతఁ జూడవచ్చు. తలుపు విఱుగఁ గొట్టకమునుపె త్వరలోఁ దీయుము."

ద్వారమున కేకలారంభము కాఁగనే మొఱుగుట కారంభించిన కుక్కలు వెలుపలివాని కంఠస్వరంబు విన్నతోడనే యాఱడిల్లి తలుపు గీఱుచుఁ దీయుట కాతురము సూపుచున్నవి. యోగి తలుపు తెరచి భిల్లుని నతనిసహచరులను లోనకుం దీసికొని వచ్చె.

భిల్ల—ఎట్టియుల్లాసవంతుఁ డగుజతకాని లోపలఁ బెట్టుకొంటివి?

యోగి—ఇప్పటివఱకు మే మతిధ్యానపరాయణులమై యుంటిమి. మనయాశ్రమంబున కధ్యక్షునివంటివాఁడు.

భిల్ల—"యోగీ! నీవు జపమాలకాషాయవస్త్రములిఁక గట్టిపెట్టి దుడ్డు చంకక్రిందఁ బెట్టుకొని రమ్ము. మనవాళ్ళందఱిప్పు డవసరము." అని వాని నించుక దూరము గొనిచని

నీకుఁ బిచ్చియెత్తినదా? ఎఱుఁగని వానిం దెచ్చి లోపలఁబెట్టుకొంటివి. మననియమము మరచి పోతివా?,, యని కోపించెను.

యోగి—వీనిని నే నెఱుంగనా? నాయొడలిపై కాషాయవస్త్రమే నే నెఱుంగ నందువు.

యోధు—పరిశుభ్రముగ నాకు విందొసంగినవానితో నీవుకోపించుటకు నే నొప్పను. నిరాకరించినచో బలిమినైన భోజనముం గైకొని తీరుదును.

యోగి—,,నీవా? బలవంతముగ లాఁగికొనెదవా? నావేషము మార్చుకొనువఱకు నుండుము. నాదుడ్డుబలముం జూతువుగాని,, అని కాషాయవస్త్రములు తీసివైచి భిల్లునిపోలిక దుస్తులం దొడిగికొనసాగి, ,,యీకొక్కెములుతగిలించు,, మని బలరామసింగు నడిగెను.

బల—నేను ముట్టుకొనను. మహాయోగీశ్వరుండవగు నిన్ను దొంగనిగాఁ జేయు టంతపాపము.

యోగి—ఈవేషముతో నాచరించినవన్నియుఁ, గాషాయవస్త్రములు ధరింపఁగానే పవిత్రము లగును. దాసరితప్పు లోకదండముతో సరి.

బల—దొంగవేషమునకు దండధారణమే ప్రాయశ్చిత్తము.

భిల్ల—యోధుఁడా! నీశౌర్య మించుక మాసహాయమునకై వినియోగింతువా? కొందఱుదుష్టులు పఠానులు సహ

దేవరావుం బురస్కరించు కొని సేతుమర్దనుని మిత్రావన్నను పట్టుకొని త్రికూట పర్వతంబునకుఁ గొంపోవు చున్నారు మనము వారలను చెఱనుండి విడిపింపవలెను.

యోధు—వీరిని విడిపించుటయందు నాశక్తివినియోగించి సాయ మొనర్తు.

భిల్ల—సరే, మన కింకొకసహకారి లభించెను. భగవద్ధ్యానపరుండగు యోగికంటె నిలువెల్ల నియమమయుండైన శూరండే తగినవాఁడు.

యోగి యిప్పటికికత్తి డాలు చంకదుడ్డు విల్లు నమ్ములపొదియుం ధరించి యుద్ధసన్నద్ధుఁ డయ్యె. అందఱితో నిల్లువెలువడి తలుపు జాగ్రతగాఁ దాళము బిగించి, చెవిగహ్వరస్థానంబున దాఁచి నీటిధారకడ కరిగి ముత్యము లట్లు చిందులాడు నీరంబుతో ముఖంబు చలువచేసికొనెను. అట్లు శరీరతాపం బుపశమించుకొని చంకదుడ్డు మోఁదువ్రేళ్ళతోఁబట్టి ,,ఆఁడువాళ్ళను బలిమిం జెఱగొనిపోయేచెఱుపరు లేయెడనున్నారు. నే నొక్కఁడ పదేసిమందిని కొట్టలేకున్న నాబల మెందుకు?,, అని కేరింతలు గొట్టసాగెను.

యోధు—అట్లఁ ప్రతిన సేతువా, యోగి?

యోగి—యోగియని పిలువకు నన్నిఁక. కాషాయవస్త్రము లెప్పుడు దీసివైచితినో అప్పుడే యోగిత్వంబున పోయినది. ఈనల్లగుడ్డలు గట్టినంతనే పండలివలె నే నన్నియుఁ దిని త్రాగి స్త్రీల మరులు కొనెదను.

భిల్లు— నోరుకట్టుకొని రారమ్ము, యోగిమూఢుఁడా! ఇంకయు దండునెల్లఁ బోవుచేసికొనవలసి యున్నది. అమీర్ ఖాను పటాలంబులకు సరదారైనసహదేవరావుతోఁ బోరాడుటకు మన మేమూలకు?

యోధు— ఏమీ? బాటసారుల దారిగొట్టినవాఁడు సహదేవరావేనా? అతఁడు తెరవాటునకుం జొచ్చెనా యేమి?

భిల్లు— ఏవిధమునన్నైన నెప్పుడును దెరవాటుకాఁడే. ఇదివఱకనేకస్త్రీలం దొంగిలి పర్వతబిలంబులలోఁ జెఱపెట్టియున్నాఁడు. శీఘ్రగతి నరుగుఁడు. సాంకేతికస్థలంబునకుదారి తీయుము బదరికాశ్రమవాసా!

ప్రకరణము—22

మిత్రవర్మను చెఱపెట్టినగది కందకముకంటెను పల్లంబగుటచేఁ జెమ్మతో నుండెను. చేయెత్తుమించియున్న రెండు కన్నములగుండా యించుక వెలుతురు లోపలకు వచ్చుచుండెంగాని యది మూలలకుఁ బ్రసరింపఁజాలక గదిని చీకటికొట్టుగానే చేసెను. మిట్టమధ్యాహ్నమందయిన దేదీప్యమానముకాని యా వెలుతురు దుర్గంబెల్లెడ నిండకయ సూర్యుండు ప్రకాశించుచుండగనే త్వరలోఁ బొద్దుగ్రుంకినట్లు గనుపట్టి సాంద్రతిమిరంబునఁ గప్పఁబడు. ప్రాచీనకారాగృహవాసుల కర

పాదంబులు బంధించిన గొలుసులును సంకెలలుం దుప్పుపట్టి గోడలనుండి వ్రేలాడుచుండ, వాటి కడియములలోఁ జిక్కికొనియున్న యెముక లాకయిదీ లందే నిరాహారులై వృద్ధులై రక్తమాంసములు క్షీణించి గతించిరని ప్రకటించుచున్నవి. ఈ ఘోరకారాగారంబున నొకదెస పొడుగుపాటి గాఁడియు దానిమీఁద నినుపకజ్జలును త్రుప్పుతో నున్నవి. ఎంతభయంకరముగా నున్నను మిత్రవర్మ ప్రాణంబు లుగ్గబట్టి విధిచేతఁ జెమ్మనేల శరీరమున కంటకయుండుటకై వలువ లడుగునఁ బెట్టుకొని యొకమూలఁ దీనవదనుండై గూరుచుండెను.

ఒకజాముపఱకతఁడు కదలక యట్లనే యుండునంత సోపానములమీఁద నడుగులధ్వని వినిపించి, గడియలు తీసిన చప్పుడై తలుపు తెఱవంబడి జాఫరుమహమ్మదు సేవకద్వయసమేతుఁడై లోపలకు వచ్చెను. ఇతండు దీర్ఘకాయుండును బలశాలియునై న్యాయాన్యాయవిచక్షణ లేక పెక్కుకలహములలోఁ గాలంబుగడపి తుదకు పిండారులలోఁ గలసినవాఁడు. ఇతనియనుచరు లిరువురును ఖడ్గపాణులై మహమ్మదు లోనకుం జనఁ దాము ద్వారమున నిలిచిరి. భయంబున నొదిగి మూలఁ గూరుచున్న మిత్రవర్మ చెంత కరిగి మహమ్మదు సేవకు నొకనిం బిలిచిన, వాఁడును చనుదెంచి తన బుట్టలోనుండి పెద్దతక్కెడను తూనికగుండ్లను తీసి యట నుంచి మరల యథాస్థానంబున కేగెను.

జాఫర్— అరే, మతద్వేషీ! ఈతూనికపరికరములఁ

జూచితివా?

మిత్రి—"ఆ, చూచితి" నని గద్గదికతో మెల్లగ ననియె.

జాఫర్—ఈతక్కెడతో సరిగా గవ్వయిన యోర లేకుండ నాయెత్తు బంగారము తూఁచి యొసంగవలెను.

మిత్రి—హా దైవమా! ఇదివఱ కెన్నండైన నింత ఘోరపుఁగోర్కి కోరినవా రున్నారా? కథలలోనైన నంత బంగారు మనిషియెత్తుండుట వింటిమా? అంతధనమును గాంచినపుణ్యనేత్రము లున్నవా? మాపట్టణంబుననే యింత ధనము లేదు. నాగృహము నాస్నేహితవర్తకుల గృహములను వెదకుము. నీవు నోడిచిన దానిలో నరసాలైనఁ దొరకునేమో.

జాఫర్—నేను న్యాయబుద్ధి గలవాఁడ. నీచెంత బంగారు లేకున్న రత్నభూషణముల నిమ్ము. ఏదైన నేమి?

మిత్ర—మహాప్రభూ! నాయందించుక దయ చూపుఁడు. నేను వృద్ధుఁడను, పేదను, అల్పజంతువును హింసించుట తగనిపని.

జాఫర్—నీవు వృద్ధుఁడవు కావచ్చును, కాని పేదవు మాత్రముగావు. నీగృహంబు ధనంబుతో నిండియుండుట జగత్ప్రసిద్ధమే. నీకంటె ఘనులైన వర్తకు లీగోడలమధ్య మృతిచెందిరి. ధన మీయకున్న నీకును నదియె విధియగు.

అతఁడు మరల సేవకులఁ బిలిచి వారి కేకాంతముగ బలికిన తరువాత వారు చెకుముకిగొట్టి గాఁడిలో నిప్పు రాజఁ బెట్టి తిత్తితో నూఁది మంటచేసిరి.

జాఫర్—ఆ నిప్పుమీఁదఁ గాలుచున్న యినుపకట్లలం జూచితివా? ధన మీయవేని నీవు దిగంబరుఁడవై మెత్తని విరిపాన్పు మీఁదవలె వాటిమీఁద బవ్వళించెదవు. ఒకఁడు నీశరీరముక్రింద తీవ్రజ్వాలలు ప్రజ్వరిలఁ జేయుచుండ రెండవ యతండు నీశరీరము మెత్తఁగా నుడుకుట్లకై చమురు పట్టించుచుండును. కనుక యీయగ్నిపాన్పు నీకు సమ్మతమో లేక ధనం బీయుట సమ్మతమో తెలుపుము.

మిత్రి—అసంభవము! ఇట్టిక్రౌర్యచిత్తంబుల బ్రహ్మ సృజించి యుండునా?

జాఫర్—నమ్ము నామాట! పట్టణంబులకు కొల్లవెట్టుచు ఖడ్గంబున నగ్నిం బహుజనుల హింసించిన నేను నీ యొక్కని యేడ్పునకు వెనుదీతు ననుకొనెదవా? తమయజమానునానతిచేః శాసనంబుగాఁ గలభటులు వానిసైగ మాత్రమున తమ కాసెలోని కటారి నొర వెడలి యుపయోగింతురు గాని దయచూపుదురా? కనుక బుద్ధిగలిగి నీదు విస్తారధనంబులోఁ గొంతభాగ మొసంగుము, లేదా యీయినుపకట్లలమీఁద తప్పక శయనింతువు.

మిత్ర—నావద్ద నంతధనంబు లేదుగాన నీకోర్కి సఫలము చేయఁజాలను

జాఫర్—భృత్యులారా! దీనింబట్టి వలువలూడఁదీయుఁడు.

భృత్యులు మరల ముందునకుఁ జనుదెంచి పాప మా మిత్రివర్మం బట్టుకొని నేలమీఁదినుండి పైకెలాఁగి యిరువురి

మధ్యంబునఁ బట్టుకొని తమ కఠినహృదయుఁ డగుప్రభు నానతి కెదురుచూడసాగిరి. ఇంచుకయిన జాలి కలుగుచున్నదేమో యని యతండు మహమ్మదు మొగంబుఁ జూచెను కాని స్వాభావికముగఁ జిఱునవ్వు దాల్చియున్నను నాశ కానమి నతండు ముందున్న గాడిప్రొయ్యిమీఁద చూడ్కి పఱచెను అది వానికి హృదయభేదనం బయ్యె.

మిత్ర—నీమొత్తు బంగారము నొసంగెద. అనఁగా నాస్నేహితుల సహాయముఁ గైకొని. అంతస్వర్ణమయధనంబు ప్రోవుచేయుటకు నేను బిచ్చగానివలె మావర్ణస్థులయిండ్ల కరిగి ప్రార్థింపవలెను. ఆధన మెప్పు డిచ్చట నొసంగవలెను ?

మహ—ఇక్కడనే యీచెఱలో సరిగా తూఁచి యొసంగవలెను. అంతయు నొసంగక ముందే నిన్ను విడుచునంత వెఱ్ఱివాఁడ నను కొనుచుంటివా ?

మిత్ర—ఈధనం బొసంగినపిదప నన్నిందుండి విడుతువని నాకు నమ్మక మెట్లు?

మహ.—పవిత్రుఁడైన మహమ్మదీయునిమాటయే నీకు జామీను.

మిత్ర—నామాటయందు సుంతయు నమ్మక ముంచఁజాలనివాని మాత్రము నే నెట్లు నమ్మఁగలను.

మహ—విధికృత మగుటచే నీవు నమ్మి తీరవలె. నీ యింటికి నే నరుదెంచి ధనంబొసంగుమని ప్రార్థించినచో నప్పుడు నీవు జామీను నడుగవచ్చుఁ గాని, యిపుడు నా

హక్కుభుక్తములలో నున్నపుడనవసరము.

మిత్ర—నాకొసంగు స్వేచ్ఛతోపాటు నాతోడి చెఱవరులగు స్నేహితులను గూడ విడిచిపుచ్చుము. వారును నేనుం గూడి యింతసువర్ణ మెట్లో సంపాదించెదము.

మహ—ఆపిండారి నరాధముండగు సేతువుంగూర్చి నీయభిప్రాయ మైనచో నట్లుపొసంగదు. అతనిం జెఱవిడుచుట కితరపద్ధతు లున్నవి. నీస్వేచ్ఛమాత్రము నీవు గణింపుము.

మిత్ర—నామిత్రుఁడగు రోగియు నాకొమారితయు మాత్రము నాతో విడుదల నొందుదురా ?

మహ—.ఇతరులం దలపెట్టక నీమట్టుకు నీవు చూచుకొమ్మని యెన్నిసారులు చెప్పవలెను?

మిత్ర—నామనవి నాలకింపుము. నాకొమారిత ప్రియంవదతో నీభృత్యునొకని శీఘ్రగాము లగుహయంబులు గూర్చి పంపుము. సువర్ణము నతండు తెచ్చినవెంటనే యీ చెఱలోనే తూఁచి యొప్పగించెదను.

మహ—నీకొమారితా? ఏమివింత, నాకిదివఱకు తెలియదయ్యె. నీయుంపుడుకత్తె యని యెంచితిని. ఆబాలికను సహదేవరావున కొసంగితిని.

ఈవార్త విన్నతోడనే మిత్రవర్మ చెఱప్రతిధ్వనించునట్లు దుఃఖింపసాగెను. అబ్బురంబున భృత్యులు తమపట్టు జారవిడువ నతండు మహమ్మదీయుని పాదయుగంబునఁ బడి ‹‹నీవుకోరినంతధనంబును సువర్ణంబు నొసంగెద. నన్ను భిక్షుకు

నొనర్పుము, లేక నీఖడ్గంబున ముత్తునియలుగాఁ జీల్చుము, ఆప్రొయ్యిమీఁద ముద్దగా నుడకఁబెట్టుము; కాని నాకూఁతు మాత్రము రక్షింపుము, ఆమెను సురక్షితముగా మానభంగము కాకుండ విడిపించుము. నాకామె యేకపుత్రి,, యని ప్రార్థించెను.

మహా—ఇంతకుముందే నాకీసంగతి తెలిసియున్న నట్లేచేతునుగాని యింకిపుడు ప్రయోజనము లేదు. నామిత్రునకు మాట యిచ్చితి, నెంతధనం బధికమొసంగిన నిఁక తిరుగుటకు వలనుపడదు.

మిత్ర—ఒకగవ్వయునొసంగను, మహాపాతకా! చోరాధమా! నాకొమరితను మానభంగముసేయకయే నాకప్పగించినఁగాని తృణమయిన నీయనురా.

మహా—అరే, తుచ్ఛా! నీకు మతి యున్నదా? ఎఱ్ఱగాఁ గాలిన యాయినుపకఱ్ఱలను వేడిచమురును నీరక్తమాంసములు చవిచూడఁ గోరుచున్నవా?

మిత్ర—ఏమిచేసినను సరే. నాపుత్రికయే నారక్తమాంసములు. నాశరీరముకంటె నామెయే నాకు వేయిరెట్లు ప్రియంబు. నీయెత్తుసువర్ణమా? నీరుగాఁ గరగి యామెకుఁగునది నీగొంతుకలోఁ బోసెదం గాని, చేతికీయను.

మహా—చూచెదం గాక. భృత్యులారా! వాని వలువలూడఁబెఱికి ప్రొయ్యిమీఁది గొలుసుల కంటదీసి కట్టుఁడు.

వృద్ధుండెంతతన్నులాడినను వారిరువురునతనివస్త్రములను

చించి పీలికలుగాఁ బెట్టుచు దిగంబరుని గావించిరి. పిదపమండుచున్న ప్రొయ్యిమీఁది కిడ్వఁబోవుచుండునంత దుర్గము వెలుపల రెండుసారు లొత్తి యూఁదఁబడిన బిగులుధ్వానంబు చెవులు గిప్పట్టునట్లాచెఱలోనికి వినవచ్చెను. అంత జాఫర్ మహామ్మదుం బిలుచుచు పెక్కు కంఠస్వరంబులును సంభ్రమంబును వినవయ్యెను. కారణమెఱుంగని మహమ్మదెద్దియో విపత్తుసంభవింపనోపునని తనయనుచరుల వారి ఘోరకృత్యము నుండి యుడిపి, తన్నట్లురక్షించిన భగవంతుని కొనియాడుటకును లేక తన పుత్రికదుస్థితిం గూర్చి వగచుటకును నావృద్ధు విడిచి చనియె.

ప్రకరణము:—23

గతప్రకరణంబున వివరించిన విషయములు జరుగుచున్న కాలంబుననే ప్రియంవద యొక చంద్రశాలలోఁ బూర్వకర్మానుభవంబునకుఁ బాల్పడెను. ఇరువురు తోడి తెచ్చి ప్రవేశపెట్టిన యీగది నామె మొట్టమొదట పరిశీలించెనుగాని యందామె సంరక్షణమునకుఁ గాని పారిపోవుటకుగాని తగినయాధారము లెవ్వియు గోచరింపలేదు. తలుపునకు లోనగడియ గాని గొండెముగాని లేదు. ఒక్కటేగవాక్షమున్నది గాని యది దేనితోడను సంబంధము లేక బురుజు

మీఁదికిమాత్రము తెఱచియున్నది. యుద్ధసమయముల బురుజు మీఁదికిం జను భటవర్గమెల్ల యిందుండియే చనవలెగాని వేఱు మార్గము లేదు; అనఁగా నియ్యది బురుజుమీఁదికి మార్గము.

పరిశీలనము ముగించి దీర్ఘాలోచనాపరవశయైయుండు నంత నొంతకాలమునకు సోపానముల మనుష్యశబ్దమువినవచ్చి యులికిపడిన, నొక దీర్ఘకాయుఁడు వారింజెఱబట్టిన చోరుని వేగంబుతోడనే లోనకుఁ జనుదెంచెను. వానింజూచినప్రియుం వద త్వరితముగఁ దనకంకణములను మెడలోనిరత్నహారంబును దీసి వానికొసంగ సమకట్టెను. ఇతఁడు సహదేవరావనియామె గుర్తెఁ జాలదయ్యె.

ప్రియ—మిత్రుఁడా! వీటిం జేకొని నన్ను, నావృద్ధ జనకుని దయతోఁ జూడుము. ఈయాభరణము లమూల్యము లైనను సురక్షితముగ మమ్మిందుండి విడిపింతువని యొసంగు చుంటి.

సహ—విలాసినీ! ఈముత్యములు కడురమ్యముగా నున్నవి కాని ధావళ్యంబున నీదంతరాజములతో సరిపోల కున్నవి. ఇందలి వజ్రములు ప్రకాశమానములెగాని నీదు మెఱుఁగునేత్రములఁ గాంచి చలించుచున్నవి. నే నీవ్యాపారంబునఁ జొచ్చినది మొదలు ధనభూషణములకుబదులు సౌందర్యము నే ప్రియుంపడుటకుఁ బ్రతిజ్ఞ వట్టితిని.

ప్రియ—అట్టి దుండగమునకుఁ బూనక యీద్రవ్యం బందుకొని దయాళువై మెలంగుము. ధనము నీకన్ని సౌఖ్య

ముల నొనగూర్చు. మమ్మునల సగౌరవించుట నీకు క్షేమకరము గాదు. నాతండ్రి సంతోషపూర్వకముగా నీకువలసినంత ధనంబొసంగు. సద్బుద్ధితో మెలంగితివేని యీరెంటిమొత్తముతోని కెన్నఁడిట్టి చౌర్యంబునకు దిగనవసరుండవై భాగ్యభోగ్యములతో సుఖింపఁగలవు.

సహ—చక్కఁగా వచించితివి. కాని నీతండ్రి, యినుప[illegible]లతో బంగారము చేయుశక్తిగలరసవాదశాస్త్రజ్ఞునిచేతులలో నున్నవాఁడని యెఱుంగవు కాఁబోలు! నాసహాయము కాని నీప్రోత్సాహము గాని యపేక్షింపకయే యంతడు మీతండ్రికిఁగల బంగారమంతయు గ్రహింపఁగలఁడు. నీచెఱవీడుటకుఁ బ్రతిఫలము నీసౌందర్యముం బ్రేముడియుఁ దక్క నన్య ధనంబు నొల్లను.

ప్రియ—నీవు చోరుండవుగావు. చోరుండెప్పటికి నిట్టి బహుమతి తిరస్కరింపఁడు. మహారాష్ట్ర జన్ముండవై గొప్ప యుద్యోగివి కావలెను.

సహ—తెరవాటును గాను. నీశరీరంబునందలి నగ లపహరించుటకుబదులు నానావిధరత్నభూషణములతో నిన్న లంకరింపఁ దలఁచినవాఁడను.

ప్రియ—మనపురాణాదులం జదివితేని యందు రావణ సైంధవ కీచకాదులతో సమానుండ నయితి నని నీవే తెలిసి కొనఁగలుగుదువు.

సహ—మెల్లగా వచించుచుంటి వనితా యింతగర్వం బునఁ బ్రేలుచుంటివి. నిన్ను జయించి చెఱగొంటిని గాన నీవు నాయధీనంబవు. నీకంగీకారమో యనంగీకారమో నాతలఁచిన బలిమినైనఁ జేసితీరెదంగాని నిం రెత్తుమాట లాడువాడం గాను.

ప్రియ—దూరము! దూరమునవిలు! దైవంబు స్త్రీల నబలలుగా నొనర్చి వారిసంరక్షణభారము పురుషుని దాక్షిణ్యముపైఁ బెట్టినాఁడు, గావున నీవింతగాఁ గ్రొవ్వివడుచుంటివి.

సహ—నీవెంతయబలవైన నిన్ను రక్షించుభారము నాది. నాప్రేముడికిం బాత్రురాల వగుము.

ప్రియ—నీవు నన్ను రక్షింతువా? ఎట్టి రక్షణాబది? స్త్రీలతో సమరంబు సల్పు దుష్టుఁడవు నీకుఁ బౌరుషంబేడది? నీమొగంబున నుమిసెద మదోన్మత్తుఁడా! అనలకుఁ బొమ్ము.

ఇట్లు గద్దించి పలుకుచు నాయువతి గవాక్షంబు దెఱచి బిరాన నందుఁ దూటి బురుజుశిఖరంబున కెక్కి క్రింది యఖాతప్రాంతమున దుముకుటకు సిద్ధంబుగ నయ్యోర నిలిచె. తలవని తలంపుగా నిది జరుగుటచే నతం డడ్డగించుటకుఁగాని యాఁపుటకుఁ గాని వ్యవధి లేకపోయె. అతండు గవాక్షము దాఁటి వచ్చుచుండ నామె ,,అచ్చటనే నిలువుము. ఒకయడుగైన ముందున కరుదెంచితివేని యీయెత్తుబురుజునుండి క్రిందియఖాతములోనికి గూలక మానను. నీవలని మానభంగముకంటె నాశరీరము తుత్తునియలై జీవంబు వీడుటయే శ్రేయంబు,,. అని కరంబులు జోడించి పైకెత్తి ప్రాణావసానంపు భగవద్ధ్యానంబు సలుపుదానివలెఁ జూపట్టె. ఆమె సాహసంబున కతం డచ్చెరువంది ,,క్రిందికి రమ్ము, నీకెద్దియు హానిచేయ నని పంచభూతములతోడు నానపట్టెదను. రార,, మ్మని ప్రతిమాలెను.

ప్రియ—నిన్ను నమ్మఁగూడదు. నేనిచ్చటనే మధ్యాంబున నిలిచెద. నీవడుగు కదిపితివేని నిశ్చయముగ ప్రాణత్యాగంబు సలిపి తీరెద.

సహ—మనము పోరాడుటకంటె మెల్లఁగాఁ బ్రసంగించుకొనుటుత్తమము. నీయభిప్రాయం బెట్లో యట్లేచేయ వచ్చుంగాని ముందు నీయనుంగుఁ జెలి లక్ష్మీబాయివలె నిట్లు గతించుట వలనం బ్రయోజనం బేమో విచారించుము.

ప్రియ—ఏమిచేయు మనెదవు? మీయట్టి దుండగీఁడులు ప్రబలుచుండుకాలంబున స్త్రీలగతి యింకెట్లుండు? లక్ష్మీబాయి గతించె ననియెదవు. సహదేవరావునిచే మానభంగము నొందుటకంటె మేలని యామె ప్రాణపరిత్యాగంబు సేసియుండు. నేను సరిగాఁ బోల్పఁగలిగితినేని నీవ యాసహదేవరావు సందేహము లేదు.

సహ—నిక్కము గ్రహించితివి. నాకీర్తిమర్యాదలు జగద్వ్యాపకంబు లగుట నెఱుంగుదువుకదా. కావున నిష్కారణము జీవంబు విడిచి నిండుజవ్వనంబున నున్న సుందర

శరీరము నగ్నిపాలొనర్పక నన్నుం జేపట్టి సుఖించుము.

ప్రియ.—నీకీర్తి జగద్వ్యాపకంబగుట నిక్కమే. కాని యదెట్టి కీర్తి? పిండారిచక్రవర్తియగు సమీర్ ఖానుని సర దారులై దేశంబులు కొల్లలుపెట్టి పట్టణంబులు దహించి పంటభూములు నాశనము సేయుటయ కాక గృహస్థుల హింసించి స్త్రీలం జెఱచిన కీర్తి! అపకీర్తి!!

సహా.—నీవు నన్నెంత యెత్తిపొడిచినను నీవు నన్నుం బరిణయంబున నిచ్చగింపక తప్పదు.

ప్రియ—నేను శూద్రసంజాతను. నీవు బ్రాహ్మణుండవు. మనపరిణయంబు శాస్త్రసమ్మత మెట్లగు? పిచ్చితలంపులు మానుము.

సహా—పరిణయంబు సెల్లకుండుట నిక్కంబు. కనుక నే నాప్రియురాలవుగా నుండుము.

ప్రియ—ప్రలాపంబు లాడక చనుము. దుష్టపిశాచమా! నిన్ను దేవుండు హింసింపక పోఁడు.

సహా—నాకోర్కె సఫలంబు సేయుట కంగీకరింప వేని నీబ్రతుకుపలని నాకు లాభంబేమి! చెప్పుము. నామోహానలంబు శాంతింపఁజేతువా లేదా? నీవు వ్యతిరేకించితి వేని యదరిపాటున జనుదెంచి బలిమింబట్టి నాకౌంగిట హత్తుకొని యెద.

అని తనవచనంబులు హూషిఫలచు వానివలె నవయువ విన్యాసంబు చూపఁ బ్రియంవద దిగ్గన లేచి వస్త్రాగ్రం

బున కరిగె. అంత కర్ణరంధ్రములు సూఁడున ట్లొకకాహళ రవంబు వీతెంచిన నిరువురును గుండెలు వ్రీలఁబడి పరస్పర ముఖావలోకనంబులు సలిపిరి. దుర్గంబున నెల్లెడ సంభ్రమం బతిశయించుటం జేసి యతండు "నుకల వచ్చెద. ఇంతలోఁ జక్కఁగాఁ గర్తవ్యం బాలోచించుకొను" మని గదిలోని కరిగి దుర్గాంతర్భాగంబున కేగెను.

అప్పటి కాలంబున మహారాష్ట్రదుర్గంబుల జరుగు ఘోరకృత్యంబుల గుఱించి యించుక నొడువు టిప్పట్టున ననవసరంబు కాదు. ప్రకృతి విరుద్ధముగా మానవధర్మ వ్యతిరేకంబుగా వారనేక దౌష్ట్యంబులు సలుపుచుండెడివారు. దుర్గంబులు నిర్మించుటకై పేదజనులం బలవంతపఱిచి వృథా కష్టంబులఁ బెట్టిరి. అవి నిర్మించినపిదప, రాక్షసులవంటి కఠినాత్ములం దందు నిలుప, వీరు ద్రవ్యంబున్నదనియెంచిన ప్రతిస్త్రీ పురుషుని యందలి చెఱలలోఁ జడవైచి వారి నపరిమితహింసలం బీడించుచుండెడివారు. కొందఱిని బురదలోఁ ద్రొక్కి యూపిరి ద్రిప్పుకొననీయకయు, మఱికొందఱిని చరణంబులకు త్రాళ్ళుగట్టి తలక్రిందుగా వ్రేలఁదీసియు, శిరోజములు కాలివ్రేళ్ళ కంటఁగట్టియు, వ్రేలదీసి క్రింద నగ్నిజ్వాలలు ప్రజ్వలించియు, వేఱొకకొందఱిని త్రాచులతో నిండిన గదులలో నికిఁ ద్రోసియు, జిత్రహింస గావింతురు. మఱియు సౌందర్యవతులగు యువతులు కంటఁబడక కూపమండూకములవలె గృహంబుల ముఱుగుచుండునట్లు భయంకరకృత్యంబులు సలిపి

రాణివాసంబుఁ బ్రబలింపఁ జేసిరి.

పూర్వకాలం బింత మున్నయుం బగుటచే మనము వివరించిన విషయము లన్నియు సత్యములును నమ్మదగిన వనియు వేఱు చెప్ప నగత్యము లేదు.

ప్రకరణము:—24.

దుర్గమధ్యంబునందలి శాలలోనికి జాఫరు మహమ్మదు వచ్చువప్పటికే యచ్చట వేచియున్న సహదేవరావు "నావలెనే నీవును రోదోంతరాళంబును బధిరీభూతంబు సేసిన యీబిగులునకుఁ గలఁతనొందితివి కాఁబోలు. అయిన నాకంటె నీవదృష్టవంతుఁడవే యైనట్లు చూపట్టెదవు" అనెను.

జాఫర్—అట్లయిన నబ్బాలికాతిలకంబు నీదుసాంగత్యంబున కియ్యకోనలేదా?

సహ—నే నవతేపొందున కాశింతునో యప్పుడెల్ల నన్ను దూషించుటయ కాక ప్రాణపరిత్యాగంబును సలుపుచుండె నేమి కర్మమో.

జాఫర్—సెబాసు! ఇంత సైన్యంబున కధ్యక్షుండవై శూరాగ్రేసరుఁడ వని పేరొంది స్త్రీమాత్రురాలు ప్రాణపరిత్యాగంబు సలుపుట నివారింపఁ జాలకుంటివా?

సహ—ఈబాలిక యింకయుఁ బ్రాణంబు వీడలేదు. కాని విడిచెదనని జడిపించుచున్నది. ఇంతసాహసము గల బాలిక నెందును కని విని యెఱుఁగ. నిష్ఠురవచః పిశాచ

మామె నావహించినది.

జాఫర్—భూతసమూహం బావృద్ధుని హృదయాంతరాళంబున వసించినది, లేకున్న నంత వాక్పారుష్యము ధైర్యము నలవడుట దుస్తరము. విను మల్లదె, ఆకొమ్మబూర యింకయు నెట్లఱచుచున్నదో. ఈఘోరకారణం బరయుదము. ఇది యుత్తర మిందేమున్నదో చూతుము.

సహదేవరావు దాని నందుకొని పరిశీలించి "యిది కలహంబునకుం బిలుచుచున్నది; కాని పరిహాసము కాకున్న నిట్టి యుత్తర మెన్నండును కందకము దాటి రా దనెను. జాఫరు పరిహాస మెట్లగు? మనతో నిట్లు పరిహాసమాడు వ్యాఁ డెవ్వరు? చదువు" మనిన సహదేవరా విట్లు వినుపింపఁ జొచ్చె.

"పిండారిచక్రవర్తియు, సకలదేశాధీశుండును, లోకభీకరుండు నైన సేతుమర్దనున కంతరంగభృత్యులమైన మేము, అనగా బలరామసింగును ఖాదరుజంగును, మాసహాయులు నాలోచనదాయకులు నైన ప్రస్తుతము శ్యామలనామంబునఁ బరగు యోధుఁడును, భిల్లసేనుఁడని ప్రసిద్ధిగాంచిన ధనుర్విద్యానిపుణుఁడును, సేవకపరివారానుచరసమేతులై, మీరు అనగా సహదేవరావును జాఫరు మహమ్మదును మీసహాయులు సహకారులు కారణముఁ దెలుపకయు శత్రుత్వముఁ బ్రకటింపకయు నక్రమముగా ధౌర్జన్యముచే మాయజమానుఁ డైన సేతుమర్దనుని, అతని సహపాఠులగు మిత్రవర్మ నామక వణిజశ్రేష్ఠుని నతని కుమారిత యగు ప్రియంవదను, వారి

హయంబులను మఱియు నితరవస్తుసముదయంబును పట్టుకొని చెఱపట్టియున్నారు. ఈపై చెప్పిన వారందరు రాజమార్గమున నరుగుచున్నవారు. గాని మీకెట్టికష్టమును గలిగించినవారు కారు. కావున నీయుత్తరము మీకందినపిదప నొకగడియలో పైనంజెప్పిన వారందఱిని, అనగా సేతుమర్దనుని, మిత్రవర్మను, ప్రియంవదను వారి హయంబులను నితరవస్తుసముదయంబును శరీరములం గాని మనంబులం గాని యెట్టి చెఱుపును లేక యధాస్థితిలో మాకందచేయవలెను. అందుకు వ్యతిరేకించినయెడల మీరు మార్గచోరులనియు దేశద్రోహులనియుం నిర్ణయించి యుద్ధంబునంగాని ముట్టడింగాని మఱి యితరవిషయంబులంగాని మాశరీరసామర్థ్యంబులు వినియోగించి మీనిర్మూలనంబునకుం బ్రయత్నించెదము. ఈయుత్తరము దైవభక్తుండును యోగీశ్వరుండును నైన మాసరదారునిచే వ్రాయంబడి మా చేవ్రాళ్ళు చేయంబడినది.''

ఈయుత్తరమున అడుగున మొదట వ్రేలును, తరువాత రెండుగీట్లును బలరామసింగు ఖాదరుజంగుల వ్రాలు గుర్తులుగా నున్నవి. పిదప పెద్దయక్షరములతో సుస్పష్టముగ శ్యామలయోధుండని వ్రాసి యున్నది. దానిదిగువ లిఖించిన బాణము భిల్లసేనవ్రాలుగా స్పష్టపఱిచె.

ఈ వికృతలేఖనం బామూలాగ్రము విని ఆఫ్ఘను సరదారులు మానముతో నొండొరుల ముఖంబులు చూచుకొనిరి. ఆయుత్తరము నుద్దేశం బెద్దియో వారికిం దెలియ

కుండె. పకపకనవ్వుతో సహదేవరావు మౌనమును విడిచెను. కాని జాఫరు మహమ్మదు ప్రస్తుతస్థితి కననుకూలం బగు సంతోషము నొందుటకు సహింపకుండె.

జాఫర్—మిత్రమా! మనమున్న యీ విపద్దశలో నీ వెట్లు ప్రవర్తింపవలెనో కనిపెట్టి మసలు మంతియకాని ఇట్లువలవనియానందమున విఱ్ఱవీఁగకుము.

సహ—నీ పిఱికితన మింకయు వదలలేదు. సేవకుల నుండి యీ యుత్తరము వచ్చినను యుద్ధ మనుమాత్రమున నీ కధైర్యము కలుగుచున్నది.

జాఫర్—గొప్పసైన్య మెద్దియో వెనుక సహాయము లేక వీ రిట్లు ధిక్కరించి వ్రాయలేరు. ఈ యడవులలో నీచజాతివార లనేకు లున్నారు. వారు మీ పురాణములలో వానరులు శ్రీరామునకు సహాయము చేసిన ట్లీ శ్యామలయోధాదులకుం దోడుపడుదురేమో, ఖాజి చెప్పినదెంతయు నసత్యము కాదు. అతని దండుతోం బోరాడి జయముం దమదెసకుం ద్రిప్పినవాం డీ శ్యామలయోధుండే యై యుండు. అయిన నుండును. ఒరే. యిబ్రహీం! ఈ యుత్తరముం బలపఱుచుట కెంతజన మావల నుండెనో కనుగొంటివా?

ఇబ్రి—పర్వతములమీఁద నధమము రెండువందల మంది ప్రోవుపడి యున్నారు.

సహ—ఎందఱున్న నేమి? ముండ్లూడిన తేనెటీగల వలె హాని చేయజాలక వారిదారిని వారే పోవుదురు.

జాఫర్—ముండ్లు లేనియీఁగలా? గజమువఱపొడవు గల పిండ్లకు వాఁడిములుకు లెక్కిడి విడిచిన నరక్రోసుదూరంబున నున్నను నయిదువందల యీఁగ లొక్కసారి కుట్టినట్లు తగులును.

సహ—అట్లయిన మనభటుల నందఱఁ బిలిచి వారి మీఁదఁ గదియుదము. మన మొక్కొక్కఁడు ముట్టి యడవివాండ్ర నేబదిమందిని గొట్టఁగలము.

జాఫర్—వారు సేద్యకాండ్రయినచో నది నిక్కమే గాని యందఱు ధనుర్విద్యాప్రవీణులై యుందురు. అంతియ కాక యీకొండలలో మన యాయుధాశ్వంబులు ప్రయోజనంబు సేయవు. వారిపైఁ గవిసెద మనెదవా? దుర్గసంరక్షణంబునకైన మనకుం దగినంతజనము లేరు. మనసైనికు లందఱు అమీర్ ఖానునితో గోపురంబున నున్నవారు.

సహ—దుర్గమును ముట్టడింపఁ దగినంతదండును వారు కూర్చగలరనుభయంబు వలదు. మఱియు యంత్రములు నిశ్రేణులు తెలిసిన నాయకులు లేక వారు కందకము దాఁట జాలరు; లోనఁ బ్రవేశింప లేరు.

జాఫర్—ఈవనచరుల కతిసాహసికుండును ధైర్యశాలియు నైన నాయకుం డున్నవాఁడు. కనుక మన ప్రభువునకు వనచరులు ముట్టడించిన యోధులను విడిపింప సహాయ మంపుమని వర్తమాన మంపుము.

సహ—పరిహాస మాడుచుంటివి. అయిన నెక్కడి

కని పంపెద. అతం డత్తలంబున నుండునో ససైన్యంబుగ నెందేని పోవునో. జయం బసాధ్యమైనచో మన రహస్య మార్గములు మన కున్నవి.

జాఫర్—అయిన నెవరిచే బంపుదము. వా రన్నిమార్గంబు లరికట్టి, వార్తావహుని హృదయమునుండి దానిం బెల్లగింపక మానరు. అయిన నియ్యుత్తరంబునకుఁ బ్రత్యుత్తరంబు వ్రాసి వారికిఁ బంపవలెను, వ్రాయుము.

సహ—కలముతో వ్రాయుటకంటె ఖడ్గముతోఁ జెప్పుటయే నా కోర్కి. కాని నీ యిష్టప్రకారమే కానిమ్ము.

ఆప్రకార మతండు కూరుచుండి మరాటీ భాషలో నీ క్రింది విధంబున వ్రాయఁ గడంగెను. "సహదేవరావు జాఫరుమహమ్మదులు తమసహాయులును, సేవకులు వనవాసులు సలిపిన తృణీకారము నంగీకరింపరు. శ్యామలయోధుఁ డని పించుకొను నవ్వీరుండు శౌర్యపరాక్రమాసేతుం డైనను వీరితోఁ గూడి తనగౌరవము నశింపఁ జేసికొనెను గాన మావంటి ఘనయోధులతో సమానుఁ డనుటకుం దగఁడు. మేము చెఱపట్టినవారివిషయమై, వారివారి పాపంబులకుఁ బ్రాయశ్చిత్తము సేయించి భగవద్ధ్యానపరాయణులం జేయుట కొక మతాచార్యుని నియోగించి, రేపటియుదయము వారి శిరంబులు నఱికె, వారి విడిపింప సహాయార్థ మరుదెంచిన వారి నెట్లాదరింతుమో తెలుపుడు సేయుటకై, వాటిని కోట గుమ్మమునకు వ్రేలఁదీతుము. కనుక తెలియ జేయుడమైనది."

ఈయుత్తరమును ముగించి మఱచి భటునిచేతి కిచ్చి పంపఁగాఁ నతండు నద్దానిం గొనిచని యిదివరలోఁ దమకు లేఖం దెచ్చి ప్రత్యుత్తరమునకు నిరీక్షించియున్న శత్రుసేవకున కొప్పఁగెను.

ప్రకరణము:—26

బలరామసింగు ఖాదరుజంగులు తమసహాయు లగు శ్యామయోధుఁడు భిల్లసేనుఁడు యోగీశ్వరుఁడు మున్నగు వారలతోఁ దమ యుత్తరమునకుం బ్రత్యుత్తరముకొఱకు వేచియుండిరి. వారిచుట్టు నించుకదూరంబున ననేకులు విలుకాండ్రు పుట్టగోఁచులు బిగగట్టి పరివేష్టించి యుండిరి, ఇప్పటికిన్నూరు జనులు ప్రోవుపడిరి; ఇంకయుఁ బెక్కండ్రు శీఘ్రగతిం జనుదెంచుచుండిరి. వారిలో నాయకులైనవారు, వస్త్రాద్యలంకారముల దక్కనవారితో సమానులైనను, శిరంబునఁ గనుపించు పికిలికుచ్చుచేఁ గ్రహింపఁ బడుదురు. ఈదండుగాక ప్రభువులేక చెదరివచ్చిన యిరుగుపొరుగు గ్రామాదులందలి పిండారులును, జాడ తెలిసిన తమవారిని రక్షించుటకై చనుదెంచి యిందుఁ గలియుచుండిరి. వీరుమాత్రము పరాక్రమునైపుణ్యంబుల సామాన్యులైనను వేషంబునకు యోధులవలెనే పెక్కాయుధములను నశ్వవాహములను గలిగియుండిరి. కావున వీరి యధికసంఖ్యయు గంభీరవేషంబును శత్రులకు భయావహం

బుగా నుండె. ఈజనసముదయాధిపతులకు సహదేవరావు వ్రాసిన ప్రత్యుత్తరముఁ దెచ్చి యొసంగఁ బడినది.

దీనిలోని విషయములం దెల్పుటకు మొదట యోగిని కోరిరి గాని యామహనీయుఁడు దానిం గ్రిందికిమీఁదికిఁద్రిప్పి "యిది యరబ్బీయో, పారసీయో నేనూహింపఁ జాలను. లేడిపిల్ల అయిన ట్లుంటే మాత్రము పక్వంబు గావించి దాని సారముఁ దీసితీరెద" నని పలికి యాచీటి బలరామసింగున కొసంగె. ఇతండును తలపంకించి ఖాదరుజంగున కీయ దాని నాలుగుమూలలను, నట్టిసమయంబులఁ గోతి సల్పునట్లే పండ్లికిలించి, పరిశోధించి యొకగంతునైచి భిల్లుని కతం డిచ్చె. భిల్లసేనుండు దానిం దలక్రిందుగాఁ బట్టి "యీపొదుగుపాటి యక్కరంబులన్నియు విండ్లును, పొట్టివి బాణంబులునైనచో గొంతవఱకు గ్రహింపఁ గలుగుదు; కాని యిప్పట్టునం దీయర్థము నైదుక్రోశముల దూరమం దున్నమృగంబువలె గూఢముగ నున్న" దనెను. పిదప శ్యామలయోధుఁడు తాను మున ద్దీపనిచేయక తీరదని యాలేఖ నందుకొని మొకట తనలోఁ బలఁ జదువుకొని పిదప దానియర్థము వారి కెఱింగించెను.

బల—సేతుమర్దనునివధింతురా? పొరబాటుగాఁ జదివితివిసుమా నిగూఢయోధుఁడా?

శ్యామ—నిక్కము, మిత్రుఁడా! ఇక్కడ స్పష్టముగా వ్రాసియున్నట్లే చెప్పితిని.

ఖాదరు.—అట్లయినచో ఆయినిఆయిని గోళ్ళంతోఁ

బెఱికియైన మనమీ దుర్గమును స్వాధీన పఱచుకొనవలెను.

బల—అంతకంటె నాయుధములు మనకు లేనేలేవు. నా పనలే యూడిపోయినవి.

భిల్లు—కాలయాపనకై యీవధనేపంబు వ్రాసిరే కాని నిక్కముగ కైదీలం బంపరు.

శ్యామ—మనలో నెవ్వఁడైన దుర్గములోనికిఁ జొరఁబడి వారిస్థితి యెట్లున్నదో చూచి రాఁగలవాఁడున్నచో బాగుండును. ఈబదరికాశ్రమస్థుఁడు తనయోగివేషంబుఁబూని మనకువలసిన వృత్తాంతముం గొనితెచ్చిన మంచిది.

యోగి—ఎట్టిసలహా చెప్పితివయ్యా! కాషాయవస్త్రంబు లెప్పుడు విడిచితినో దానితోనే నాసన్యాసిత్వము, నాపవిత్రత నాసంస్కృతముం బోయినవి. ఈవేషంబున నొక్కనికైన మతబోధ సేయుటకంటెఁ బదుగురు తెనుఁగులనైన సవలీలం గొట్టి ధనంబు కొల్లగొనఁగల.

శ్యామ—ఇట్టియోగివేషంబుఁ బూనఁగలవాఁ డింకెవ్వరును మనలో లేరా?

అందఱు నొకరివంక నొకరు చూచుకొనిరి. తుదకు బలరామసింగు ,,పాపముల కెల్ల భైరవుఁడ నే నుంటినిగదా. మీరెల్లరు భయంపడు నుచ్చులో నా తల బెట్టెదను మన యోగి కాషాయవస్త్రంబులు దాల్చి యతని జపమాలంబట్టి యతనిచదువు గ్రహించితినేని మనవారికిఁజక్కఁగాఁ బ్రాయశ్చిత్తాది కర్మంబులు నెఱపి పరలోకంబునకు సంసిద్ధులం

జేసెదను.'' అని చెప్పెను.

శ్యామ—సరే! కనుక శీఘ్రంబ చనినీయజమానునితోఁ గలసిమాటలాడి వారిస్థితి యెట్లున్నదీ మాకుఁ దెలియఁ జేయుము. లోపల స్వల్పసంఖ్యాకులు మాత్రమే యుండి యుందురు. అనాయాసముగ మనకు జయంబగు.

భిల్లు—ఈలోపల పోతుటీగయిన నందుండి వార్తం గొని చనకుండునట్లుదిట్టముగాఁ జుట్టును ముట్టడించి యుందుము. కనుక మిత్రమా! కైదీల కేమాత్రము విపత్తు దలంచినను ప్రతిఫల మనుభవింపఁజేసి తీరెద మని గట్టిగాఁ జెప్పి నమ్మించుము.

బలరామసింగు కాషాయవస్త్రములు ధరించి విభూతి పెండెకట్లు సాంద్రముగఁ దాల్చి రుద్రాక్షమాలికలు గళంబున ధరించి నారాయణమంత్రోచ్చారణంబు సలుపుచుఁ దనకార్యంబు నెఱవేర్పం జనుదెంచె.

త్రికూటదుర్గంబు నిదివఱకే వర్ణించితిమి గావునఁ జదువరులకుఁ గ్రొత్తగాదు. అందలి మంటపంబున సహదేవరావు మొదలయినవారు కర్తవ్యాం బూహింపుచుండునంత రహస్యద్వారంబుఁ దెఱచుకొని యోగి యొకండు వారి కట్టెదుటకుఁ జనుదెంచె. అతనిరాక కందఱు నబ్బురం బంది యీమార్గ రహస్యం బెట్లాతనికిఁ దెలియవచ్చె నని పరస్పర ముఖావలోకనంబులు సల్పిరి. అంత జాఫరుమహమ్మదు వాని నచ్చట నిలిపి ,,నీ వెవరవు? ఎచ్చటనుండి వచ్చితివి, యోగీశ్వరా!,,

యని ప్రశ్నించె.

యోగి—నారాయణ! నారూపం బెవ్వనిగాఁ బ్రకటించుచున్నదో యతఁడనే నేను. ఇందలి దేవాలయంబునఁ గల పరమేశ్వరుని సేవింపఁ జనుదెంచితి.

జాఫర్—ఎచ్చటినుండి వచ్చితివి?

యోగి—మా కొంకియూరు తలంబు నేడవి? ఈయరణ్యంబుల నిలయం బేర్పఱచుకొని పరమేశ్వర ధ్యానపరాయణుండనై యిచ్చవచ్చినపుడెల్ల నిందలిభగవంతు దర్శింప నరుదెంచుచుందు.

జాఫర్—ఇందీమార్గంబున నెట్లు చొచ్చితివి? నీ కీ మార్గం బెవరు తెల్పిరి?

యోగి—మాకన్నిమార్గంబులు బహిరంగములేకాని గుప్తములు కావు. ఈపర్వతదుర్గంబు జనసమూదయంబుచే ముట్టడింపఁబడి యుండుటచే నేఁడు పర్వదినం బగుట ,పరమేశ్వరదర్శనం బగత్యమై యీ రెండవమార్గంబున నరుదెంచితి.

సహా—ఎంతమందిచోరులు మమ్ము ముట్టడించిరో చెప్పఁగలవా?

యోగి—నారాయణ! వారు గణనాతీతములు.

సహా—ఎంతసంఖ్యయుండునో సరిగాఁజెప్పుము. లేదా యెంత భక్తుఁడవైనను నీకాషాయవస్త్రంబులు మాఖడ్గమున కడ్డురావు.

యోగి—మహాదేవ! నాకేమిభయము? వారందఱు

నధమ మయిదువందల జను లుందురు.

జాఫర్—"ఏమి! అంతసంఖ్య ప్రోవుపడెనా? ఈజన ప్రవాహమును మనమిఁక నడ్డువెట్టకుండుట మేలుగాదు. యోగివర్యా! పరమేశ్వరదర్శనంబు త్వరలో ముగించుకొని చనుము," అని యోగి యటు వాసి చన్నపిదప "సహాదేవ రావూ? వీని నెఱుఁగుదువా?" యని యడిగెను.

సహా.—నేనాతని నెన్నండు చూచి యెఱుఁగ. కాని మనకు వార్తావహుఁడుగా నుపయోగపడునని తలంచెద. ఇట్టి తరుణముల మతప్రచారులకును బ్రాహ్మణోత్తములకును శత్రుభయము నిరోధము నుండదు.

జాఫర్—అట్లయిన నతఁడు తిరిగివచ్చునప్పటికి కొక జాబు వ్రాసి యుంచుము. వానిచేఁ బంపెదము.

ఒకగడియకాలంబు చన్నపిదప యోగి మరలివచ్చుచుండె. అంతఁ దొందరగా నరుగు నతనితో నొకబాలిక "మహాత్మా! ఇందు శరీరబాధతో నున్నరోగిని యించుక లాలించి జ్ఞానబోధ సేయఁ బ్రార్థించెద," నని విన్నపంబు సేసికొనె.

యోగి—కాంతా! యీదుర్గములో జ్ఞానబోధ సేయుట కవకాశము లేదు. నేను శీఘ్రగతి నవలకుం బోవలె.

బాలిక—అయినను, యతీంద్రా! దుఃఖసముద్రమున నున్న వారి నూఱడించుటయు, మనస్థిమితము లేనివారిం బుజ్జగించుటయుఁ దమవంటివారికి ధర్మంబులు. కావున నించుక

జ్ఞానబోధ సలిపి యరుగం బ్రార్థించెద.

యోగి—"నీ వెంతఁ బ్రార్థించినను నాకిప్పుడించుకయు నవకాశంబు లేదు. మార్గంబు తొలఁగి నన్నుం బోనిమ్ము" అని తొందరతోఁ బలికి యట్లనే చనియుండుంగాని యంతలో సహదేవరావు గంభీరస్వరంబు వినిపించి యతం డయ్యెడ కరుదెంచె!

సహ—ఏమి ప్రియంవదా! ఆగోపురబిలంబు నుండి నిన్ను విడిచినందున కిదియా ప్రతిఫలము. పొమ్ము రోగి యున్నగదికిం బోయి వాని కుపచరించుము. వానిని మరల విడిచివచ్చితివేని తప్పక దండించెదను పొమ్ము.

యోగి—లలనామణీ! ఆరోగికి నీమృదుమధురవచో విలాసంబున మనశ్శాంతిఁ బొందుపరచుము, చనుము.

సహ—మహాత్మా! యీదారిం జనుదెందు, ఇందు నవీను లగుటచే మీకు మార్గంబు చూపెద. మఱియు మీతో నించుక మాటాడవలసి యున్నది.

ప్రకరణము:—26

ప్రియంవద మరలి చనియె. గాయమునఁ గృశించుచున్న రోగికుపచరించుటకై యీమెను భటులు నియమించుటచే మునుపటి గోపురమునుండి యీరోగియున్నగదిలో నివసించుచుండె. యోగీశ్వరుండు దుర్గంబునఁ దనకు, గానుపింప

గా నాతని యాగమనంబునకు వేచియుండి, యాతనిచే యౌషధసేవ సేయించినరోగి త్వరలో స్వస్థచిత్తుఁడగు ననిమెంచి యాతనిం బ్రార్థించెను కాని పర్యవసాన మెట్లయ్యెనో చదువరు లిప్పుడ వినియున్నారు.

సహ—భగవద్దర్శనంబు సలిపితివా! యోగివర్యా! నీతమ కొక యుపకారము చేయఁ గోరెదను. చేయవేని నీదుశిరంబుతో నీదుర్గంబు దాటఁ జాలవు.

యోగి—మీయాజ్ఞ యెట్టిదో వచింపుము.

సహ—"ఈసందుమార్గమున నావెంబడి రమ్ము. పక్క ద్వారంబునఁ బంపెద." అని యతనిం దోడుకొనిచనుచు నిట్లనియె. "ఈదుర్గంబును ముట్టడించిన యడవివాండ్రం గాంచితివి గదా. ఇది మిగుల బలహీనస్థితిలో నున్నదను మొదలైన సంగతులు వారి కుచితవిధంబునఁ జెప్పి యొకదిన మిందు వారుండునట్లు బోధించి, యీలోపల నియ్యుత్తరముం గొని చనుము. లక్కపట్టువేసి చింపకయే దీనిం గొనిచని మహమ్మదునగరంబున నున్న ఖానుచేతిలోఁ బెట్టి సహదేవరావు దీనిం బంపెననియు, నశ్వారోహునిచే రేయుం బవళ్ళు ప్రయాణమునఁ ద్వరలో సమీరాఖానున కందచేయుమని చెప్పెననియుఁ బలుకుము. ఇట్టి యనాగరికుల ముట్టడిం దగుల్కొనుట మాకే సిగ్గగుచున్నది. మా స్నేహితులరుదెంచువఱకు వీరు తమతలంబు గదలకుండునట్లు నీ నేర్పున నేదేని యుక్తి బోధించుముసుమా.

యోగి — శ్రీహరీ! మీయానతి శిరసావహించి యొక్కనినైన దుర్గంబునుండి గదలనీయ నని నమ్ముఁడు.

సహ — ఓహో! యోగీ! నీస్వరమును మార్చి గంభీరముగా నుచ్చరించితివి. నీ కీయడవివాండ్రయెడ నభిమానమున్నదా? లేక నీవు వారిలోనివాఁడవేనా? ఈమధ్య బృందావనమఠంబును దహించి యీనీచులు మతప్రబోధకుల దోఁచుకొనలేదా? యతీశ్వరా! యిట్టి ద్రోహులపై పగ తీర్చుకొని తీరవలె.

యోగి — నిక్కముగఁ బగ దీర్చుకొనుటయే మదీయోద్దేశము.

ఇంతలో సహదేవరావు వానిం బహిర్ద్వారంబునకుం దోడుకొని చని యాంతలుపుఁ దెఱచెను. అచ్చట నెదురుగా గందకమున కవ్వలిదెసఁ బెక్కండ్రు విలుకాండ్రు కాచియుండిరి. వారి యునికికి నివ్వెఱఁ జెందినసహదేవరావు "ఈ తుచ్ఛులు రహస్యమార్గములు గూడ నరికట్టిరి. ఏ రెట్లు గ్రహింపఁగలిగిరి? ఏంత, వింత! సరే, నీవు చనుము. నాయీకార్యం బాచరించితివా, నీవు తిరిగి యిటఁ జేరిన వెంటనే నీయాశ్రమంబున కపారధనంబును భూవసతియు నొసంగెద.

యోగి — నిక్కముగ నిన్ను మరలఁ గలసికొనెద.

సహ — "ఈలోపల నీకు దారిఖర్చునకుం గొంత తీసికొను" మని యతని చేతిలో నొకవరహా పెట్టి ద్వారము దాఁటించుచు నిట్లనె. "జ్ఞాపక ముంచుకొమ్ము. నీ వీకార్యము

చక్కఁ జేయవేని నీకాషాయవస్త్రములు చర్మముంగూడ నొలిపించెద."

యోగి — "మరల మనము కలసికొన్నపుడు నీకు సామర్థ్యం బుండెనేని యంత పనియుఁ జేసెదవు లె" మ్మనుచు ద్వారము విడిచి జయోత్సాహంబున విసవిస దూరంబునకుఁ జనుచు మరల వెనుకకుఁ దిరిగి యాబంగరువరహా దాత మొగంబున విసరి "తుచ్ఛా! నీధనంబు నీతో నశించుఁగాక!" యని యరిగెను.

సహదేవరావున కీవచనంబులు స్పష్టముగా వినంబడలేదు; కాని యతనిచేష్ట యనుమానాస్పదంబగుటచే గొణుగుకొనుచు నేగి భటులంజీరి సేతుమర్దనుఁ గొనితెమ్మని యాజ్ఞాపించెను. అట్లనే యతండు నలుగురి మధ్య నరుదెంచెను. కాని సహదేవరావాదుల యబ్బురంబున కాకైదీ సేతుమర్దనుఁడు గాఁడనియు నతని భృత్యుఁడనియు, స్పష్టంబయ్యె. ప్రధానుఁ డిట్లు యోగివేషంబునఁ బాఱిపోవుటకు వగచుచు నతండు విసవిస రోగియున్న గదికిం జని యతని దుస్తులు దీయించి పరిశీలించెను. అతండు సేతుమర్దనుఁడుగాఁడు కాని రానోజిమురారి యగుట తెల్లంబయ్యె.

జాఫర్ — ఏది యెట్లు జరిగిన నిపుడు మనము పరితపించి చేయునది లేదు, సహదేవరా! కావున పిచ్చివాండ్రవలె నిట్లునిలుచుటవలన నేమి ప్రయోజనము, మనలకందఱకు నాశనదేవత నోరుదెఱచుకొని యున్నది. ఆయడవికాండ్రు

దుర్గభేదనమునకై ప్రయత్నించుచున్నారు. స్వసంరక్షణార్థము వెంటనే పదండు.

సహ—మన రహస్యమార్గము లెట్లో యీనీచు లన్నింటి గ్రహించి తత్తత్స్థానంబులం గాచియుండిరి, అయిన మన కేమిభయము ? పదండు, పదండు! వప్రప్రాకారంబులు గాచుడు. వెలుపల వీర లేమిచేయుచున్నారో చూచెద,, నని గోడలో నెత్తుగానున్న చిన్నగవాక్షముం దెఱచి యందుం జూడ్కి నిగిడించి యిట్లనె. ,,స్వశరీరసంరక్షణార్థమై మాటులు నిర్మించుకొనుచున్నారు. మఱియు విలుకాండ్రు కంటకపు టొడ్డున మాటుల మఱుంగున గుంపుగుంపులుగాం గూడుచున్నారు.,,

జాఫర మహమ్మదు మున్నగువారుగూడ నందుండి యొకరి వెంబడినొకరు తమ యెదుటిరంగముం గాంచిరి. అంత నందఱు దమయభిప్రాయంబుల నేకీభవింప జాఫర్ మహమ్మదు ,,సహదేవరావూ! ప్రాకారం బించుక పొట్టిగానున్న తూర్పుదెస నీవుపోయి సంరక్షించుము. నేను దుర్గముఖంబున గాచుకొని యుండెద. అయిన నొకేతలంబునం గూరుచుండి యుండకుసుమా. మన మొక్కొకండే బడిమందివలెం బ్రతిస్థలంబునం జూపట్టుచు సైనికులకు వలసిన సహాయము వాక్కర్మంబులం జేయుచుండవలెను. మనము కొలందిమందిమాత్ర, మయినను నట్టికొఅంత మనోధైర్యంబును సాహసంబును దీర్పం గలవు.''

సహ—ఓ భగవాన్‌సింగు ! ఈ దుష్టుల మొగంబులపైం బోయుటకు గీలుండ్రైలము నుడకిం బెట్టుడు. మన భటులకు విండ్లు నమ్ములు కొఱంతవడకుండం జూడుము.

జాఫర్—మన మహమ్మదీయ ధ్వజము నాకసంబున కెత్తుండు. అందలి చంద్రవంకం జూచి యీనీచు లెవరితోం బోరం గడంగుచుండిరో తెలిసికొందురు.

ఈలోపల సహదేవరావు గవాక్షమునుండి వెలుపలి వారి చెయిదములం బరిశీలించె. జాఫర్ మహమ్మదును దానిలోనికి దృష్టిబఱపి వారిం బరికింపం జొచ్చె.

సహ—వీ రెంతయడవిజాతివారైనం గ్రమశిక్షతో నేర్పరులవిధంబుననే సంచరించుచున్నారు. చూడుము ప్రతి నికుంజము వృక్షము నాచ్ఛాదనంబుగా నొనర్చుకొనుచు, మన బాణపరంపరల బారిం బడకుండునట్లు వాటిమాటున నెట్లుమఱుంగుచుండిరో. వారిలో నెద్దియు ధ్వజ మున్నట్లు కనుపడకున్నది. అయిన నెవ్వఁడో యుద్ధంబునం బ్రవీణుండగు యోధునివలననే వీరు నడిపింపఁబడుచుండిరని నమ్మెదము.

జాఫర్—అల్లదె కనుపించుచున్నవాఁడు. యోధుని పికిలిపుచ్చుతురాయి శిరంబున నల్లాడుచున్నది. వాని కవచంబు సూర్యరశ్మిలో తళతళ మెఱయుచు గనులు మిఱుమిట్లు గొల్పుచున్నది. ఆతండదిగోం గడపటిమన్నెకాండ్రు నడిపించుకొని వచ్చుచున్నాడు. చీకటిలో చేవ్రాలుచేసినట్లే యతండు నల్లగా నుండెనుసుమా.

సహ — సరే, రానిమ్ము వానిని. ఖాజీకిఁ గావించిన పరాభవంబు నేటితోఁ దీర్చెద. ఈడాంబికుఁడు సేతుపిండారితోఁ గూడి ఖాజిసైన్యమునుండి జయంబును మరల్చినాఁడఁట. రానోజిమురారి తుదకు మరల మనకుఁ జిక్కెంగదా.

శత్రుసైన్యము వెంటనే దుర్గభేదనంబున కుపక్రమించుటంజేసి వారు ప్రసంగము చాలించి యందఱు నన్నిదెసల దుర్గరక్షణంబునకై యరిగిరి. రానోజిచరిత్రము నెఱింగించుటకై మన మించుక వెనుక కరుగవలసియున్నది. ఇతఁడు ఖాజీతోడి సమరంబున నేలగూలినపిదప సేతుమర్దనుఁడు తన యనుచరులతో ఖాజిని తఱిమి మరలివచ్చి చూచునంత నక్కడ రానోజి కనుపించఁడయ్యె ననిగదా యిదివరలోఁ జెప్పితిమి. అతం డీదుర్గంబున కెట్లరుదెంచెనో వివరింపవలసియున్నది.

సేతుమర్దనుఁడు ఖాజీని తఱుముకొని చనునంతలో కదనరంగమునకుఁ బ్రియంవదయు నామెతండ్రియుం దగుపరివారముతో మార్గవశంబునఁ జనుదెంచిరి. అచ్చటిశవంబులను రుధిరస్రావంబును గాంచి వారు నూతనసమరం బని గ్రహించి యబ్బురం బందఁ బల్లకిలోని ప్రియంవద తలుపు తెఱచి పరిశీలించెను. ఆబిడ సూక్ష్మదృష్టికిఁ బరిచితముఖం బొండు గోచరింప నామె దాని నించుక శ్రద్ధతోఁ బరిశీలించి రానోజిగాఁ దెలిసికొని యాతని నాడి పరీక్షించి జీవంబుండుటకు సంతసించి వైద్యంబున నేర్పుకలదగుటచే రక్తంబు

స్రవింపకుండుటకై కట్టుకట్టి యాశరీరంబును తనతండ్రియొప్పిదంబుమీఁద పల్లకిలోఁ బెట్టించుకొని పయనంబు సాగించెను. కాని కొంత దవ్వరిగినపిదప దొంగలభయంబున పరివారజనంబు పాఱిపోయిరి. అట్టితరుణమున సేతుమర్దనుఁడు తన యనుచరులతో నయ్యెడ వారిం గలిసికొనుట మొదలైన సంగతు లన్నియు మనచదువరు లెఱింగిన వారలే.

వీరలనందఱు కైదీలుగాఁ బట్టిన పటానుముఖ్యు లీపల్లకి నంత శ్రద్ధగా జూడరైరి. కాని జాఫర్ మహమ్మదు కొంతవడికి జిజ్ఞాసచే నందుఁ దొంగిచూచి గాయంబున బాధపడునొకరోగియున్నట్లు తెలిసికొనెను. ఈతనిముఖంబు నెన్నఁడును మహమ్మదు చూచినవాఁడు గాఁడు గావున నతం డెవ్వఁడోయని, వానికిమాత్ర మెట్టిహానియుఁ జేయకుండునట్లు భటుల కాజ్ఞాపించి యిరువుర నిరుదెసలం గావలియుంచెను. త్రికూటపర్వతదుర్గంబుఁ జేరినపిదప నమ్ముఖ్యు లిరువురు, నొకఁడు మిత్రవర్మధనంబును రెండవయతండు ప్రియంవద సౌందర్యమును జూఱకొన తమకించుచున్నవారగుటచే నతనియందు శ్రద్ధలేనివారైరి. భటులు రానోజిని రోగియనునామాంతరంబుననే గొనిచని యొకగదిలో దింపి యందుఁ బరుండఁబెట్టి యుపచరింపసాగిరి. పిదప కోటవెలుపల శత్రువులు ముట్టడించుటచేఁ గలిగిన హాళాహాళిలో సహదేవరావుభటుల నేల కోటగోడలమీఁది కేగరైరని గద్దింప వారు రోగిని విడిపోఁజాలకుంటిమని ప్రతివచనంబు సేసిరి.

సహ—రోగియా? యుద్ధసైనికులు రోగిష్ఠులకు దాదులైనపుడు వనచరులు కోటలను ముట్టడించుటకును సేవకులు తిరస్కారపూర్వకముగ నుత్తరము నంపుటకు నాశ్చర్యమేమున్నది? బురుజుల కెక్కుఁడు సోమరిపోతులారా! దుర్గము ముట్టడిని మ్రగ్గుచుండ చావనున్నవారిం జోకొట్టం జూతురు! శీఘ్రమ బురుజు లెక్కుఁడు, లేదా నాయీగదాదండముతో మీయెముకలు తుత్త్రుళ్ళసేసెదను.

భటులు—మహాప్రభూ! ఈప్రాణావశిష్టున కుపచరింపుఁడని జాఫర్ మహమ్మదు నాజ్ఞయగుట నియ్యెడ నుంటిమి లేకున్న సంతసముతో యుద్ధంబునకుం గదియం జనెదము.

సహ—ప్రాణావశిష్టుఁడా, పోగరుబోతులారా! ధైర్యసాహసము లుపయోగింప మేని మనమందఱమును ప్రాణావశిష్టులమే యగుదుము. అయిన నియ్యుపచారంబు మిమ్ము నుండి తొలగించి యీగోపురంబున నున్నబాలిక కొప్పగించెద: ఓప్రియంవదా, యిటువచ్చి యీరోగి కుపచరింపుము మదీయభటు లాయుధంబులు పూనవలసి యరుగుచున్నారు. పో పొండు, భటులు! ఒక్కొక్క బాణంబునకుం బదుగురు హతులై కూలునట్లు గుఱివెట్టి కొట్టుఁడు.

భటులందఱు వెంటనే సంతోషపూర్వకముగా కదనంబునకుం జనిరి. అవ్విధంబున రానోజి నుపచరించు భారము ప్రియంవదపైం బడెను.

రానోజిముగారి కుపచరించుట కపారముదంబు నొందిన ప్రియంవద యతని హస్తంబు వట్టి నాడి పరీక్షించి శరీరస్థితి యెట్లున్నదని యడిగెను. ఆకమ్మనిమృదుమధురవచనంబుల కతండు „నీవా ప్రియంవదా? దేహము మునుపటికంటె స్వస్థత చెందినది. ఆరోగ్యముగా నున్నది. నీవైద్యనైపుణ్యంబునకుం గృతజ్ఞతావందనము'' లని వచించి వెండియు నిట్లనె. బాధచే శరీరముకంటె నాత్రమువలన మనస్సు మిగుల చెదరినది. నాకింతదనుక పరిచర్యసలిపినమనుష్యులసంభాషణము నుండి నేనిందుబందెజిక్కితి నని గ్రహించితిని అది నిక్కంబేని విముక్తి యెన్నఁడు?'' ఈప్రశ్నంబున కామె యావద్విషయంబు నెఱింగించి జాఫర్ మహమ్మదు సహా దేవరావు లీదుర్గంబున ముఖ్యసేనాను లనియు, దుర్గంబు వెలుపల నెవ్వరిచేతనో ముట్టడింపంబడిన దనియు నెఱింగించి యొకయోగి యిందున్నవాఁడని తెలిపెను. „వాని నిటకుం గొనిరమ్ము ప్రియంవదా! రోగియొకం డామహాత్ము జ్ఞానబోధకు వేచియున్నాఁడని నొడివి యెట్లయినం దోడితె,, మ్మని యతండు సంతసంబున పలికె.

రానోజికోరికప్రకారముప్రియంవద, యోగివేషముతో నుండి శీఘ్రగతి దుర్గంబు దాటిపోం జూచుచున్న సేతుమర్ద

నుని రోగి కడ కరుదెమ్మని ప్రార్థించెను. కాని యిదివరలో నాడివిన ట్లద్దానికి, యోగికొఱకే నిరీక్షించియున్న సహదేవరావురాకచే విఘ్నంబు తటస్థించెను. ఈపర్యవసానం బెఱింగింప నామె రానోజికడకు మరలి చనియె, వీరివిషయంబు గూర్చి ముచ్చటించుచుండగనే దుర్గములో రక్షకసన్నాహధ్వనులు పదింత లతిశయించినవి. నానావిధాయుధంబులు ధరించి యుద్ధభటులు రక్షకస్థానంబుల కరుగు పాదధ్వనులు భారముగాఁ బ్రాకారముపయినం బురుజులమీఁదం బ్రతిధ్వను లీనుచున్నవి. వాక్కర్మంబుల భటులం బ్రేరేచు యోధులగంభీరస్వరంబులు నాయుధధ్వానంబులఁ గలిసి వినుపించుచుండ భటవర్గంబుల వీరాలాపంబులు నింగి ముట్టుచుండె. ఈసమరసన్నాహంబున కతిభయంబు సెందినప్రియంవద ముఖపద్మము విన్నదనంబున ముకుళిత మయ్యెం గాని రానోజీ తననిర్వ్యాపారత్వంబునకు నిందించుకొనుచుఁ దమకపడుచు ‚‚ఆగవాక్షముచెంతకే నేఁగఁ గలిగితినేని యీయాడంబర మేమి కానున్నదో చూతుంగదా. నాకొకఖడ్గంబుగాని యీఁటెకాని యున్నచో నా! వృథా, వృథా! నాకాయుధములేనట్లే శక్తియును లేదు„ అనియెను.

ప్రియ—నీవట్టి ప్రయత్నంబు సలుపుట హానికరంబు సుమా. గవాక్షముచెంత నేన నిలుచుండి బయల నేమిజరుగుచున్నదో నేను కాంచినట్లు నీకుఁ దెలుపుచుందు.

రానో—‚‚వలదు, వలదు. పోకుము! ప్రతిగవాక్ష

మును ప్రతిరంధ్రమును విలుకాండ్రు గుఱిపెట్టుదురు. ఏదేని బాణము ప్రాణమున కపాయంబు సేయు,'' నని పలికి యామె నిబ్బరమున నారంధ్రమునకై రెండు మూఁడు సోపానము లెక్కుట గాంచి మరల నిట్లనె, ‚‚ప్రియంవదా! శ్రేయసీ! ఇది క్రీడావినోదము కాదుసుమా. గాయములకు ప్రాణహానికిని నీశరీరము నెదుర్కొగ్గక అధమ మా ప్రాంత కేడెంబునైన నడ్డు పెట్టుకొని రంధ్రముగుండా నీశరీరమును వెలుపలకుఁ గానరానీయకుము.

రానోజి యొసంగిన సలహాననుసరించి యామె యావెనుడాలు చాటుచేసికొని బయట జరుగు విషయంబు లాతని కెఱింగింప నయ్యెడఁ జోటు గావించుకొని స్థిరంబుగఁ గూరుచుండె.

ప్రియ—లతానికుంజములు దాటి విలుకాండ్రు బారులుదీర్చి నిలిచి యున్నను నింకను ననేకు లా పొదలలో దాఁగి యున్నారు.

రానో—వారి ధ్వజం బెట్టిది?

ప్రియ—ధ్వజం బెద్దియుఁ గనుపించుట లేదు.

రానో—ధ్వజముగాని జెండాగాని లేక దుర్గంబును ముట్టడించుట వింతగా నున్నది. సైన్యాధిపతులుగా నున్నవార లెవరో కనుపడుచున్నారా?

ప్రియ—నల్లని కవచము నఖశిఖపర్యంతముఁ దాల్చిన యోధుం డొకఁడు ముఖ్యుఁడు. అందఱి నితఁడే నడుపుచున్నాఁడు.

రానో — వాని డాలుమీఁద నెట్టిబిరుదుచిహ్నమున్నది?

ప్రియ — నీలవర్ణముతో వ్రాయఁబడిన సింహమున్నది. సూర్యుఁ డద్దానిపైఁ బ్రతిఫలించినపు డిట్లే గోచరించుచున్నది.

రానో — అట్టి బిరుదుచిహ్న మెవరిదో నేనెఱుంగను; కాని యిప్పట్టున నాయకుఁడే యైన నెంతసంతసము! ఇంకెవ్వఁడును సైన్యనాథుఁడు లేఁడా?

ప్రియ — గణింపఁదగినవాఁ డెవ్వఁడు నియ్యెడఁ గానుపించుట లేదు. కాని దుర్గము రెండవదెస కూడ ముట్టడింపఁబడినట్లున్నది. వారు కదియంబును నట్లుచూపట్టుదురు. ఆహా! ఎంత భయానకము! ముందు వచ్చుచున్నవారు పెద్దకేడెంబులను బల్లలతో నేర్పఱచిన మాటులునుం బూని యున్నారు. మిగిలినవారు ధనస్సు లెక్కిడి బాణపరంపరలు విడుచుచు వారి వెనుకం జనుదెంచుచున్నారు.

యుద్ధప్రారంభమునకు సంజ్ఞయైన కాహళధ్వని యామె వర్ణనంబున కభ్యంతర మయ్యె. వెంటనే దుర్గములోనుండి బూరగొమ్ములు ప్రత్యుత్తరధ్వానంబులు ఘోరుకొలిపి పటహాది ధ్వనులతో సమ్మేళన మయ్యె. ఉభయపక్షులవారి వీరాలాపరవంబులు నింగి కెగసె. అయినను నోటబొబ్బలవలన యుద్ధపర్యవసానము తేలునది కాదు ముట్టడించిన వారి కృత్యంబులకెల్ల దుర్గములోని వా రడ్డుకొని సమానముగాఁ గదియుచుండిరి. విలుకాండ్రు వర్షపు జడివలె సాంద్రముగఁ బ్రయోగించు

బాణపరంపరలు శత్రులమీఁదికే గాక వారు దాగియుందురని తోఁచిన ప్రతిద్వారము గవాక్షము రంధ్రముం గప్పునట్లు పఱచుచున్నవి. ఒరిసెలవిసపు జనసముదయంబు తమ ఆలు ఉవ్వన నరిగి ఖణిల్లుమని కోటగుమ్మములకుఁ గాని గవాక్షములకుఁగాని, భటుల ఖడ్గంబులకుఁ గాని తాకునంత నపారసంతసంబునఁ గేరింతలు గొట్టుచుండిరి.

రానో — స్వేచ్ఛయో లేక మరణంబునో యొసంగు సమరం బితరుల వలన జరుగుచుండ నే నిందు నుంచఁబడిన సన్యాసినివలెఁ బడియుండవలసివచ్చె. ఇంకొకసారి చూడుము బాలికా; క్రింది విలుకాండ్రు నీపై గురి పెట్టకుండునట్లు జాగ్రత్త, చూడు మింకయు వారు కదియుచుండి రేమో.

ప్రియ — ఏమియు గనపడకున్నది. నాకనులు మిఱుమిట్లు గొలుపుచు శిలీముఖశతంబులు సాంద్రంబులై సైనికులందఱఁ గప్పినవి.

రానో — దుర్గమును స్వాధీనపఱచుకొనుటకై వారు సాహసబలంబు లచ్చుపడఁ దిన్నఁగాఁ జనుదెంచినగాని యీ ప్రాకారగోడలమీఁద బాణములవలన ప్రయోజనం బుండదు. సింహసంకేతము గలయోధుఁ డెట్లు ప్రవర్తించుచున్నాఁడో చూడుము. అధిపతి యెట్లాచరించు నట్లే యనుచరులును సలుపుదురు.

ప్రియ — అతఁ డెందును కనుపడుట లేదు.

రానో — ఇట్టిమంచిపట్టున నతండు సోమరిపోతయ్యెనా?

ప్రియ—లేదు, లేదు, అదిగో ప్రాకారముముందున్న యడ్డంకివద్ద కొందఱిని నడుపుచున్నాఁడు. వారు గొడ్డంటితో నయ్యడ్డంకులు నఱికి పీకివైచుచున్నారు. ముందుఁ బఱతెంచుచున్నారు. వెనుకకు గెంటివైచిరి. ఎదిరికత్తుకు సహదేవరావు నాయకుఁడు. వారందఱు మరల ద్రోసికొని వచ్చుచున్నారు. చెరువుకొఱకు ఖడ్గాఖడ్గి ముఖాముఖి పోరాటం బగుచున్నది.

రానో—ఈసారి చక్కఁగాఁబరిశీలించుము. బాహాబాహి పోరాడుచుండుటచే బాణప్రయోగంబు తగ్గియుండును గావున నంత ప్రమాదకరము గాదు.

ప్రియ—హాదైవమా! సహదేవరావును శ్యామలయోధుఁడును నఖానఖి గలహించిరి. పరస్పరజయకాంక్షులనొండొరులు తీసిపోక కదియుచుండిరి. కొట్టెను. పడిపోయెను—. పడిపోయెను!

రానో—పడిపోయినవా రెవరు? చెప్పుము చెప్పుమెవఁడాపడినయతఁడు.

ప్రియ—„శ్యామయోధుఁడు.” అని మెల్లనవచించి మరలనిట్లనె „అయిన లేదు. లేదు, తిరిగి యతండు లేచెను. ఒక్కబాహువున నిరువదిమందిబలం బున్నరీతిం దలపడిపోరుచున్నాఁడు. అతనిఖడ్గంబు విఱిగి పడినది. చెంతనున్నవారి కరంబునందలి దింకొకటి లాఁగుకొని సహదేవరావును వ్రేటువైవ్రేటుగా మర్దించుచున్నవాఁడు. పడిపోయెను—పడిపోయెను.„

రానో—సహదేవరావేనా?

ప్రియ—సహదేవరావే. అతని యనుచరులు సహాయార్థ మరుదెంచిరి. మహమ్మదీయుఁడు వారిం బురికొల్పుచున్నాఁడు. సహదేవరావుని లాఁగి కోటలోనికి మోసికొని పోయిరి. వెలుపలి ప్రాకారంబు మిత్రమండలివారికి స్వాధీనం బయ్యె. కొందఱు నిశ్రేణులు గట్టిరి. కొందఱు గుంపులుగూడి యొకరిబుజంబున నొకరెక్కఁ బ్రయత్నించుచున్నారు. ఱాలు కఱ్ఱలు దూలములు వారిమీఁదఁ దొర్లింపఁబడుచున్నవి. హతులైనవారిని గాయపడినవారిని పిఱుందునకుం గొనిపోవ నపీనులు మరల లగ్గల కెగబ్రాకుచున్నారు.

రానో—ఎవరు త్రోసివైచుచున్నారు? ఎవరు నిగ్రహించెదరు?

ప్రియ—నిచ్చెనలు క్రిందికిఁ బడగొట్టిరి. వాటిమీఁది వారు బురదగొడ్డులవలె నేలంగూలిరి.

రానో—అకటా! పుట్టగోచులవాండ్రుపాఱిపోయిరా?

ప్రియ—లేదు. అందఱు మరలవచ్చుచున్నారు. శ్యామలయోధుఁడు పెద్దకరవాలంబుతో పక్షద్వారము సమీపించుచున్నాఁడు. అతని వ్రేటుల శబ్దంబు లుఱుము లట్లు నీకును వినుపించును. పెనుఱాలు వానిశిరంబున బడవైచుచున్నారు కాని యవి దూదిపింజలవలె నాతఁడు లెక్కసేయకున్నాఁడు. సంకులకదనము జయసంతసము వరలం దా నాగక దామెనగు మితునుము. అతని వ్రేటులకుఁ బక్షద్వారము విఱిగిపడినది.

అందఱు లోపలకు జొరఁబడుచుండిరి. శత్రువులం గ్రిందికందకములోనికిఁ బడద్రోయుచు నాప్రాకారం బాక్రమించుకొనిరి.

రానో—ఆహా, ఆ శూరాగ్రేసరుం డెవ్వఁడోగదా! అట్టివానిపజ్జ నిలిచి యుద్ధంబు సేయు టెంతేని ముచ్చట. వంతెనో, వంతెన స్వాధీనమైనదా?

ప్రియ—లేదు. తాము దాఁటివచ్చిన కఱ్ఱవంతెనను మహమ్మదు విఱుగగొట్టి దుర్గములోని కేగెను. మనమిత్రులు లోన బలపఱచుకొనుచున్నారు.

రానో—నిక్కముగ మనమిత్రమండలివా రివ్విధంబునఁ బ్రారంభము సేసి జయించిన సాహసకృత్యమును త్యజింపరు. బడలిక తీర్చుకొనుటకో లేక కందకముం దాటుటకై సాధనమునకో యూరకొని విశ్రమించిరి. ఇట్లు నీవు వర్ణించిన యీయోధుఁడు భయపడువాఁడును నాలసించునతండును నరజయంబునొందిన దానిం బరిత్యజించువాఁడును గాఁడు. కట్టా యిట్టిపరాక్రమశాలిపజ్జ నొకగడియయైన నిలిచి పోరు నదృష్టము నాకుం బట్టదయ్యె!" అని లేచి కూరుచుండె.

ప్రియ—"నీ వింకయు నశక్తుండవై నీ గాయంబులు కుదరకయే యొరులనెట్లు గాయపఱుపఁ దలంతువు. విశ్రమించు" మనుచు గవాక్షమునుండి దిగివచ్చెను.

రానో—యుద్ధమున నారితేఱినవారు స్త్రీలవలె నూరకుండు టెంతకష్టమో నీ వెఱుంగవు. యుద్ధమే మాంబోటుల కాహారము. పరాక్రమప్రకటనంబే మాకు ఘనత.

ప్రకరణము:—28.

మిత్రమండలివారి విజయానంతరము కలిగిన శాంతసమయంబున నొకకక్షవారు తమజయము నింకయు ముందునకు సాగించుటకును రెండవపక్షమువారు తమ దుర్గమును రక్షించుకొన మఱింత బలపఱచుటకును బ్రయత్నించుచుండ జాఫర్ మహమ్మదు సహదేవరావులు పెద్దశాలలో సంగ్రహముగ నాలోచనసభ దీర్చిరి.

సహ—ఈవనసంచారులు నీతో నెట్లు పోరాడిరి?.

జాఫర్—రాక్షసులవలెనే. భుజంబునబూరగొమ్మును నడుమున కంగదట్టముం గట్టుకొన్న యొకవిలుకాని నాయకుగా నొనర్చుకొని వారు కోటగోడలవఱకును మూఁగిరి. నాయంగీలోపలఁ గవచం బుండుటచేతగాని లేకున్న వానిబాణంబునకుఁ బ్రాణంబు నప్పగించవలసి వచ్చు. బాణంపుఁబోటున కెల్ల ప్రక్కయెముకలు ముక్కలగునట్లు తోచినది.

సహ—అయినను నీవద్దెస నిగ్రహించితివి. నాదెస నోడి ప్రాకారము వారిస్వాధీన మొనర్చితి.

జాఫర్—వా రింకయుం దీవ్రముగ ముట్టడించి యే గవాక్షముననో లోపలకు దారిచేసికొని వత్తురు. ప్రతిష్ఠానంబును రక్షింప మనకు జనము లేదు: కనుక ప్రాణహింసయు మానహానియు నొందుటకంటె నగత్యము ననుసరించి కైదీల నొసంగి యాతులువలతో సంధి చేసికొనుట మేలు కాదా?

సహ—ఏమి? ఖైదీల నోసంగుటా! రేయి తెరువరి కట్టి బాటసారులం బాఁదెకుఁ గొనిపోయిన శౌర్యనిధులు గోచిపాతరాయ లగునడవిజనులు ముట్టడింప బలిష్ఠదుర్గంబును సంరక్షించుకొనఁజాలరై రనిపించుకొనెదమా? నీసలహా వినుట కెంత సిగ్గు!

జాఫర్—అట్లయినచో, పద బురుజుల కెక్కుము. నాసైన్యం బంతయు నిపు డిచ్చోనున్న నెంత బాగగును.

సహ—లేనివారి నెచ్చట తెచ్చెదవు. ఉన్న వారితోడనే సాధ్యమైనంతవఱకు రక్షణము నేసికొందము.

ఇట్లు ప్రసంగము ముగించి తమతమభటులం బురికొల్పుకొని యిరువురును మరల దుర్గరక్షణంబు సలుప నేగిరి. ప్రస్తుతము తమ శత్రువులకు స్వాధీనమైనదుర్గముఖంబుననే యెక్కుడువిపత్తు సంభవింపనున్నందున నితరస్థలంబులలోఁ గంటె నిమ్మెడ నెక్కుడుజాగ్రత తీసికొనుచుండిరి. ఒకరు దుర్గద్వారంబునను నింకొకఁడు పశ్చాద్వారంబునను గాయసాగిరి.

దుర్గమునుండి తప్పించుకొనిపోయిన సేతుమర్దనుఁడు లోపలిస్థితిగతులు శ్యామలయోధునకును మున్నె తెనిక నెఱింగింపక యూరకుండ లేదు. ప్రథమప్రాకారము స్వాధీనమైన తోడనే యివ్వార్త తెలియఁబంపఁగా విని చనుదెంచిన భిల్లసేనుఁడు తా నేయేతలంబులఁ గడుజాగ్రతతోఁ గాచుకొని శత్రువులు పాఱిపోకుండునట్లు చేయవలెనో క్రొత్తసలహాలు శ్యామలయోధునవలన నెఱింగి తత్ప్రకారము సలుప నరిగె.

ఇంతట యోధుం డొకతెప్పనుగట్టి నియమించి దానిమీఁదుగా శత్రువు లడ్డగించినను మరలక యవ్వలకు దాఁట నిశ్చయించెను. దుర్గపృష్ఠంబున భిల్లసేనుఁడు సాంద్రబాణపరంపరలు గురిపించుచుండ రక్షకసైన్యం బాధాటి కోర్వఁజాలమి ముందునుండి సహాయసైన్యం బమ్మెడ కేగె. అవ్వెంటనే కందకముమీఁద నొక సన్ననివంతెన యంత్రబలంబున రాకపోకల కనువుగా వ్రాలెను.

“జాగ్రత! ఒక్కండు నవ్వంతెనమీఁద నడుగిడవలదు. తాళుఁ” డని యఱచుచు నందఱ నడ్డగించి కృష్ణశూరుఁడు తాను ముందయి మెల్లగ నడుగులిడుచు గదాదండమున వంతెన గట్టిదగునో కాదో యని కొట్టుచు నరుగుచుండె. అతనిచేష్ట లన్నియు మున్ను ఈదుర్గంబును తత్తద్రహస్యంబులును కన్నవానివలె లేక విన్నవానివలె నగుపించు. అట్లు పదియడుగులు మెలకువతో నడుచునంత గదతాకునకు వారి యెదుట పాదంబువఱకు నూయిమేఱ వంతెనభాగము నిశ్శబ్దముగ నదృశ్యమై చూపట్టె. ఈయంత్రంబునకు నివ్వెరతోఁ గృష్ణయోధునిసలహాకుం బొగడుచు నందఱు వెనుదిరిగి బిరాన వంతెనం దిగిపోయిరి. ఇక్కారణంబుననే శత్రువు లీవంతెనం బడవైచిరి. కీలెఱుంగనిసైనికులు సంతసంబున నద్దానిపై జనుదెంచి యత్తలంబున నడుగిడినతోడనే కందకప్రవాహంబునఁ గూలి హతులగుదురు గదా యని వారు పన్నిరి. కాని నేర్పరియైననాయకునివలన నివ్విపత్తు గడచినది.

సేతు — వెనియ్యెడ కేగి యెట్లు చేయుమన్న నట్లొనర్చెద. ఈయుద్ధము నన్నుగూర్చి వచ్చినది గనుక నాప్రాణముం బలము నిందు ధారపోసెద.

శ్యామ—ఆలోచించుకొమ్ము. శరీరమునకుఁ గవచము కాని, యంగీకాని మఱెద్దియుగాని లేదు.

సేతు — కనుకనే మిగుల సులభము. ఈగోడ కెగఁబ్రాక నెంతేని తేలికగా నుండు.

శ్యామ — అట్లని తెప్పవంతెనం గందకములోఁ ద్రోయించుము.

పెద్దధ్వనితో నత్తెప్ప నీటిలోఁ బడెను. శత్రువుల నదరిపాటున జయింపవలెనని తలంచి శ్యామలయోధుండు సేతుమర్దనసహితుఁడై యావంతెనమీఁద కురికి రెండవదెసకుం జనెను. అచ్చట తన ఖడ్గముతో దుర్గద్వారముం బగులఁగొట్టఁ బూనెను. గోడలమీఁది విలుకాండ్ర బాణప్రయోగంబుల వలన నిరువురు తెప్పమీఁదను నిరువురు కందకములోనుం బడి మృతిచెందిరి. సేతుశ్యామలులయుని కిపు డెంతేని యపాయకర మయ్యె. ప్రాకారమందలి విలుకాండ్రు బురుజులమీఁది శత్రువులపై శరసహస్రంబు లెడలేక పఱపి వాటి సంరక్షణకర్తల దృష్టిం బెడమరల్చుటచేత వీరు నిరపాయంబున నచ్చట నిలుకడ చెందఁగలిగిరి.

"సిగ్గు, సిగ్గు! మీరు యుద్ధమునందుఁ బ్రవీణులమని బిట్టువీఁగుచు సహాయరహితులగు నిరువురను దుర్గపుగోడక్రింద

నిలుచుండనిత్తురా? మఱిగినచమురుం దెమ్ము. ఈతులువల తలలం దిమ్మరించి మైనము నందుదము" అని సహదేవరావు తన చుట్టు నున్నభటుల కాజ్ఞాపించెను.

———

ప్రకరణము:—29

జాఫర్ మహమ్మదు సహదేవరావుతో నాలోచనసభ దీర్చి యందు కైదీల విడువకుండుటకుఁ దీర్మానించుకొన్నను, తగినంత సైన్యము లేనందున దుర్గముం గాపాడుట కష్టతరం బని లోపల పిఱికితనంబుఁ జెందియే యుండెను. తనరక్షకస్థానంబున కరుగునపుడు మిత్రవర్మ చెఱకుం బోయి యతనితోఁ బ్రసంగించెను.

జాఫర్—కనుక నీవు కొంతపరిహారము మాకొసంగి విడుదలనొందుట కంగీకరింపవా?

మిత్ర—నన్ను, నా కొమారితను విడిచిపుచ్చితివేని నీవు తొల్లి కోరినధనంబు నొసంగెద. నాకూఁతు విడువకున్న గవ్వయు నీయ నని ఖండితముగా నమ్ముము.

జాఫర్—ఈదుర్గమును ముట్టడించిన వానరబలంబును మరలించుకొనిపోవుటకుఁ గూడ నంగీకరింతువా?

మిత్ర—నిక్కముగ నట్లసేతు. వారివలన మీ కేవిధమైన యపాయంబుగాని యుద్ధముగాని లేకుండుట కే నుత్తరవాది నగుదు.

జాఫర్—అయినను శత్రువులను నీవు మరలించుకొని పోవువఱకు నుత్తరవాదమునకై నీతనయు నిందుంచి పిదప విడిచెదము.

మిత్ర—అట్లు నాకు సమ్మతము కాదు కావున నిప్పద్ధతి విడిచితి.

ఈసమయంబున దుర్గాగ్రంబున నెఱ్ఱనికాంతియొండు చూపట్టి యాకసంబును దేజోమయంబుగా నొనర్చె. దీనిని మొట్టమొదట చూచినయతఁడు భిల్లసేనుఁడు. వహ్వా! శూరులారా! కదియుఁడు, కదియుఁడు! జయించితిమి. ఏమి సోమరి యోగీ? నీత్రిదండమును గదాదండముగా నొనర్పఁజాలవా? దుర్గమునఁ గార్చిచ్చు పుట్టినది. దుర్గము మనలదే యగు. త్వరితము కదియుఁడు కదియుం" డని యాతఁ డండఱ బురికొల్పి తనధనస్సు నెక్కిడి వేడిచమురుందెచ్చి సేతుశ్యామలుల శిరంబుల దిమ్మరింపఁబోవు పటానుభటులం దెగనేసె. మఱియిద్ద రప్పాత్రంబుల నందుకొని దిమ్మరింప నద్దానిని మనవీరులు తప్పించుకొనిరి. అంత సహదేవరావు "గొడ్డలిం గునపముఁ దెమ్ము. ఆ ఱాతిబండ దెగగొట్టి వారిపైఁబడ సేయు" డని ప్రేరేచెను. వెంటనే నలుగురుభటులు గండశైలంబు విఱుగఁగొట్టుచుండ భిల్లసేనుని విషశిలీముఖంబు వానిం ద్రుంచెను. రెండవయతం డాగొడ్డలి నందుకొని శిలం దెగఁగొట్టినంత నింకొకశరంబు వానిశిరంబు త్రెంచి మొండెమును కందకములోఁ బడవిసరెను. యోధులు నిర్ఘాంత

పడిరి. అవ్విలుకాని గుఱియు వాఁడిములుకులును రిత్తవోవునవి కావు.

"అధములారా! సాహసము త్యజించితిరా. ఆగొడ్డలి నిటు తెమ్ము" అని దానిం దీసికొని తెగిన యాశిలం బడఁగొట్టఁగమకించెను. అయ్యది క్రిందకు దొర్లిన నెల్లర భూమి నడంగఁ ద్రొక్కుటయకాక దూరమునంగల తెప్పనుగూడ ముంచివేయును. అందఱియ్యుపద్రవముం గనిపెట్టిరి. భిల్లసేనుఁడు ముమ్మా రతనిం గుఱిపెట్టెను గాని ప్రయోజనము లేకపోయె.

"ఈతని కవచం బాంగ్లేయదేశీయంబు. లేకున్న స్వదేశీయరఁబెద్దియు చింపిగుడ్డవలె నాబాణంబున విఱుగనిదిలేదు" అని సణుగుకొని యతండు "మిత్రులారా! వెనుకకు రండు. ఆపెనుశిలం గూలనిం" డని ప్రబోధించెను.

అతని ప్రబోధవచనంబు లెవ్వరికిని వినుపించలేదు. తీవ్రంపుప్రేటుల ద్వారంబు విఱుగఁగొట్టి శ్యామలయోధుని కరవాలంపునినదంబు ముప్పది కాహళములధ్వనిపెట్టున మ్రోయుచున్నది. ఈవిపత్తు నెఱింగించుటకు ఖాదరుజంగు తనయజమానుని గదియఁబఱచెను. బురుజుమీఁది శైలంబు కదలియల్లాడుచున్నది. ఇంకొకక్షణములోఁ గ్రిందకి బడుంగాని యాసమయమున జాఫర్ మహమ్మదు కంఠస్వరము సహదేవరావువీనులం బడెను.

జాఫర్—కార్యము మించినది, సహదేవరావు! దుర్గమున నగ్ని రగులుకొని దహించుచున్నది.

సహ—నీకుం బిచ్చియెత్తినదా? లే, నాకడ్డురాకుము.

జాఫర్—అవ్వలదెస నంతయుఁ బెద్దమంటగా మింటి కెగసినది. చల్లార్ప నాశక్తికొలంది బ్రయత్నించితింగాని వృథ యయ్యె.

సహ—"అట్లయిన నిం కేమి చేయఁగలము" అని గొడ్డలిం బాఱవైచె.

జాఫర్—నీజనుల నందఱ నిర్గమించుటకై క్రిందికిఁ దోడ్కొనిపోయి పక్షద్వారంబును దెఱచుము. తెప్పమీఁద నిరువురుమాత్రమే యుండిరి. వారిం గందకములోఁ బడఁ ద్రోబ్బి యావలకుం జనుము. నేను సింహద్వారంబున ఖడ్గబలిమిం దారిచేసికొనివచ్చి యీవలిదెసనుండి యెదిరించెద. మన మీప్రకారము చేయఁగలిగితిమా సహాయసైన్య మరుదెంచునంతవఱకుగాని వీరివలన సరియగు ప్రదేశము నొందువరకుగాని నిలుపోపఁగలము.

సహదేవరావు తనసైనికులను వెంటనే గుంపుగాఁ గైకొని పక్షద్వారంబునకుఁ బరుగెత్తి దానిం దటాలున దెఱచెను. ఆవెంబడినే పరివారసమేతుఁడైన శ్యామలయోధుఁడు లోనకు దారిబలిమిం జేసికొని వారి కడ్డుదగిలె. మొదటి యిరువురును వెంటనే నిహతులై పడిరి. మిగతవారు తమనాయకుని ప్రోత్సాహంబు పెడచెవింబెట్టి వెనుకకు తగ్గిరి.

ఓరి నీచులారా! మన సురక్షితమునకుంగల యియ్యొండుమార్గము నిరువురం జయింపనిత్తురా?

భటు—"ఇతండు యముఁడే!" యని యాతనివ్రేటుల కాఁగలేక వెనుకకుం బోవుచు ననె.

సహ—యముఁడే యైనను, వానినుండి మృత్యుముఖంబునఁ బడుదురా? పిఱికిపందలారా! మనవెనుక దుర్గము దావాగ్నిచే దహనం బగుచున్నది. సరసననంతదావము మిములం దాకకమును నాగుకు జయ మొసగ దలంతు. ధైర్యముం గైకొని నడువుఁడు లేదా నన్ను ముందున కరుగనిం డీయోధునితో నేను దలపడెద.

సహదేవరా వట్లనే యద్దినంబున శక్తినంతయు ధారవోసె. అయ్యోధు లిరువురు ఖడ్గాఖడ్గి ముఖాముఖిం బోరుచుండ, పరస్పరఖడ్గతాడనంబునఁ బర్వతబిలంబులు ప్రతిధ్వనులీనె. తుట్టతుదకు సహదేవరావు చాపచుట్టగా నేలం గూలెను. శ్యామలయోధుఁడు వానివక్షంబున మోకా లదిమిపట్టి కటారిం బైకెత్తి "లోఁబడితివా లేదా?" యని గద్దించెను.

సహ—పేరు నూరు లేనివానికి నేను లోఁబడను. నీ నామధేయంబు చెప్పుము. పదుగురిలో మొగంబు చూపసాహసింపనివానికి క్షమాపణం బెట్లు సెప్పుకొనెద.

శ్యామలయోధుండు మెల్లన తన శిరస్త్రాణంబునందలి ముఖాచ్ఛాదనముం దెఱచి "నామొగంబువంక చూడుము. ఇప్పుడైన నేనెవరనో జ్ఞాపకము వచ్చినదా? ఇప్పుడైన లోం

గెద నందువా ?" యని యడిగెను. సహదేవరావుగాంభీర్యము సమసి మొగంబు వెల్లనై గద్గదికతో నమ్రుం డయ్యె.

సహ—గుప్తనామకుఁడా ! ఒక్కమనవి. రానోజి మురారి యస్వస్థతతో దుర్గంబున బందెలో నున్నవాఁడు. త్వరలో సహాయపడకుంటివేని యాకార్చిచ్చున నతండు మడియు.

యోధు—రానోజిమురారే! ఈదుర్గములో ఖైదీయా? అతని కెట్టివిపత్తు వాటిల్లిన నిందలివారందఱు దమ శిరంబులతో నుత్తరవాదులు. అతనిగది యేదెసది ?

సహ—ఈద్వారంబున దిన్నగా నరిగి, యెడమవైపునకుం దిరిగి—

శ్యామ—అదంతయు నవసరము లేదు. దేవాలయ ప్రాంతపు గదులలోనా లేక నేలమాళిగలలోనా ?

సహ—"దేవాలయముచెంత మూఁడవగదిలో నున్నవాఁడు." అని నొడివి తనమనంబున "ఇక్కారణంబుననే మాకపజయ మయ్యె. రహస్యమార్గంబు లన్నియు నెఱుంగు గావుననే తత్స్థానంబు లన్నియు నరికట్టెను. వింత ! చచ్చినవారు మరల బ్రతికి వచ్చునపుడు దుర్భేద్య మగుదుర్గంబులు గూలు టాక యబ్బురమా ?" యనుకొనెను.

పయిన వివరించిన సంకులసమరంబున యోగి ప్రధానుఁడుగాఁ గొందఱుపరిజనులతో, పక్షద్వారము తెఱవఁబడిన తోడనే తెప్పవంతెనమీఁదుగాఁ బఱుగిడిపోయి సహదేవరావు జాఫర్‌మహమ్మదుల సైన్యములం గదిసి వెనుకకుఁ దోలిరి. అనేకులు లోపలిప్రాకారములోనికిఁ బాఱిపోయిరి. సహదేవరావు, శ్యామలయోధుం డరిగినపిదపఁ గ్రిందనుండి లేచి కరవాలం బెత్తుకొని "ఏల లోఁబడి యుండవలె? ఈతరుణంబు విడిచిన నేమిహాని యగునో ?" యనుకొని ప్రాకారంబునఁ జొచ్చెను.

జ్వాలలు నలుదెసల వ్యాపించినతోడనే రానోజిమురారిని ప్రియంవద యుపచరించిన గదిలోఁ దచ్చిహ్నంబులు కనుపట్టెను. యుద్ధధ్వనులచేత నతనికి మెలకువ వచ్చెను. అతని కోరికచొప్పున నమ్మగువ సమరవిషయము లాతని కెఱిగింప మరల గవాక్షముచెంత నిలుచుండెను గాని కాఱుగ్రమ్మినపొగచే నేమియుఁ గానుపించకుండె. తుదకీపొగ గదిలోపలఁ గూడ నలముకొనుటచేతను, సమరపుసందడిని మించునట్లు వినవచ్చు జలంబునకైన కేకలును నీక్రొత్తవిపత్తును బ్రకటించినవి.

ప్రియ—దుర్గము మండిపోవుచున్నది, మండిపోవుచున్నది. తప్పించుకొనుట కేమిచేయుదము ?

రానో—పాఱిపొమ్ము, ప్రియంవదా! నీప్రాణమును రక్షించుకొనుము. నా కెట్టిసహాయమును దొరకదు.

ప్రియ—నేనుపాఱిపోవను. మనమిరువురముం బ్రదుకవలె లేదా యిరువురముం జావవలె. అకటా! నాతండ్రీ! నా తండ్రిస్థితి యేమగునో?

శ్యామల—"రానోజీమురారీ! నీకంఠస్వరము వినుపించుటచేతగాని నిన్నుఁ గనుఁగొనలేకపోదు." అనుచు లోపలికరుదెంచె.

రానో—నీవెవరవోగాని నిక్కంపుయోధుఁడవేని నన్నుం దలపెట్టక యీబాలికను రక్షించుము.

శ్యామల—క్రమముగా నామెనుగూడ రక్షింతు. అయినను మొట్టమొదటివంతు నీవు.

ఇట్లు పలికి వాని నెత్తుకొని సులభముగా నవ్వలికరిగి పక్షద్వారముదాఁటి యిరువురు భిల్లులకు వాని నప్పగించి యితరులఁగూడ రక్షింప మరల నరిగెగాని యందామె లేదయ్యె.

సంకులసమరంబు తీవ్రమయినట్లు వీరాలాపంబులును ఖడ్గనినదంబులును బ్రకటించుసమయమున బలరామసింగు "భగవాన్‌కిజై! జై శీతారామ్! జయించితిమి, దుర్గము స్వాధీనపఱుచుకొంటి" మని శక్తికొలంది నఱచిన నచ్చటి కావలిభటులు భయమంది తలుపులు వేయకనే సహదేవరావుతో శత్రువులు లోనం బ్రవేశించి రని చెప్పుటకుఁ బరుగెత్తెను.

[illegible] యదనుగా ఖైదీలు తప్పించుకొనివచ్చిరి. మిత్రవర్మ తన కూఁతురుకొఱకై వెదకికొనుచుఁ దిరిగెంగాని యెందును దొరకదయ్యె.

కొంతపరివారంబు తురంగములనెక్కి తన్నుం బరివేష్టించియుండ, జాఫర్‌మహమ్మదు తన బాహుబలంబు వారిబలంబుతోఁ జేర్చి వెలుపలకు దాఁటిపోఁ బ్రయత్నించుచుండెను. అతని యాజ్ఞానుసారము కందకముమీఁద బెద్దవంతెనను దింపిరి. కాని మార్గంబంతయు శత్రువర్గముతో సాంద్రంబై యున్నది. వంతెన వాల్చినవెంటనే విలుకాండ్రిందఱు దుర్గములోనివారలను బాఱిపోనీయకుండుటకై ద్వానిమీఁదికి గుమిగా నాక్రమించుకొనిరి. కదనమునం దా నాగుమి సంతసములకు వరలం దాక జయ మొసగ తునుము. ఇంతలో వెనుకప్రక్కనుండి దుర్గములో జొచ్చినవారుచనుదెంచి వీరిని వెనుకనుండి ముట్టడించిరి.

అట్లిరుదెసలం గదిసిన సైనికులమధ్యం జిక్కువడినను భటానులు మిగుల శౌర్యముతోఁ బోరాడిరి. స్వల్పసంఖ్యాకులయ్యు నెదిరిసైన్యమును వెనుకకుఁ గొట్టఁగలిగిరి. జాఫర్‌మహమ్మదున కంతరంగభృత్యుం డగునొకని హయంబున కరచరణబద్ధయైన ప్రియంవద తన్మధ్యంబున నున్నది. అతం డామెం దేని శ్రద్ధతో గాచి శత్రువులం దునిమి ముందుకుఁ బరుగెత్తిపోయెను. ఆమె యున్న హయంబు నాతని పిఱుందనే పలాయనం బొనర్చె.

జాఫరుమహమ్మ దపహరించుకొని పోవు స్త్రీ విగ్రహంబును బలరామసింగు చూచి యామె మిత్రవర్మ కొమార్తెగా నూహించి ''ఆదురాత్మునుండి యామెను రక్షించెద. ఓరీ దురాత్మా! నీకు మరణము నాచేతిమీఁదుగా నగు నని విధి వ్రాసె. ఆమె నిట డించెదవా లేక నీశిరంబు తుత్తుమురుగా నొనర్చనా?,, యని యచ్చట నేలమీఁదఁ బడియున్న యొక విగతజీవుని కరంబునందలి ఖడ్గంబు దీసికొని దూసి వానిమీఁదికి లంఘించి బిరబిర నెడనెడ నిముషములో గణనాతీతములగు దెబ్బలు గొట్టుచు, వెండి యిట్లరచెను ''నిలు, పాతకాధమా! నీవంటరాని యీమగువను వదలుము. దింపురా మార్గచోరక రాక్షసుఁడా!,,

జాఫర్ మహమ్మదు వానియడ్డంకికి బండ్లుకొఱికి ''నీచా! పరుషప్రలాపంబు లాడ నీనోరు కొవ్వినది రా? యోగివేషంబునఁ జనుదెంచి మాకుఁ బ్రధానుఁడైన కైదీ కవ్వేషంబు పొందుపఱిచి యిటనుండి దాఁటించిన టక్కరికాఁడవు నీవు. సేతుమర్దనుని కైదీగా మాప్రభుం డగు నమీర్ఖానునకు పంపఁజాలమైతిమి. స్వలాభంబున కా పిసినారివర్తకుఁడైన మిత్రవర్మనుండి ధనంబా ఆకర్షింపజాలనైతిని. పోనిమ్మని యిపు డీముద్దుగుమ్మ చేకుఱుటకు సంతసించుచుండ కాలరుద్రునివలె నా కడ్డువచ్చెదవురా? మున్నిట్టికార్యం బొనర్చిన యవివేకి జటాయువుస్థితి యేమయ్యెనో యోచింపు,, మని తన చేతిలోని యీఁటెతునుకం బైకెత్తి కొట్టిన నయ్యది శిరంబు

నమోది వాని నేలంగూల్చెను.

''నన్ను తిరస్కరించువాఁ డెల్ల నట్లే సమయుఁగాక!,, యని యఱచి యాతురుష్కుఁడు బలరామసింగుపతనంబునఁ గలిగిన సంభ్రమము సమయముచేసికొని ''ప్రాణము సంరక్షించుకొనఁ దలంచినవారందఱు నాతోడ రం,, డని యఱచుచు నడ్డువచ్చిన విలుకాండ్రం బెదరించుకొని పదిపండ్రెండుగురు భృత్యులు వెంటరా మార్గంబు గావించుకొని వంతెనమీఁదుగాఁ గందకము దాఁటి ప్రియంవదా సమేతుండై పాఱిపోయెను.

అప్పటిసంభ్రమంబున నొక్కఁడు నతనిం బట్టుకొన వెంబడింపఁ జాలరైరి. ధనస్సు లెక్కిడి తప్పనిగుఱివెట్టి నిశితశరపరంపరలు వేనవేలు వర్షపుజడిగా నతనివెన్నున గురియించిరి కాని యవి యతని శీఘ్రగమనంబు నాపఁజాలక పోవుటయు కాక వాని కెట్టియపాయంబు నొనర్పంజాలవయ్యె.

ఇది ప్రథమభాగము.

END OF TITLE